

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Управління Державної служби якості освіти
у Тернопільській області

ПАРТНЕРСТВО ВЗАЄМОДІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

матеріали міжнародного науково-практичного семінару
Тернопіль, 18 лютого 2020 року

ББК 74
Н 34

Партнерство взаємодії як фактор підвищення якості освіти. Матеріали міжнародного науково-практичного семінару (м. Тернопіль, 18 лютого 2020 р.). – Тернопіль: ТНПУ, 2020. – 64 с.

Друкується за рішенням вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
від 25 лютого 2020 року (протокол № 9)

Редакційна колегія:

Богдан Буяк – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ТНПУ

Григорій Терещук – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, перший проректор ТНПУ

Олена Гузар – кандидат філологічних наук, завідувачка кафедри філологічних дисциплін початкової освіти та методики їх викладання ТНПУ

Марія Бойко – кандидат педагогічних наук, доцент, голова комісії з внутрішнього забезпечення якості освіти ТНПУ

Оксана Писарчук – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти ТНПУ

Наталія Моравська – начальник управління Державної служби якості освіти у Тернопільській області

Ірина Яцишин – начальник відділу моніторингу, позапланового контролю та взаємодії з органами місцевого самоврядування управління Державної служби якості освіти у Тернопільській області

Літературний редактор: кандидат історичних наук, доцент **Петро Гуцал**

Комп'ютерна верстка: **Світлана Григорчук**

СКЛАДОВІ МОДЕЛІ ІДЕАЛЬНОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Різні покоління та освітні системи завжди шукали та продовжують проєктувати модель ідеального вчителя. Дені Дідро вважав учителя «мірилом ефективності роботи освітнього закладу. Серед обов'язкових якостей гарного вчителя учений називає глибоку обізнаність із предметом, який він викладає, освіченість, яка потрібна для викладання в школі, терпіння, добру вдачу, чесність і чуйну душу» [1]. І. П. Підласий, виходячи з головної функції учителя та специфіки практичної педагогічної діяльності, пропонує модель ідеального педагога, елементами якої є «спеціаліст», «працівник», «людина». Ідеальний педагог, на думку дослідника, – це зразок професіонала, носій громадянських, виробничих і особистісних функцій, сформованих на найвищому рівні. Обов'язковими професійними якостями педагога дослідник вважає працьовитість, працездатність, дисциплінованість, відповідальність, уміння визначити мету, обрати шлях її досягнення, організованість, наполегливість, систематичне і планомірне підвищення свого професійного рівня, прагнення постійно підвищувати якість своєї праці а також володіння предметом викладання, методикою викладання предмета, психологічну підготовку, загальну ерудицію, широкий культурний кругозір, педагогічну майстерність, володіння технологіями педагогічної праці, організаторські уміння та навички, педагогічний такт, педагогічна техніка, володіння технологіями спілкування, ораторське мистецтво та ін. Головною характеристикою педагога учений вважає професійний потенціал, тобто «сукупність об'єднаних у систему природних і набутих якостей, що визначають здатність педагога виконувати свої обов'язки на заданому рівні» [2].

Свої «формули» ідеального педагога окреслюють і освітні системи за кордоном. Так, на думку британських стандартів компетентностей освітян, вчитель – це сукупність педагогічної компетентності, майстерності, професійно та соціально значущих якостей, індивідуального стилю діяльності, що забезпечує ефективність і якість освітнього процесу. Вчитель-професіонал повинен бути креативним, цікавим, допитливим та тяжко працювати, щоб бути ефективним на уроці, вважають у США. Підготовка вчителів перш за все направлена на виховання творчої особистості, яка здатна використовувати найновіші досягнення педагогічної науки і практики, створювати інноваційні педагогічні технології – вважають у Франції.

У Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка підготовку майбутніх учителів будують не тільки з огляду на тенденції світової освітньої практики, а й враховують реалії практичної підготовки педагога, який буде працювати у змінних умовах. А саме, змінюються законодавство та нормативні документи. Адже цьогорічні випускники працюватимуть за новим стандартом загальної середньої освіти, який зараз знаходиться у розробці, не знайомі із підручниками, наприклад, для 8 та 4 класів, конкурс на які буде оголошено тільки наступного року і т.д. По – друге, з'являються нові технології, засоби та інновації, наприклад, технопедagogіка, як освітня технологія; доповнена реальність, як засіб віртуалізації навчальних об'єктів, процесів та явищ; IBL (inquiry based learning) – як інноваційний підхід для формування навичок наукової діяльності учнів. По-третє, вчителі, які опанували конкретними предметними областями, працюватимуть в умовах впровадження інтегрованого навчання, яке «об'єднує декілька, а то й усі предмети, і ґрунтується на комплексному підході, у якому освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни» (адаптовано з “Natural Curiosity: A Resource for Teachers” University of Toronto OISE) [3]. Можна перелічувати ще багато викликів, але одним із важливих, який найчастіше стає вирішальним чинником у перші три роки для молодого вчителя – це конфлікт поколінь. Молодь, яка розпочинає свою професійну діяльність у закладах освіти працюватиме в середовищі, яке містить три покоління: перше – досвідчені педагоги, які важко адаптуються до змін та цифрових технологій і продовжують навчати «так, як їх навчали», покоління вчителів, близьких по віку, яке впродовж своєї діяльності бачить

тільки зміни та уявляє освітню систему «як літак, оббивку якого ремонтують у процесі польоту», і вважають, що це треба просто якось пережити або пристосуватись, бо заробітна плата схиляє до останнього. І третє покоління – це покоління дітей, які вже зовсім інші, аніж тому 4–5 років були самі випускники, з іншою мотивацією, уподобаннями, стилем мислення та стратегією учіння.

Підготовка майбутнього педагога в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка відбувається за чіткою системою, яка базується на:

- глибоких і міцних знаннях предмета, його діалектичних основ;
- уміння цікаво та доступно здійснювати освітню діяльність, досягати ефективних результатів;
- любові до учнів і своєї професії;
- особистих моральних, духовних і фізичних якостях.

Діяльність усіх структур університету спрямована на формування компетентностей вчителя Нової української школи (рис. 1).

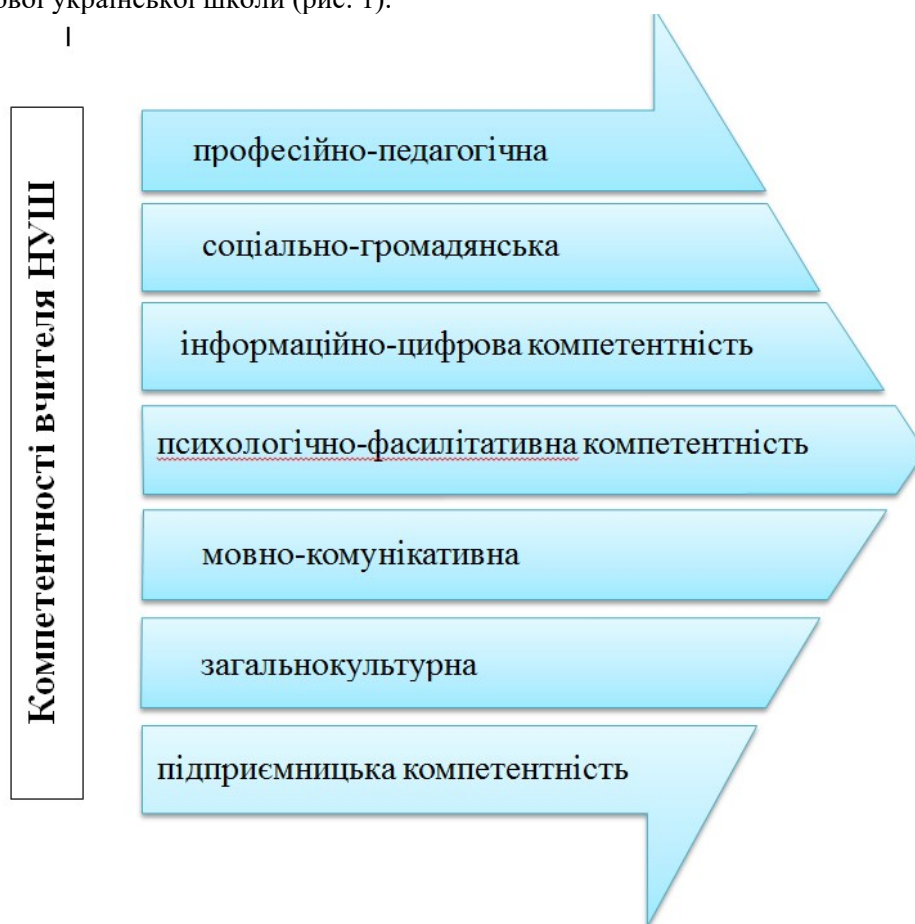

Рис. 1.

Наскрізною компетентністю, яка формується не тільки в межах спеціальних дисциплін, а наскрізно у всіх курсах та дисциплінах, та є визначальною для формування здатності майбутніх педагогів навчатись упродовж життя за умов цифровізації освіти є інформаційно-цифрова компетентність, як «здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства». Рамка цієї здатності передбачає 6 складових, на основі розробки Jisc [4] (рис. 2)

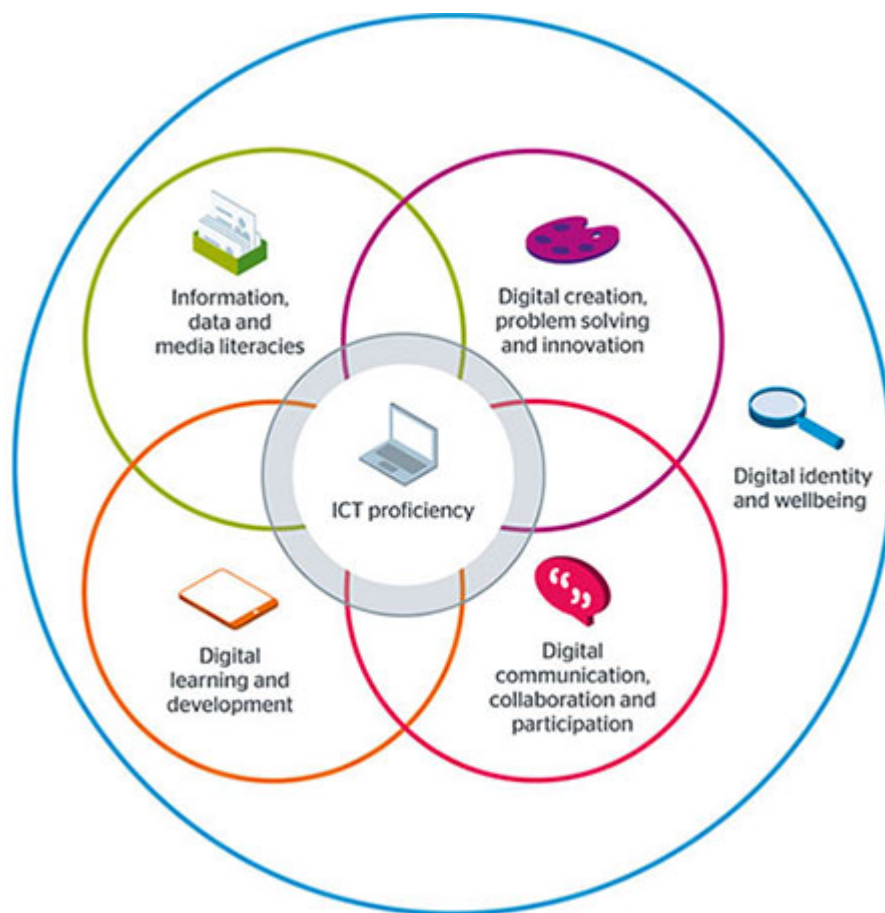

Рис. 2.

Реалізація в ТНПУ	Складова	Опис складової	Опис компетентностей
1	2	3	4
Для усіх спеціальностей у процесі комп'ютерної практики	ІКТ (цифрове) знання	Знання цифрових технологій	Знання цифрових технологій. Використання пристроїв, додатків, програмного забезпечення та послуг на основі ІКТ. Впевнене опанування новими пристроями, додатками, програмним забезпеченням та послугами та спроможність бути в курсі змін ІКТ. Здатність вирішувати проблеми та збої ІКТ, коли вони виникають, а також розробляти та впроваджувати рішення ІКТ. Розуміння основних понять у процесі обчислення, кодування та обробки інформації.

1	2	3	4
		Цифрова продуктивність	<p>Використання засобів на основі ІКТ для ефективного, продуктивного виконання завдань і з увагою до якості.</p> <p>Можливість вибору пристроїв, програм, програмного забезпечення та систем відповідно до різних завдань, оцінивши їх переваги та обмеження.</p> <p>Здатність прийняти та (де необхідно) адаптувати цифрові інструменти до персональних потреб.</p> <p>Забезпечення безперебійної роботи в різних інструментах, платформах та додатках для досягнення складних завдань.</p> <p>Розуміння того, як цифрові технології змінюють практику на роботі, вдома, в суспільному та громадському житті.</p>
Для усіх спеціальностей у курсі «Сучасні інформаційні технології»	Інформація, дані та медіа (критичне використання)	Інформаційна грамотність	<p>Здатність знаходити, оцінювати, керувати, лікувати, організовувати та ділитися цифровою інформацією.</p> <p>Можливість інтерпретувати цифрову інформацію для академічних та професійних цілей, а також переглянути, проаналізувати і представити наново цифрову інформацію в різних налаштуваннях.</p> <p>Критичний підхід до оцінки інформації з точки зору її походження, актуальності, цінності та достовірності.</p> <p>Розуміння правил авторського права та відкритих альтернатив, наприклад, Creative Commons, та можливості посилалися на цифрові твори відповідним чином у різних контекстах.</p>
		Робота з даними	<p>Можливість збирати, керувати, отримувати доступ та використовувати цифрові дані в електронних таблицях, базах даних та інших форматах та інтерпретувати дані за допомогою запитів, даних аналізу та звітів. Практика захисту персональних даних.</p> <p>Розуміння: як дані використовуються в професійному та громадському житті; правові, етичні та безпекові вказівки щодо збору та використання даних та як можна збирати та використовувати персональні дані.</p>

1	2	3	4
		Медіаграмотність	Здатність критично приймати та відповідати на повідомлення в засобах масової інформації. Критичний підхід та здатність оцінювати повідомлення ЗМІ з точки зору їх походження та мети. Розуміння цифрових медіа як соціального, політичного та освітнього інструменту і виробництва цифрових медіа як технічної практики
Частково для окремих спеціальностей, як окремі модулі	Цифрове створення, вирішення проблем та інновації	Цифрове створення	Можливість проєктувати та/або створювати новий цифровий контент та матеріали, наприклад, цифровий запис, цифрове зображення, цифрове аудіо та відео, цифровий код, програми та інтерфейси, веб-сторінки. Розуміння цифрового виробничого процесу та основ роботи редагування та кодування.
		Цифрові дослідження та вирішення проблеми	Здатність використовувати цифрові докази для вирішення проблем та пошуку відповідей на питання; збирати нові докази; оцінювати якість та цінність доказів, а також ділитися доказами та висновками, використовуючи цифрові методи. Розуміння цифрових методів дослідження та різних даних, інструменти та методи аналізу.
		Цифрова інновація	Здатність приймати та розвивати нові практики з цифровими технологіями в різних умовах (особистісні та організаційні, соціальні та робочі). Здатність використовувати цифрові технології для розробки нових ідей, проєктів та можливостей. Розуміння інновацій, управління підприємством та проєктами в цифровому вигляді.
У процесі неформальної та інформальної освіти. Тренінг для магістрів	Цифрове спілкування, співпраця та участь	Цифрова комунікація	Здатність ефективно спілкуватися в цифрових медіа та просторах – таких, як текстові форуми, інтернет-відео, аудіо- та соціальні медіа; здійснювати дизайн цифрового зв'язку для різних цілей та аудиторій; поважати інших у публічних комунікаціях; зберігати конфіденційність у приватному спілкуванні; ідентифікувати та вирішувати помилкові чи шкідливі цифрові комунікації. Розуміння особливостей різних цифрових носіїв для спілкування та різновиди комунікаційних норм та потреб.

1	2	3	4
		Цифрова співпраця	Здатність брати участь у цифрових колективах і робочих групах; ефективно співпрацювати з використанням спільних цифрових інструментів та засобів масової інформації; виробляти спільні матеріали; використовувати інструменти спільної діяльності; ефективно працювати у міжкультурному просторі. Розуміння особливостей різних цифрових інструментів для співпраці, а також різноманітних культурних та інших норм спільної роботи.
		Цифрова участь	Здатність брати участь, сприяти та будувати цифрові мережі; брати участь у соціальному та культурному житті за допомогою цифрових медіа та послуг; створювати позитивні зв'язки та будувати контакти; ділитися та поширювати повідомлення через мережі; поводитися безпечно та етично в мережі. Розуміння того, як впливають цифрові медіа та мережева соціальна поведінка.
Окремий модуль у практичній підготовці, у методиках навчальних дисциплін*	Цифрове навчання та розвиток	Цифрове навчання	Здатність виявляти та використовувати цифрові ресурси навчання; брати участь у навчальних діалогах через цифрові носії інформації; використовувати навчальні програми та послуги (особисті або організаційні); використовувати цифрові інструменти для організації, планування та розмірковування над навчанням; записувати навчальні події/дані та використовувати їх для самоаналізу, рефлексії та демонстрації досягнення; стежити за власним прогресом; участь у цифровому оцінюванні й отримання цифрового зворотного зв'язку; керувати власним часом та завданнями, увагою та мотивацією до навчання в цифрових налаштуваннях. Розуміння можливостей та проблем, пов'язаних із навчанням в Інтернеті, і власних потреб та уподобань як цифрового учня (наприклад, доступ, ЗМІ, платформа та педагогіка)

1	2	3	4
		Цифровий розвиток	Здатність підтримувати та розвивати інших у цифрових системах, працювати в навчальній програмі, розробляти можливості навчання, підтримувати та полегшувати навчання; проявляти активність у навчанні учнів, ефективне використання наявних цифрових інструментів та ресурсів. Розуміння навчальної цінності різних засобів масової інформації для викладання, вивчення та оцінювання, різних навчальних підходів та їх застосування в цифрових налаштуваннях.
Упровадження спецкурсів чи окремих тренінгових програм*	Цифрова ідентичність та добробут	Управління цифровою ідентичністю	Здатність розробляти та проектувати позитивну цифрову ідентичність, а також керувати цифровою репутацією (особистою чи організаційною) в межах різних платформ; будувати та підтримувати цифрові профілі й іншу ідентичність; переглянути вплив діяльності в Інтернеті; збирати та поширювати особисті матеріали в цифрових мережах. Розуміння репутаційних переваг та ризиків, пов'язаних з цифровою участю.
		Цифрове благополуччя	Здатність доглядати за особистим здоров'ям, безпекою, стосунками та балансом роботи та життя в цифрових додатках; використовувати цифрові інструменти в пошуках особистих цілей (наприклад, здоров'я та фітнес) та брати участь у соціальній та громадській діяльності; діяти безпечно та відповідально в цифрових середовищах; домовлятися і вирішувати конфлікт; керувати цифровим навантаженням, перевантаженням і відволіканням; діяти з турботою про людське та природне середовище у процесі використання цифрових інструментів. Розуміння переваг та ризиків цифрової участі та їх впливи на здоров'я та благополуччя.

Зауважимо, що * позначені пропозиції щодо удосконалення освітніх програм підготовки майбутніх педагогів у ТНПУ.

Система цифрової компетентності громадян, відома також під скороченою назвою DigComp, вперше була оприлюднена Європейською Комісією у 2013 році [5]. Вона була задумана як інструмент для підвищення рівня цифрової компетентності громадян, сприяння

політикам у формуванні політики, підтримуючої розбудову цифрової компетентності, планування освітньо-навчальних ініціатив задля підвищення рівня цифрової компетентності конкретних цільових груп. Система DigComp також дозволила запровадити спільний підхід до визначення і описування основних сфер цифрової компетентності й, отже, запропонувала загальний орієнтир на європейському рівні. Вважаємо, що дотримання цієї рамки та пропозицій дозволять підвищити якість підготовки майбутніх вчителів у педагогічному виші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Сост. и авт. ввводных статей А.И.Пискунов. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1981. – 528 с.
2. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс : учеб. для студ. пед. вузов : в 2 кн. – М.:ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
3. Natural Curiosity 2nd Edition: A Resource for Educators The Importance of Indigenous Perspectives in Children's Environmental Inquiry – URL: <https://wordpress.oise.utoronto.ca/naturalcuriosity/nc2//>
4. Building digital capability – URL: <https://digitalcapability.jisc.ac.uk/what-is-digital-capability//>
5. Digital competence framework – URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework/>

БОЙКО МАРІЯ

кандидат педагогічних наук, доцент,
голова комісії з внутрішнього забезпечення якості освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ПАРТНЕРСТВО «УНІВЕРСИТЕТ-РОБОТОДАВЕЦЬ» У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В умовах реформування освітньої галузі, реалізації Концепції Нової української школи Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка здійснює пошук шляхів ефективної, комплексної взаємодії університету-роботодавця, яка сприяє якісній підготовці фахівців та їх затребуваності на ринку праці. З цією метою в університеті розроблено інституційну модель системи внутрішнього забезпечення якості освіти, яка є однією з необхідних організаційних умов успішного функціонування закладу вищої освіти, для якої характерні гнучкість, мобільність, можливість самореалізації, розвиток лідерського потенціалу всіх учасників освітнього процесу. Розробка та реалізація моделі сприяє активній взаємодії адміністрації, професорсько-викладацького складу, керівників структурних підрозділів, педагогічних працівників, зовнішніх стейкхолдерів – замовників та студентів – споживачів освітніх послуг.

У цьому напрямі діяльності в ТНПУ діють чіткі процедури: функціонує рада зовнішніх стейкхолдерів, у процесі підвищення якості освітніх послуг активно взаємодіють внутрішні стейкхолдери. Центр забезпечення якості освіти систематично проводить опитування вчителів, директорів шкіл щодо якості підготовки майбутніх фахівців, розроблено та впроваджено онлайн опитування стейкхолдерів університету. Результати моніторингу обговорюються на засіданні комісії з внутрішнього забезпечення якості освіти, радах факультетів, засіданні ректорату тощо.

У контексті здійснення заходів щодо внутрішнього забезпечення якості освіти в університеті запроваджено прозорий механізм формування, моніторингу та перегляду освітніх програм. Створено програмну раду, як дорадчий орган гаранта освітньої програми, в яку входять кращі вчителі – практики, директори шкіл, які допомагають вдосконалити освітню програму. Студенти-практиканти щорічно проводять SWOT – аналіз шкільних програм, магістри – SWOT - аналіз бакалаврських та магістерських освітніх програм. Такий моніторинг дає можливість простежити траєкторію програмних результатів, вдосконалити розвиток професійних компетентностей, яких сьогодні вимагає від вчителя Нова Українська школа. З метою підвищення якості освітніх послуг, комісією з внутрішнього забезпечення якості освіти проведено практичні семінари: «Акредитація освітніх програм: процедури та критерії оцінювання», «Стейкхолдери у процесі забезпечення якості вищої освіти у ЗВО», «Розробка інструментів моніторингу та перегляду освітніх програм», «Гарант освітньої програми, програмна рада, група забезпечення у процесі підвищення якості підготовки фахівців в ТНПУ» тощо.

В університеті процес підготовки майбутнього фахівця відбувається на студентоцентрованій основі, розроблено нормативне забезпечення реалізації принципів студентоцентрованого навчання на

всіх рівнях освіти. Індикаторами його реалізації є активна участь студентів у процесах і процедурах забезпечення якості освітніх послуг. Органи студентського самоврядування активно долучаються до формування та реалізації освітньої політики університету шляхом делегування своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів управління ЗВО. Представники студентського самоврядування входять до комісії з внутрішнього забезпечення якості освіти, в програмну раду, в комісію з питань етики й академічної доброчесності ТНПУ тощо. Здобувачі беруть активну участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти шляхом обговорення та вирішення питань удосконалення організації освітнього процесу, внесення пропозицій щодо змісту освітніх програм та їх компонентів.

У закладі вищої освіти існують чіткі механізми реалізації індивідуальної траєкторії здобувачів вищої освіти, які мають можливість вибору навчальних дисциплін та навчання одночасно за декількома освітніми програмами, а також беруть активну участь у програмах академічної мобільності.

Забезпечення якості оцінювання навчальних досягнень студентів ґрунтується на принципах рівності всіх студентів, необхідності дотримання принципів академічної доброчесності, ознайомлення студентів з методами і критеріями оцінювання програмних результатів. У 2018 р. ТНПУ став учасником Проєкту сприяння академічній доброчесності в Україні SAIP, що реалізується Американськими Радами з міжнародної освіти за сприяння Міністерства освіти і науки України та підтримки Посольства США в Україні. На базі університету проводяться заходи щодо формування у майбутніх вчителів академічної доброчесності, які дають змогу в доступній формі донести студентству ТНПУ основні положення та принципи академічної доброчесності. Зокрема:

- тренінг для професорсько-викладацького складу: «Планування курсу і розробка навчальних подій як інструменти запобігання порушень академічної доброчесності і підвищення академічної культури»;
- лекція для студентів 1 курсу: «Академічна доброчесність: принципи та правила доброчесної поведінки у вищій школі»;
- презентація онлайн – курсу «Академічна доброчесність для педагогів» на платформі EdEra для студентів 4 курсу спеціальності «014 Середня освіта»;
- семінари для професорсько – викладацького складу: «Академічна доброчесність у системі внутрішнього забезпечення якості освіти», «PROДоброчесність: інструменти впровадження в заклади вищої освіти».

Здобувачі вищої освіти, перед проходженням педагогічної практики, проходять курс академічної доброчесності на платформі EdEra для вчителів Нової Української школи.

З метою налагодження соціального партнерства ТНПУ з роботодавцями, в університеті створено Бюро кар'єри. Візія якого – сприяти якісній підготовці фахівців, які здатні швидко реагувати на зміни соціального середовища та виклики, що стоять перед сучасним випускником ЗВО, підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці, допомога у працевлаштуванні та побудові професійної кар'єри.

Основними завданнями діяльності Бюро кар'єри є:

- залучення до процесу підготовки успішних фахівців-практиків з метою формування якісного професійного середовища для розвитку й подальшого працевлаштування студентів, адаптації освітніх програм до реальних потреб ринку праці;
- співпраця з роботодавцями, котрі зацікавлені у вмотивованому молодому фахівцеві, який прагне зробити кар'єру та зможе гнучко адаптуватися до умов ринку праці, які динамічно змінюються;
- проведення зустрічей студентів з роботодавцями (отримання студентами інформації про установи та організації, вакансії, вимоги до фахівців та умови праці);
- організація тренінгів, майстер-класів, семінарів, котрі спрямовані на розвиток особистих якостей та професійних компетентностей студентів, необхідних для працевлаштування та подальшого розвитку кар'єри;
- проведення Днів кар'єри, ознайомлення студентів з ринком праці (актуальність професії, вимоги роботодавців, умови праці, юридичні консультації, які пов'язані з працевлаштуванням);
- здійснення постійного моніторингу запиту на ринку праці фахівців, підготовку яких здійснює ТНПУ;
- створення спільного онлайн доступу роботодавців і студентів з метою надання інформації про актуальні вакансії, стажування та інші можливості ринку праці.

Бюро кар'єри тісно співпрацює з потенційними роботодавцями для узгодження реальних потреб ринку праці та ринку освітніх послуг. Активно також взаємодіє з центральними та місцевими органами виконавчої влади, службами зайнятості населення, підприємствами, установами та організаціями (роботодавцями) з питань якості професійної підготовки та працевлаштування студентів та випускників.

Сьогодні Бюро кар'єри має на меті планувати та координувати роботу факультетів, випускових кафедр щодо зайнятості студентів, які бажають працювати у вільний від навчання час. Організовувати зустрічі роботодавців зі студентами та випускниками з питань можливості їх подальшого працевлаштування в установах та організаціях, проводити заходи щодо сприяння працевлаштуванню студентів та випускників (семінари-практикуми, науково-практичні конференції, ярмарки вакансій, конкурси на заміщення вакантних посад на замовлення роботодавця, проведення зустрічей з кращими випускниками університету тощо). Вивчати динаміку попиту на випускників ТНПУ на ринку праці, надавати відповідні пропозиції керівництву університету щодо відкриття нових спеціальностей.

Отже, завдяки такому системному підходу до процесу підготовки майбутнього вчителя, університет отримує професійно-орієнтовану освітню програму, зворотній зв'язок з випускником, партнерство з роботодавцем. Студент – якісну практичну підготовку, контакт з роботодавцем, можливість планування своєї професійної кар'єри, професійний досвід, мотивацію для розвитку необхідних компетентностей. Роботодавець – конкурентоспроможного фахівця.

ВІННИЦЬКА ПРИНА

вчителька початкових класів НВК «ЗОШ І-ІІ ст. – ДНЗ»
с. Калагарівка Гусятинського району Тернопільської області

СЕРТИФІКАЦІЯ 2020. ЕКСПЕРТНЕ ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

1. Сертифікація – новий підхід до визначення кваліфікації вчителів

Сертифікація – це оцінювання професійних компетентностей вчителя. Вона допомагає виявити кращих вчителів – професіоналів та агентів змін у освіті, які готові поширювати свій досвід.

Метою сертифікації є виявлення та заохочення педагогічних працівників з високим рівнем педагогічної майстерності, які володіють методиками компетентнісного навчання й новими освітніми технологіями та сприяють їх поширенню.

Власне, сертифікація педагогічних працівників – це зовнішнє оцінювання професійних компетентностей педагогічного працівника (в т. ч. з педагогіки та психології, практичних вмінь застосування сучасних методів і технологій навчання), що здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи.

Як вчителів вищої кваліфікаційної категорії, мені доводилося проходити процедуру атестації як мінімум 3 рази. Готувалася до цього завжди дуже ретельно. Мій досвід вивчався колегами, з якими я працювала. Ніхто ніколи не говорив мені про якісь недоліки, не чула я також про сильні сторони у власній роботі. Наприкінці я отримувала атестаційний лист з таким формулюванням: «Відповідає займаній посаді, присвоїти (підтвердити) певну кваліфікаційну категорію». Чи розуміла я тоді, що я творчий вчитель? – ні; чи бралися до уваги мої теоретичні знання? – ні; чи було на меті під час атестації розкрити талант вчителя, виділити справжніх професіоналів своєї справи? знову ж таки – ні. Коли почувала про процес сертифікації, вирішила, що мушу взяти участь.

2. Кроки на шляху до самовдосконалення.

Для мене, а також для 705 вчителів України, сертифікація відбувалася у три етапи:

- незалежне тестування;
- самооцінювання;
- спостереження експерта.

Крок 1. Реєстрація.

Реєстрація швидка, інтуїтивно зрозуміла. Інструкції допомагали, не виникало жодних запитань. Заповнила анкету, відправила її разом зі своїми документами. Кабінет учасника для мене увесь рік був, наче сторінка у соціальній мережі. Заходила щоденно. Спершу, щоб не опустити важливої інформації, потім це вже стало звичкою.

Крок 2. Самооцінювання.

До 1 липня завантажила анкету самооцінювання. Не робила ультрамодних відеорефератів, не створювала презентацій. Власне Е-портфоліо створила із розгорнутих аналізів власних двох уроків, додаткових матеріалів до них та фото, а також додала короткий аналіз своєї роботи.

Крок 3. Вивчення практичного досвіду педагога..

Інформаційний лист про вивчення практичного досвіду експертами я отримала за два дні. У документах, які отримала на пошту, не було певних чітких пунктів про те, чого саме чекають від мене, тому не планувала чогось мегамасштабного або показового. Експерти завітали зранку й були присутні на ранковій зустрічі, трьох уроках та перервах. Неодноразово у моїй практиці були відкриті уроки, та цей день пройшов кардинально по-іншому. Я знала, що у мене на уроках присутні люди, які спостерігають за моєю роботою, але не відчувала їхньої обтяжливої присутності або перевіряючих поглядів. Експерти мовчки, компетентно виконували свою роботу без зауважень або претензій. Я, в свою чергу, робила те, що і завжди: ранкова зустріч, уроки, рухливі перерви. Загалом день пройшов продуктивно, швидко та з позитивом. Радію з того, що досвід вивчався вчителями-практиками, тому жодних проблем не виникало.

Основні критерії та показники під час експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації:

Методика включає 5 критеріїв, які розкриваються через 20 показників.

Критерій 1 «Здатність планувати і реалізовувати освітній процес на основі особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів».

Критерій 2 «Здатність здійснювати процес навчання, виховання і розвитку учнів, основою якого є повага до прав людини, патріотизм, демократичні та інші загальнолюдські цінності».

Критерій 3 «Здатність створювати безпечно та психологічно комфортне освітнє середовище, орієнтоване на розвиток дітей та мотивацію їх до навчання».

Критерій 4 «Здатність налагоджувати і підтримувати партнерські стосунки з родинами учнів задля розвитку здібностей та можливостей кожної дитини».

Критерій 5 «Здатність до постійного професійного розвитку, самооцінювання та рефлексії». Кількість набраних учасником сертифікації балів за кожним із критеріїв оцінювання та їх загальну суму.

Крок 4. Тестування.

У вересні пройшла пробне тестування. Отримала 80 балів, зраділа та зрозуміла, що нічого хвилюватися.

Під час основного тестування я почувалася випускницею школи. У цей день перевіряли лист-виклик та паспорт, без яких не пускали до кабінетів. Так само кожен отримував номер парти, яку має зайняти, і здавав заборонені речі: смартфони, флешки, зошити. І ця атмосфера мене бентежила, лякала, додавала невпевненості.

Запитували про будову систем органів людини, читання топографічних мап, розповсюдження певних тварин, унікальні природні явища, історичні події. Математику теж перевіряли глибоко: і статистичні обчислювання, і лінійні функції, і дроби, і обчислення кутів фігур. Зізнаюся чесно, потрібно було згадувати те, що колись вивчала в школі або ж в університеті.

Важко було зібратися, увесь час боялася, що не встигну. Лише на 50 завданні змогла себе опанувати, зрозуміла, що все добре. Закінчила усі завдання і почала все спочатку. Виявила, що «у страху очі великі» і близько 5 помилок. Не можу сказати, що було легко, але, разом з цим, це не було непосильно. Серед мінусів те, що не можу перевірити себе, адже зошита із завданнями у мене немає, а бланк, який завантажений у кабінеті, не допомагає, адже я просто не пам'ятаю порядкові номери завдань.

Загальна кількість завдань тесту – 100. На виконання тесту відведено 180 хвилин.

Орієнтовний розподіл завдань відповідно до розділів Програми незалежного тестування такий:

1) Планування та організація освітнього процесу – 14 %.

2) Забезпечення і підтримка навчання, виховання і розвитку учнів – 73 %, серед них:

- 33%– система теоретичних знань з освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти;
- 33%– методики навчання освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти;
- 7%– педагогіка партнерства / робота з батьками (іншими законними представниками), педагогічна діагностика;
- 13% – створення освітнього середовища.

Завдання мало основу та чотири варіанти відповіді, з яких лише один правильний. Максимальна кількість балів, яку можна набрати, правильно виконавши всі завдання тесту незалежного тестування, – 100.

3. Успішне проходження сертифікації для вчителя:

- зараховується як проходження чергової (позачергової) атестації педагогічним працівником з присвоєнням йому наступної категорії педагогічного працівника або підтвердження наявної вищої категорії;

- три роки вчитель отримує надбавку до зарплати розміром 20 %;

- сертифікованих учителів розглядатимуть як першочергових кандидатів у експерти у наступні роки – і під час сертифікації, і під час проведення інституційних аудитів.

Разом з тим, неуспішне проходження сертифікації ніяк не впливає на результати чергової атестації, на підтвердження наявної чи присвоєння наступної категорії, продовження роботи вчителя на відповідній посаді чи застосування до нього будь-яких заходів адміністративного впливу.

Ознайомилася з положенням про сертифікацію та нововведеннями у 2020 р. і вважаю, що усі вони є доцільними та очікуваними. Правильно, що першим етапом буде саме тестування, після якого учасники, які набрали менше прохідного балу, не матимуть змоги продовжувати участь.

Коли мене запитують, що я оберу через три роки: атестацію чи сертифікацію? Моя відповідь: лише сертифікацію.

ГУЗАР ОЛЕНА

кандидат філологічних наук,
завідувачка кафедри філологічних дисциплін
початкової освіти та методики їх викладання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ВИМІР ЯКОСТІ ОСВІТИ

Сьогодні акценти в управлінні якістю вищої освіти знаходяться у площині розуміння того, що якісний поступ вимагає розвитку організаційної культури на основі спільних цінностей, необхідних компетенцій та нового професіоналізму. Нове покоління - або епоха - зосереджується більше на змінах, ніж на контролі, розвитку, а не на впевненості, на інноваціях, а не на дотриманні жорстких норм. У цьому розумінні такі аспекти, як системи управління якістю та інструменти, компетенції та індивідуальні й організаційні цінності не розглядаються як окремі суб'єкти, а об'єднуються в цілісні концепти. Відтак якість освіти все частіше сприймається не лише як нормативно визначена експертами, а генерується також у відкритих дискусіях за участі зацікавлених сторін. Тому, з точки зору організаційної культури, важливо концептуально підходити до поняття якості, поєднуючи культурні елементи, структурні виміри та компетенції в єдину цілісну рамку, що дозволяє зацікавленим сторонам розвивати бачення, спільні цінності та переконання.

За останні роки концепція організаційної культури набула широких змін, здобувши визнання як спосіб розуміння людських систем. З точки зору «відкритих систем» кожен аспект організаційної культури може розглядатися як важлива екологічна умова, що впливає на

систему та її підсистеми. На разі, відчуваємо перші кроки для перенесення концепцій у сферу культури якості для вищої освіти. Культуру визначають як остаточні, динамічні цілі та інструменти (цінності, етика, правила, системи знань), розроблені для досягнення групових цілей [2], та систему знань, що окреслює розуміння себе, свого світу та впливу на освіту [1].

Поняття організаційної культури бере свій початок у культурній антропології [5]. Організаційна культура вважається посиленням на цінності та переконання, що забезпечують норми очікуваної поведінки працівників будь-якої сфери [5]. Шейн визначає організаційну культуру як соціальну силу, яка значною мірою є невидимою, але дуже потужною [4]. Відповідно організаційна культура охоплює цінності та поведінку, які «сприяють унікальному соціальному та психологічному середовищу організації». Водночас організаційна культура представляє колективні цінності, вірування та принципи членів організації і є продуктом таких факторів, як історія, продукт, ринок, технологія, стратегія, тип працівників, стиль управління та національна культура; культура включає бачення організації, цінності, норми, системи, символи, мову, припущення, оточення, переконання та звички. Окрім того, організаційна культура - це суспільне і духовне поле компанії, сформоване матеріальне та нематеріальне, видиме та замасковане, свідомі та несвідомі процеси та явища, які разом визначають співзвучність філософії, ідеології, цінностей, підходів до вирішення проблем та поведінкових моделей персоналу та здатні спрямовувати організацію до успіху. І найбільш узагальнена точка зору на організаційну культуру визначає її як сукупність явних та неявних правил, прийнятна поведінка в організації під впливом основних цінностей, норм та основних припущень [3]. Згадані вище визначення дають глибоке розуміння проблеми організаційної культури та окреслюють її основні риси та властивості. Велика кількість визначень організаційної культури допомагає виділити такі властивості поняття, як покликання на організаційні цінності, що передаються через норми, артефакти та спостерігаються у поведінкових моделях, що є надзвичайно важливим у процесі впровадження стратегій управління якістю у вищій освіті. Заразом на якість викладання та навчальної взаємодії між студентами та викладачами у вищій школі впливають різноманітні фактори, включаючи ставлення та навички викладачів, здібності та мотивацію студентів, організаційне середовище, контексти та цінності й існуючі структури, до прикладу, правила, положення, законодавство тощо, й більшість підходів до оцінки, забезпечення, управління або розвитку якості лише частково враховують ці фактори. У такому разі підходи до якості, швидше, спрямовані на вдосконалення або регулювання організаційних процесів, оцінку результатів діяльності та розвитку індивідуальних здібностей.

Для вищої освіти ідея тотального управління якістю досі мала незначний вплив через складність факторів, що впливають на якість освіти, наприклад, ставлення та навички викладачів, здібності та мотивація учнів, контексти й цінності та існуючі структури, такі як правила, положення, законодавство. Відтак думка про якість з точки зору культури, а не обмеження її критеріями та / або процесами, має велике значення. Таке глибоке розуміння якості у вищій школі розуміється як "конституція, виміряна відповідно до потреб та очікувань груп зацікавлених сторін, що має щонайменше два виміри: структурний (посібники з управління якістю, визначення процесів, інструменти) та ціннісний (основні цінності, вміння та ставлення) [7].

Культура якості природно пов'язана з такими елементами, як організація роботи, технології, організаційна структура. Якщо розглядати культуру якості як складову організаційної (корпоративної) культури, то можемо її окреслити як комплекс колективних та індивідуальних цінностей і принципів усіх учасників (зацікавлених сторін) навчального процесу, що спрямовані на забезпечення й покращення якості освіти, а також як продукт низки факторів: стратегія, системність, стиль управління, національна культура.

Разом з тим, заклади вищої освіти стають більш різноманітними за своїми місіями, способами надання освіти та співпраці, включаючи зростання інтернаціоналізації, цифрове навчання та нові форми надання освітніх послуг. Роль забезпечення якості стає вирішальною в підтримці систем і закладів вищої освіти у їх реагуванні на ці зміни, водночас гарантуючи, що кваліфікації, набуті студентами, та їх досвід здобуття вищої освіти залишаться на першому плані інституційних місій [6].

Вища освіта спрямована на досягнення багатьох цілей, включаючи підготовку студентів до активного громадянства, до їх майбутньої кар'єри (наприклад, сприяючи розвитку їх здатності до працевлаштування), підтримку їх особистого розвитку, створення широкої бази

передових знань і стимулювання досліджень та інновацій. Таким чином, стейкхолдери, які надають пріоритет різним цілям, можуть по-різному ставитися до якості у вищій освіті, і забезпечення якості повинно враховувати ці різноманітні погляди. Якість, хоч її і складно визначити, стає здебільшого результатом взаємодії між викладачами, студентами та навчальним середовищем закладу. Забезпечення якості повинно гарантувати навчальне середовище, в якому зміст програм, навчальні можливості та ресурсне забезпечення, відповідають цій меті. Відтак домінантою є те, що саме забезпечення якості сприяє розвитку культури якості, враховуючи потреби та очікування студентів, усіх інших стейкхолдерів та суспільства [6].

Позитивний досвід організаційної культури стає перевагою в будь-якому освітньому закладі й має ефективний вплив на формування культури якості, що сприяє професійному задоволенню, моральності та ефективності, а також навчанню, реалізації цілей та добробуту студентів.

Репрезентативним переліком характеристик, які зазвичай асоціюються з позитивним досвідом організаційної культури освітнього середовища, є:

- Індивідуальні успіхи викладачів та студентів, які визнаються та відзначаються.
- Відносини та взаємодії характеризуються відкритістю, довірою, повагою та вдячністю.
- Взаємовідносини викладацького складу колегіальні, спільні та продуктивні.
- Викладачі мають високий професійний рівень.
- Студенти та співробітники відчувають себе емоційно та фізично безпечними.
- Помилки не караються як невдачі, а розглядаються як можливості вчитися та зростати як для студентів, так і для викладачів.
- Студенти послідовно дотримуються високих академічних очікувань, і більшість студентів відповідають цим очікуванням або перевищують їх.
- Важливі лідерські рішення приймаються спільно за участю викладачів, співробітників та студентів.
- Критика, коли вона озвучена, є конструктивною і цілеспрямованою.

Усі студенти мають доступ до академічної підтримки та послуг, які можуть бути потрібними задля досягнення успіху.

Організаційна культура та організаційна ефективність тісно пов'язані між собою. Оскільки організаційна культура - це динамічна і складна система, то її кредо в освітній галузі полягає в наданні переліку організаційних цінностей з метою підвищення ефективності та якості освіти.

ЛІТЕРАТУРА

6. Kinuthia, W. and Nkonge, B. Perspectives on Culture and E-learning Convergence, in Richards, G. (Ed.), Proceedings of World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, and Higher Education, AACE, Chesapeake, VA., 2005, pp. 2613–2618.
7. Mabawonku, A. O., Cultural framework for the development of science and technology // Science and Public Policy, 2003, Vol. 30, No 2., pp. 117–125.
8. Omerzel Doris, Biloslavo Roberto, Trnavcevic Aanita. Knowledge management and organisational culture In higher education institutions. Journal for East European Management Studies, 2011, Vol. 16, No. 2, pp. 111–139.
9. Schein, E. H. Organisational culture and leadership. San Francisco: Jossey-Bass, 1992. 418 p.
10. Suellen J. Hogan, Leonard V. Coote. Organisational culture, innovation, and performance: A test of Schein's model, Journal of Business Research, 67, 2014, pp. 1609– 621.
11. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). K.: CS Ltd., 2015. 32 p.
12. Ehlers, U.-D. Understanding Quality Culture. International Journal for Quality Assurance in Education 17(4), 2009, pp. 343–363.

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Упродовж тривалого часу вища освіта в Україні традиційно була орієнтована переважно на репродуктивне засвоєння знань студентами. Однак така освітня концепція не відповідає сучасним реаліям суспільного розвитку України.

Зміни у парадигмі вищої освіти викликали потребу вищої педагогічної школи кардинально змінити підготовку вчителя. Новий професійний стандарт на професію «Вчитель початкової школи» і новий Державний стандарт початкової освіти, вимоги до системи освіти підвищують рівень уваги й вимог до особистості сучасного вчителя початкової школи, його професіоналізму, рівня соціальної мобільності, процесів розвитку особистісної та інформаційної культури.

На зміну традиційному педагогу має прийти педагог нового покоління. Це людина, яка є психологічно та емоційно компетентною, розуміє та приймає відмінності учнів та їхніх потреб, є життєрадісною та цілісною, вміє створити позитив у навчанні, толерантна, справедлива, розуміє свій внутрішній світ та приймає помилки (свої та інших).

Сучасному вчителеві мають бути притаманні такі характеристики:

- є лідером і менеджером. Це людина, яка бере відповідальність за успіх кожного свого учня, добре працює в команді з іншими вчителями, є порадником, другом та помічником для дітей, постійно вчиться та різнобічно розвивається, є носієм високих етичних стандартів (тобто навчає прикладом);

- звільнений від стереотипів та успішний. Тобто вчитель вміє створити середовище для ефективного навчання та розкриття таланту дитини, знаходить цікавий матеріал для уроків, досліджує, любить свою роботу, успішно реалізовує себе через роботу, творчий, проактивний, звільнений від стереотипів, швидко реагує на зміни у зовнішньому середовищі;

- ефективний комунікатор, володіє презентаційними навичками. Вчитель є мовознавчо компетентним, тобто чітко та зрозуміло висловлюється, використовує різні методи та практики пояснення матеріалу, використовує ІКТ в освітньому процесі, підтримує принцип спільної відповідальності – учитель+батьки;

- формує у дітей знання та навички, потрібні у сучасному світі. Навчає учнів лідерству та командній роботі, розвиває в учнів критичне мислення, навички вирішення проблем, дає право вибору та вчить брати відповідальність за свій вибір, а також своїм прикладом демонструє навички для досягнення успіху.

Дисципліни, які введені у навчальний план підготовки бакалаврів зі спеціальності «Початкова освіта», спрямовані на формування у майбутніх учителів початкової школи цих основних професійних якостей.

Активному формуванню творчого стилю педагогічної діяльності майбутніх учителів покликані сприяти заняття з методик навчання предметів та нових освітніх технологій.

Методики навчання у початковій школі охоплюють основні складові підготовки майбутніх учителів з освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти. До змісту робочих програм науково-педагогічними працівниками факультету введено не тільки традиційні розділи дисциплін, в яких відображено досягнення сучасної дидактики, психології, методик, а й взято до уваги наявність декількох варіантів шкільних підручників із кожного предмету.

Серед навчальних форм у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи неабияку роль відіграє педагогічна практика, яка в системі підготовки майбутнього вчителя та становлення його світогляду виконує різні функції. Педагогічна практика – це перша серйозна перевірка готовності майбутнього вчителя до співпраці з учнями. Лише за умов

максимального наближення до педагогічної діяльності, можна по-справжньому перевірити наявність педагогічного покликання. Саме під час практики затверджується педагогічно-професійна спрямованість особистості майбутнього вчителя.

Практична підготовка майбутніх учителів початкової школи є пріоритетною на факультеті педагогіки і психології, оскільки від рівня сформованості практичних навичок залежить рівень освітньо-педагогічних умінь.

Зокрема для спеціальності 013 Початкова освіта освітнього ступеня «бакалавр», навчальним планом передбачено такі види практик:

- в межах вивчення дисциплін загальної підготовки – комп'ютерна практика та навчальна (польова) практика;

- під час вивчення дисциплін професійної підготовки «Вступ до педагогічної професії», «Дидактика», «Теорія і методика виховання», «Загальнопедагогічні основи професійної діяльності» передбачено навчальну (психолого-педагогічну) практику тривалістю 1 тиждень у межах кожної дисципліни;

- практика «Перші дні дитини в школі», що дає можливість студентам ознайомитися з особливостями освітньо-виховного процесу в 1 класі протягом першого тижня;

- педагогічна практика в літніх оздоровчих закладах (3 тижні), що передбачає роботу студентів у таборах відпочинку з дітьми різних вікових груп;

- виробнича педагогічна практика, тривалістю 10 тижнів, яка сприяє формуванню професійних умінь і навичок за час проведення уроків з усіх предметів початкової школи; сприяє проведенню студентами певної дослідницької роботи та формуванню психолого-педагогічних навичок.

Означені види практики доповнюють одна одну і становлять єдину систему професійно-практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладі вищої освіти, спрямовану на:

- якісну фахову підготовку майбутнього вчителя;
- виховання професійно важливих рис особистості вчителя;
- закріплення, поглиблення і збагачення психолого-педагогічних та спеціальних знань у процесі їх використання під час вирішення конкретних педагогічних завдань;
- формування і розвиток професійних умінь і навичок; творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності;
- ознайомлення і збагачення передовим педагогічним досвідом;
- вивчення психологічних, індивідуальних особливостей молодших школярів.

Крім того, починаючи з минулого навчального року на факультеті педагогіки і психології запроваджено особливу форму роботи під час вивчення дисциплін професійної підготовки. Студенти, починаючи з 1 курсу, один день на тиждень перебувають упродовж навчального часу в школі. Метою цієї форми навчальної діяльності є сприяння якісній підготовці студента до самостійного і творчого виконання у майбутньому функцій учителя початкової школи, вихователя групи продовженого дня; формування його професійної компетентності, педагогічних інтересів, нахилів, потреби в педагогічній самоосвіті.

Загалом методична підготовка майбутніх учителів початкової школи є важливою складовою фахової. Сьогодні вимагає створення цілісної методичної системи для підготовки якісних фахівців. Практична підготовка дає можливість реалізувати завдання, які поставлені перед початковою школою.

ЗАДОРЖНА ОЛЕКСАНДРА

кандидат філологічних наук, головний спеціаліст відділу моніторингу, позапланового контролю та взаємодії з органами місцевого самоврядування управління Державної служби якості освіти в Тернопільській області

МІЖНАРОДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ – МОЖЛИВІСТЬ ВИЯВЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Сьогодні світовий ринок праці відкритий для активних, мобільних, мудрих, креативних фахівців, які здатні вникати у зміст діяльності, ставити цілі і досягати їх, зважати на можливі ризики та приймати рішення відповідно до ситуації. Масовим явищем стає міждержавний обмін трудовими ресурсами, і, як наслідок, – міграція працівників. Водночас чимало економічних гігантів відкривають свої філії у різних країнах, що вимагає добору персоналу серед місцевих мешканців, освоєння нових навичок, вивчення специфіки діяльності обладнання, пристосування тієї чи іншої економічної моделі до законодавства країни. Також досвід діяльності, набутий у європейських країнах, працівники намагаються застосувати у себе вдома, чим збагачують економіку та трудовлаштовують співвітчизників.

Важливим джерелом розширення професіограм фахівців є можливість вивчати передовий досвід, моделі поведінки в тій чи іншій ситуації, а ще, безперечно, вчитися ставити цілі та досягати їх. Саме тому однією із особливо цінних навичок сучасної людини є вміння вчитися упродовж життя, яке слід розвивати у закладах загальної середньої освіти. Важливо мотивувати сучасних учнів до навчання, пояснювати перспективи та зосереджувати освітню діяльність навколо вимог часу. З іншого боку, освітній процес час від часу слід контролювати, щоб оцінити його ефективність та за потреби вчасно скоригувати. Саме такі завдання ставлять перед собою організатори міжнародних моніторингових досліджень. Досвід участі Українських школярів у міжнародних моніторингах досить незначний, проте він є лакмусовим папірцем для оцінки стану української освіти, рівня сформованості компетентностей школярів, ґрунтовною причиною для розбудови стратегії розвитку освітньої галузі. Названі особливості і зумовили актуальність нашої розвідки.

Мета статті – простежити роль міжнародних моніторингових досліджень для реформування загальної середньої освіти в Україні. Реалізація окресленої мети передбачає розв'язання таких завдань: вивчити досвід участі України у міжнародних моніторингах, з'ясувати фактори, що вплинули на якість освіти, оцінити стан виконання управлінських рішень, які були ухвалені за результатами міжнародних моніторингових досліджень, а також виробити рекомендації щодо покращення освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти.

Як вже було зазначено, міжнародні моніторинги якості освітньої діяльності зумовлені глобалізаційними процесами, в рамках яких посилюється значимість людського ресурсу для розвитку світового ринку праці і кожній державі надано рівні можливості для формування економічної структури. Ініціатори моніторингових досліджень оцінюють базові знання, компетентності та навички, які мають здобувачі освіти, та надають рекомендації щодо вдосконалення освітньої політики, щодо відповідності освітніх програм та специфіки викладання навчальних дисциплін запитам сучасного суспільства, прагматичності отриманих знань. Кількість учасників моніторингових досліджень – константа динамічна, оскільки кожна країна ухвалює рішення про участь / неучасть своїх учнів у тому чи іншому моніторингу, водночас на кожному з етапів збільшується кількість країн-учасниць, адже отримані результати дають можливість оцінити якість освіти та стан сформованості основних соціальних компетенцій. Традиційно результати моніторингових досліджень оприлюднюються у формі ґрунтовних звітів, та під час брифінгів органів державної влади, що забезпечують освітню політику (в Україні – на конференціях МОН), а наслідком стають управлінські рішення, спрямовані на покращення знань учнів.

Перший досвід щодо участі в міжнародних моніторингах Україна здобула у 2007 р. у дослідженні TRENDS in International Mathematics and Science Study – Світові тенденції у математичній та природничій освіті (TIMSS). Моніторинг відбувається кожні чотири роки, учасники – здобувачі загальної середньої освіти четвертого та восьмого років навчання. У 2007 р. учасниками дослідження стали учні 4 та 8 класів. Основна мета моніторингу – порівняльна оцінка якості навчальних досягнень учнів з математики та природознавства, а також виявлення чинників, що впливають на якість цих досягнень. Результати оприлюднили на прес-конференції МОН: серед 59 країн-учасниць українські школярі опинилися на 25 місці з математики і на 18 – з природничих наук [8]. Висновки змусили чиновників зробити реформаторські кроки:

- внесено зміни до програм з природничо-математичних дисциплін;
- скориговано плани перепідготовки вчителів з математики, фізики, хімії, біології та географії;

- у рамках спільного зі Світовим банком проєкту «Рівний доступ до якісної освіти» розроблено специфікації та придбано зразки навчальних кабінетів з природничо-математичних дисциплін.

Контрольним етапом ефективності названих управлінських рішень стала участь українських восьмикласників у наступному етапі згаданого моніторингу 2011 р. (питання, чому тоді не брали участь учні 4 класу, залишається відкритим). За результатами, оприлюдненими на конференції МОН, вдалося зафіксувати позитивну динаміку навчальних досягнень українських школярів: 2011 р. учні 8-х класів України підвищили результати з математики (на 17 балів) і з природничих наук (на 16 балів). Це дозволило покращити позицію України у міжнародному рейтингу: з математики – з 25-го місця; з природничих дисциплін – із 19-го у 2007 р. Саме результати участі в моніторингу TIMSS стали однією з відправних точок розбудови «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» [8]. Проте у 2015 р. Україна не брала участі у дослідженнях TIMSS, причина банальна: зміна влади, що вплинула на освітню політику – уряд не вважав за потрібне продовжити дослідження якості української освіти, оприлюднювати на весь світ здобутки наших школярів. А саме цього року організатори моніторингу розширили вікові параметри учасників моніторингу – до нього долучилися і учні старшої школи – здобувачі освіти одинадцятого року навчання, і тому результати могли б допомогти вдосконалити «Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки».

Наступний досвід міжнародних досліджень якості освіти Україна набула у 2018 р. – шляхом участі у Міжнародній програмі оцінювання освітніх досягнень учнів у сфері функціональної грамотності – PISA (Programme for International Student Assessment). Моніторинг PISA проводиться кожні чотири роки; учасники – здобувачі освіти, котрим на момент проведення моніторингу виповнилося 15 років (оскільки час проведення – з 15 квітня по 30 травня, то в Україні це були учні 9 та 10 класів шкіл, гімназій, ліцеїв та студенти профтехучилищ; організаційними питаннями займався Український центр оцінювання якості освіти). Дослідження має на меті визначення того, чи мають учні, які здобули обов'язкову освіту (у 15-річному віці), знання й уміння для повноцінного функціонування в суспільстві. Діагностує чинники, що впливають на формування читацьких, математичних, природничо-наукових навичок у школі та в родині. Кожне дослідження має провідну компетентність, яка досліджується глибше за інші. Для PISA-2018 це була читацька грамотність, для PISA-2021 провідною стане математична, для PISA-2024 – природничо-наукова компетентність. Таким чином, один повний цикл дослідження PISA триває 9 років.

Результати дослідження оприлюднили наприкінці 2019 р. [6], в Україні їх знову узагальнили на конференції МОН. Серед 79 країн-учасниць моніторингу 2018 р. рівень функціональної грамотності українських школярів дорівнює 39 позиції: із 600 можливих балів середній результат із читання – 466 балів, із математики – 453, а з природничих наук – 469. Дослідження показало принципову різницю якості знань у сільських та міських школах, а також у профтехучилищах, невисокий рівень сформованості загальних компетентностей. Інформація не нова: результати моніторингу узагальнили щорічні результати зовнішнього незалежного оцінювання, проте саме ці показники якості знань українських школярів спровокували управлінські рішення, реалізація яких сприятиме зменшенню розриву в навчальних досягненнях школярів/студентів різних категорій і допоможе покращити якість загальної середньої освіти в Україні загалом. За словами міністра освіти Г. Новосад, ці рішення будуть такими:

- зміна змісту освіти – підготовка стандарту базової та старшої школи з урахуванням результатів PISA;

- системний підхід до підвищення якості підготовки та професійного зростання вчителів (впровадження супервізії, сертифікації, педагогічної інтернатури (наставництва) для молодих вчителів, вдосконалення системи підвищення кваліфікації, реформа системи оплати праці);

- боротьба з нерівністю освіти: максимально необхідні зусилля – від інвестицій в обладнання до закриття малокомплектних шкіл з низькою якістю освіти – для кращих результатів дітей;

- проведення додаткових досліджень, які допоможуть правильно зрозуміти окремі тривожні тенденції, наприклад, чому в хлопців результати значно гірші, ніж у дівчат;

- наступний 2020–2021 навчальний рік оголошено Роком математики в Україні [9].

Сьогодні зроблено перші кроки щодо реалізації цих рішень. Так, Президент України 30 січня 2020 р. підписав указ № 31 2020 «Про оголошення 2020/2021 навчального року Роком математичної освіти в Україні», починаючи із 2021 р., усі випускники закладів загальної середньої освіти України складатимуть обов'язкове ЗНО з математики.

Триває реформа початкової освіти «Нова українська школа»: вдосконалюються кабінети для навчання учнів початкових класів, щорічно вчителі початкової школи та іноземних мов, що працюватимуть за програмою Нової української школи, проходять підвищення кваліфікації, що складається з дистанційного онлайн-курсу на порталі “EdEra” та кількох очних сесій в кожному з регіонів України, в межах яких спеціально підготовлені тренери (супервізори НУШ) коригують знання педагогів та закріплюють теоретичні положення на практиці. До навчання вчителів англійської мови залучено фахівців Британської ради спільно з Кембриджським університетом, у підготовці тренерів та програми підвищення кваліфікації для учителів німецької мови допомагає Goethe-Institut, а вчителів французької мови навчають за програмою PRO FLE, розробленою Міжнародним центром педагогічних досліджень (СІЕР) та Національним центром дистанційної освіти Франції (CNED).

Також упродовж 2019 р. стартувала сертифікація педагогічних працівників, метою якої стало виявлення та заохочення педагогічних працівників з високим рівнем педагогічної майстерності, які володіють методиками компетентнісного навчання і новими освітніми технологіями та сприяють їх поширенню. У 2019 р. сертифікати отримали 705 вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти України із зареєстрованих 857. Цьогоріч процедура сертифікації вдосконалюється: змінилася послідовність етапів, терміни проведення, але тішить, що водночас збільшилася кількість охочих взяти участь у цьому процесі.

У рамках реалізації управлінських рішень щодо вдосконалення освітнього процесу та освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти прийнято новий закон України «Про загальну середню освіту», згідно якого передбачена педагогічна інternатура, змінено підходи до організації навчання у малокомплектних школах та збільшено обсяг годин для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, на законодавчому рівні закріплено сертифікацію освітян, обумовлено питання міжнародної академічної мобільності [3]. Готується нове положення про атестацію педагогічних працівників.

Стаття 64 цього закону декларує участь у міжнародних дослідженнях якості освіти: «З метою незалежного оцінювання якості освіти держава забезпечує участь учнів закладів загальної середньої освіти в міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (зокрема, TIMSS, PISA, PIRLS тощо)» [3], тобто відтепер українські школярі залучатимуться до проведення кожного з етапів міжнародних моніторингових (до слова, рівень сформованості читацьких компетентностей – як учні вміють читати та розуміти тексти – українських здобувачів освіти, що закінчують початкову школу, жодного разу не ставав об'єктом моніторингу PIRLS – Progress in International Reading Literacy Study, Міжнародне дослідження прогресу читацької грамотності серед четверокласників; наступний етап моніторингу відбудеться у 2021 р.).

12 лютого 2020 р. Кабінет Міністрів України надав субвенцію (3,5 млрд. грн.) для реалізації програми “Спроможна школа для кращих результатів” [13], яка спрямована на розвиток опорних шкіл та закладів загальної середньої освіти із високою наповнюваністю учнів. Як зазначила міністр освіти Г. Новосад, ці кошти «допоможуть школам стати більш безпечними і комфортними для учнів та їхніх батьків, вчителів та адміністрацій шкіл. Ремонт або завершення будівництва, закупівля обладнання та створення навчальних кабінетів, оновлення інтер'єрів у шкільних приміщеннях – ось можливості, які надає ця субвенція школам» [1].

На серпневій конференції педагогічних працівників 2019 р. презентовано посібник «Абетка для директора: рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти» [2], що став покроковою інструкцією для керівників шкіл та для засновників (органів управління освітою) з питань самооцінювання якості організації освітнього процесу, формування стратегії розвитку закладів, коригування діяльності з метою вдосконалення результатів навчання та виховання, управлінських процесів.

Жвавий інтерес педагогів-практиків викликав проект Державного стандарту базової середньої освіти [4], розроблений на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного та

діяльнісного підходів відповідно до Концепції Нової Української школи і запропонований для громадського обговорення. Цей документ містить конкретні результати навчання, а також індикатори оцінювання, що можуть бути застосовані додатково до загальних результатів.

Тож можемо з упевненістю сказати, що участь України у міжнародних дослідженнях якості освіти є рушієм освітніх реформ, а результати цих досліджень сприяють зміні підходів до навчання, пошуку нових форм подачі матеріалу, стимулюють фінансування освітньої галузі, а виклики часу показують актуальність новаторських форм організації освітнього процесу (як-от імплементація дистанційного навчання в умовах карантину). Також помітний поступ педагогічних працівників: все частіше учителі використовують у своїй діяльності QR-коди, мобільні додатки, інтерактивні платформи, де створюють та поширюють власні методичні продукти, для унаочнення матеріалу використовують інтерактивні дошки та навіть записують уроки на центральних телеканалах, чим стають ближчими та більш авторитетними для учнів і водночас створюють потужну конкуренцію для колег, дають їм можливість вчитися упродовж життя. Звісно, освітня галузь ще має чимало каменів спотикання, проте сподіваємося на ефективність реформ, на покращення якості освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. 3,5 млрд грн на освітній простір та навчальне обладнання – Уряд надав гроші на розвиток шкіл. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/35-mlrd-grn-na-osvitnij-prostir-ta-navchalne-obladnannya-uryad-nadav-groshi-na-rozvitok-shkil>
2. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Абетка для директора: рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. – К.: Державна служба якості освіти, 2019. – 240 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/posibniki/abetka%20dlya%20directora.pdf>
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n968>
4. МОН пропонує для громадського обговорення проект Державного стандарту базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf
6. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін.; К.: УЦОЯО, 2019. 439 с. URL: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2020 р. № 100 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-nadannya-subvenciyi-z-derzhavnogo-byudzhetu-miscevim-byudzheta-na-realizaciyu-programi-spromozhna-shkola-dlya-krashchih-rezultativ-i120220-100>
8. Прокопенко Н. Основні результати міжнародного порівняльного дослідження якості природничо-математичної освіти TIMSS 2011. URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/68-osnovni-rezultati-mizhnarodnogo-porivnyalnogo-doslidzhennya-yakosti-prirodnicho-matematichnoyi-osviti-timss-2011>
9. Реформа НУШ дійсно потрібна Україні – результати PISA підтверджують це і вказують, як зробити зміни ефективнішими. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/reforma-nush-dijsno-potribna-ukrayini-rezultati-pisa-pidtvverdzhuyut-ce-i-vkazuyut-yak-zrobiti-zmini-efektivnishimi>
10. TIMSS 2007. Частина 1. Результати дослідження на національному рівні / Бурда М. І., Прокопенко Н. С. та ін. – К.: Видавнича група BHV, 2010. – 400 с.: іл.
11. TIMSS 2007. Ч. 2. Результати дослідження у порівнянні з іншими країнами / упоряди. та заг. ред. Н. С. Прокопенко. – К.: Видавнича група BHV, 2010. – 360 с.
12. TIMSS–2007: Засади вимірювання і відкриті завдання із математики та природничих наук для 4 і 8 класів / Мулліс Іна В. С., Мартін Майкл О., Руддок Грехем Дж. та ін.; пер. з англ. – Х.: Факт, 2006. – 672 с.
13. Урядова програма «Спроможна школа для кращих результатів». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/02/12/spromozhna-shkola-poysnenny-new.pdf>

ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ

На сучасному етапі цивілізаційного поступу освіта характеризується не лише рівнем знань, умінь і навичок, а й якістю особистісного, світоглядного, громадянського розвитку майбутнього покоління. Поняття «якість освіти» дефініціюють по-різному. У широкому сенсі якість освіти – це збалансована відповідність процесу, результату та освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти; у вузькому – перелік вимог до особистості, освітнього середовища й системи освіти, яка реалізує їх на певних етапах навчання [1].

Міжнародний інститут планування освіти визначає якість освіти як відчутні зміни в навчальному процесі і в навколишньому середовищі учнів. На думку проф. О. Ляшенка, якість освіти – це узагальнений показник розвитку суспільства в певному часовому вимірі. Тому її варто розглядати в динаміці тих змін, що характеризують поступ держави в контексті світових тенденцій: освіта рухається до консолідації та інтеграції у світове співтовариство чи протистоїть йому, ставлячи власні інтереси понад усе [2].

Якість освіти як об'єкт державного управління за своєю сутністю виступає полінауковою категорією, її зміст розглядається з позицій різних наук: філософії, політології, соціально-педагогічних наук, психології, теорії управління, економіки. У контексті нашого дослідження категорія якості освіти розглядатиметься як політична, оскільки вона акумулює у собі квінтесенцію освітньої політики держави на певному етапі її розвитку і відображає головні стратегічні лінії розвитку системи освіти [3, с. 1017–1018].

Дослідження змісту та особливостей державної освітньої політики України як одного з видів внутрішньої політики необхідно розпочинати з аналізу закономірностей і тенденцій, що обумовлюють світову стратегію загальноосвітньої модернізації. Тенденційними у цьому аспекті є: забезпечення громадянам рівного доступу до освіти; гарантування державою та постійне поліпшення якості освіти; запровадження державних освітніх стандартів як однієї з форм гарантування державою якості освіти.

Характерною ознакою цих тенденцій є те, що вони були не лише зумовлені суспільними процесами, а й усвідомлені на рівні державної влади, що сприяло концептуальному переосмисленню ролі й завдань державного управління освітою, впорядкуванню законодавчої і нормативно-правової бази, модернізації структури та характеру діяльності інших складових освітньої системи.

Під впливом світових тенденцій Україна також зробила спробу визначити власну загальноосвітню стратегію. Загалом вона спрямована на забезпечення державних гарантій рівного доступу до якісної освіти на різних етапах навчання та організацію науково-аналітичного супроводу всіх управлінських рішень. Проте ця стратегія не була забезпечена адекватними інноваційними механізмами вимірювання ефективності та результативності освітніх реформ. Тому в Національній доктрині розвитку освіти України (2002 р.) було задекларовано створення системи моніторингу освітнього процесу та ефективності управління освітою. Цим документом освіта визнавалася «стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені», а якість освіти визначалася «пріоритетним напрямом державної політики в галузі освіти» [4].

На сучасному етапі державна освітня політика України реалізується у кількох напрямках, зокрема: модернізація змісту освіти; удосконалення кадрового та ресурсного забезпечення; оновлення системи підготовки і перепідготовки педагогічних і управлінських кадрів; створення механізму управління освітою та забезпечення контролю за якістю освіти; удосконалення системи зовнішнього оцінювання та прогнозування розвитку освітньої галузі, тобто національної системи моніторингу якості освіти тощо.

Державна політика у сфері освіти – це прерогатива органів державної влади, які визначають та реалізують її від імені держави в межах загальнонаціональної політики. До

суб'єктів реалізації державної політики у сфері освіти належать: Верховна Рада України (визначає державну політику у сфері освіти), Кабінет Міністрів України (центральний орган виконавчої влади у сфері освіти й науки), інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування (реалізують державну політику у сфері освіти).

Формування й реалізація державної політики у сфері освіти здійснюється на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку. Загальні принципи державної політики щодо забезпечення якості освіти в Україні, основні напрями розвитку освітньої галузі зосереджені в документах найвищого рівня: Конституції України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, основним Законом України передбачаються принципи реалізації права на освіту, яке забезпечує держава (ст. 53); обов'язкове визначення засад регулювання освіти на рівні законодавства (ст. 92); забезпечення політики у сфері освіти Кабінетом Міністрів України (стаття 116) тощо [5].

До законів, що визначають особливості державної політики у сфері освіти, варто віднести Закон України «Про освіту», Закон України «Про дошкільну освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Закон України «Про позашкільну освіту», Закон України «Про професійно-технічну освіту», Закон України «Про вищу освіту» тощо.

Серед актів Президента України, які стосуються державної політики у сфері освіти, актуалізуються такі: Указ Президента України «Про Фонд Президента України з підтримки освітніх та наукових програм для молоді» від 6 листопада 2018 р. № 357/2018; Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 р. № 344/2013; Указ Президента України «Про питання забезпечення виконання покладених на Кабінет Міністрів України завдань і повноважень у сферах культури, освіти, науки, молоді, спорту та охорони здоров'я» від 28 грудня 2012 р. № 765/2012 тощо.

Серед актів Кабінету Міністрів України в галузі освіти інтерес становлять: Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення територіальних органів Державної служби якості освіти» від 7 листопада 2018 р. № 935; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» від 3 жовтня 2018 р. № 710-р.; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» від 19 вересня 2018 р. № 660-р; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про конкурс щодо обрання членів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» від 29 серпня 2018 р. № 703 тощо.

Окремі напрями реалізації державної політики у сфері освіти визначені актами Міністерства освіти і науки України, зокрема його наказами «Про затвердження форми звітності щодо чисельності та складу педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти та інструкції щодо її заповнення» від 27 серпня 2018 р. № 937, «Про затвердження Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти» від 8 червня 2018 р. № 620, «Про затвердження Положення про Національну освітню електронну платформу» від 22 травня 2018 р. № 523 тощо.

До документів, що визначають стратегію державного прогнозування та планування розвитку освіти, відносимо: «Прогноз розвитку освіти України», «Стратегія розвитку освіти України», відповідні державні, регіональні та місцеві цільові програми, плани діяльності у сфері освіти органів влади.

Головна мета державної політики у сфері освіти відповідно до Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») полягає у визначенні стратегії розвитку освіти в Україні на перспективу XXI століття, створенні життєздатної системи безперервного навчання й виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпеченні можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формуванні інтелектуального та культурного потенціалу нації [6, с. 104].

Стратегічними завданнями реформування освіти в Україні визначено:

- відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян, формування освіченої, творчої особистості, забезпечення пріоритетного розвитку людини, відтворення й трансляції культури й духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків;

- виведення освіти на рівень розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних та організаційних засад; подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів; глибокої демократизації традиційних навчально-виховних закладів; формування багатоваріантної інвестиційної політики у галузі освіти [6, с. 104–106].

Основним пріоритетом освітньої стратегії України (Національна доктрина розвитку освіти у XXI ст. (2002 р.)) є: «виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти» [6].

Серед факторів, що зумовлюють та визначають вектор розвитку державної політики в освіті є: «зовнішні (науково-технічний прогрес, зміни соціально-економічного стану країни, характер та особливості управління суспільством, розвиток науки та теорії управління, соціально-політичні фактори, світовий контекст розвитку освіти) та внутрішні чинники (зміна освітньої парадигми, розвиток школи)» [7, с. 124]. У такому випадку доступність освіти прийнято визначати за двома показниками: фізичною доступністю закладів освіти для більшості громадян та фінансовою доступністю освітніх послуг [8, с. 68].

Фізична доступність освіти характеризується наявністю достатньої та розгалуженої мережі навчальних (освітніх) закладів, у яких можуть здобувати освіту різні категорії населення відповідно до їхніх освітніх потреб, здібностей тощо [9, с. 155–171].

Фінансова доступність розглядається через оцінку спроможності населення оплатити запропоновані освітні послуги і характеризує потенційну можливість здобуття освіти відповідного рівня, тобто фактично сам доступ до освіти для всіх громадян незалежно від раси, статі, віросповідання та інших відмінностей. Наступним етапом є оцінювання реально досягнутого рівня доступності освіти як кількості тих, хто навчається на різних освітніх рівнях. Отже, фінансова доступність освіти оцінюється за двома показниками: фінансова спроможність населення отримати цю освіту та безпосередньо отримання освіти як доступу до неї [10, с. 107–108].

Суспільно-політичні процеси, основні тенденції в галузі гарантування рівного доступу та реалізації якості освіти викликали необхідність внесення змін в освітню політику держави, а отже, й до державних документів, які виражають зміст цієї політики. Вирішення питання про зміст, сутність поняття якості освіти відкриє шлях до формулювання найбільш раціональної та повної системи показників і критеріїв діагностування. У цьому ракурсі якість освіти як об’єкт управлінського впливу та предмет державної освітньої політики має розглядатися одночасно з позицій якості освітньої системи, якості освітнього процесу (як процесу споживання наданих освітніх послуг) та якості особистості випускника як результату діяльності освітньої системи за показниками його освіченості та сформованості суспільно значущих цінностей [7, с. 36–41].

Усі ці аспекти задекларовані у Законі «Про освіту» (2017 р.), яким було ухвалено ключову реформу МОН України, націлену на створення Нової української школи (НУШ), в «якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті» [11].

Отже, узагальнюючи сказане, можемо твердити, що за період незалежності державна політика в Україні щодо забезпечення якості освіти зазнала відчутних змін і сьогодні посідає центральне місце у змісті й напрямках державної політики загалом.

З огляду на положення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., яка на основі аналізу сучасного стану розвитку освіти визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти, необхідно звернути увагу на проблеми та перспективи розвитку державної політики у сфері освіти, основними проблемами, викликами та ризиками якої, на наш погляд є: недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці; відсутність ефективної системи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, їх професійного супроводження; недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти; низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка мотивація

суспільства та бізнесу до інвестування освіти; наявність у системі освіти фактів неефективного використання фінансових і матеріальних ресурсів, нецільового використання приміщень навчальних закладів; відсутність системи мотивацій і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти, нівелювання ризиків у зазначеній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікторов В. Г. Основні критерії та показники якості освіти // Вища школа України. – 2006. – № 1. – С. 54–59.
2. Ляшенко О. І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. Прогнозування та проектування галузевих стандартів навчання. С. 39–42. URL: http://lib.iitta.gov.ua/714157/1/znprk_ped_2016_22_13.pdf
3. Якість освіти. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 1017–1018.
4. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>
5. Конституція України. URL: <http://ufpp.gov.ua/content/PDF/zakonodavstvo/konstitychiya.pdf>
6. Довгий С. О. Наука та освіта в Україні: сучасні проблеми і можливі шляхи її вирішення // Наука та наукознавство. – 2001. – № 2. – С. 104–109.
7. Лукіна Т. Забезпечення рівного доступу до якісної загальної середньої освіти в Україні. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні. – К.: К.І.С., 2004. С. 9–23.
8. Башинська Т. Взаємодія вчителя й учнів у навчально-виховному процесі як педагогічна проблема. Початкова школа. 2004. № 12. С. 55–58.
9. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Н. Г. Протасової. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 176 с.
10. Карпенко О. М., Бершадская М. Д. Высшее образование в странах мира: анализ данных образовательной статистики и глобальных рейтингов в сфере образования. – М., 2009. – 244 с.
11. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

КУЛИК ЄВГЕН

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри основ виробництва та дизайну
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

КУЛИК ЮРІЙ

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки
Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана

АНАЛІЗ СИСТЕМИ ОЦІНОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасні соціально-економічні зміни в українському суспільстві визначаються зміною світоглядної парадигми, яка змінилася після отримання Україною незалежності. Відповідно перед освітою актуалізувалася проблема формування нової людини здатної реагувати на сучасні виклики процесів глобалізації світової економіки і бурхливої інформатизації суспільства.

Аналіз філософської, соціологічної, економічної, психологічної і педагогічної наукової літератури доводить, що сучасна освітня система України не в повній мірі відповідає потребам розвитку українського суспільства, не створює сприятливі умови для формування готовності молоді для майбутнього технологічного прориву, не забезпечує того рівня, якості й масштабів інтелектуальної, когнітивної та професійної підготовки молоді, якого вимагають сучасні, особливо складні інформаційні технології.

Водночас аналіз розвитку освітніх систем як у економічно розвинутих, так і у економічно відсталих країнах показує, що сучасні прориви у світовій економіці відбуваються в тих країнах, в яких функціонує якісна освітня система. Тому актуалізувалася проблема якості освіти, особливо її оцінки в сучасній системі соціально-економічного розвитку країни.

Проведений аналіз поняття «якість освіти» й «оцінка якості освіти» показав різні за своєю сутністю трактування.

Так, Н. В. Хворостяна і М. В. Великжаніна [2] основним чинником змісту поняття «якість освітніх послуг» визначають відповідність послуг загальноосвітнього навчального закладу державним освітнім стандартам та вимогам споживачів. Автори зазначають, що оскільки якість роботи навчального закладу включає й оцінку якості навчально-виховного процесу, то достатньо складним є завдання щодо визначення сутності цього суперечливого поняття. Якість навчально-виховного процесу в навчальному закладі науковці визначають як складну, змістовно-процесуальну характеристику, що складається з таких компонентів: відповідність умов потребам дітей шкільного віку; цінність змісту шкільної освіти; відповідність педагогічних кадрів; технологічність організації навчально-виховного процесу; результативність освіти, виховання та розвитку учнів.

Соціологи Л. О. Белова і В. Г. Бульба [3], аналізуючи «якість» як категорію філософську, вказують, що у педагогіці якість є багатогранною, що за своєю сутністю відображає різні аспекти освітнього процесу (філософські, соціальні, педагогічні, політичні, демографічні, економічні тощо) та розглядається як сукупність властивостей освіти, що визначають її здатність задовольняти відповідні потреби особистості, суспільства, держави відповідно до призначення освіти. Отже, якість залежить від встановлених вимог, що висуваються з урахуванням мети використання.

Щодо поняття «якість освіти», то Т. Лукіна [4] розрізняє два основних підходи у визначенні: нормований – розглядається з точки зору задоволення потреб та досягнення певних норм, стандартів, цілей (особистості, суспільства, держави), що нормативно затверджені відповідними документами; управлінський – подається з позицій сучасної теорії та практики управління якістю (якість освіти як об'єкт управлінського впливу розглядається одночасно з позицій якості освітньої системи, якості освітнього процесу (як процес споживання надання освітніх послуг) та якості особистості випускника як результату діяльності освітньої системи за показниками його освіченості та сформованості суспільно значущих цінностей. Автор констатує, що якість освіти відображає розвиток системи освіти і суспільства в певний період та змінюється з часом залежно від вимог особистості, суспільства і держави.

На сайті Українського центру оцінювання якості освіти [1] поняття «якість освіти» визначено як комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Це певний рівень знань і вмінь, розумового, фізичного й морального розвитку, якого досягли випускники освітнього закладу відповідно до запланованих цілей навчання і виховання.

Проведений нами аналіз даного поняття дозволяє констатувати, що якість освіти є інтегрованим показником, який відображає освітній рівень розвитку суспільства в системі основних показників його соціально-економічного розвитку. Крім того, оскільки даний показник не є константою, а формується і розвивається в освітньому процесі, тому поняття «якість освіти» відноситься до результатів і процесу освітньої діяльності. Цей показник піддається оцінці й регулюванню через систему управління, відтак «якість освіти» є показником, що визначає результативність національної системи освіти та ефективність управління нею, що є обов'язковою складовою державного управління освітою.

Проведені нами опитування викладачів і студентів (4 курсу) факультету технологій і дизайну щодо їхнього розуміння проблеми оцінки якості освіти, до ознайомлення з проблемою «якість освіти» і після, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Питання анкети	Варіанти відповідей	Студенти 4 курсу. %		Викладачі. %	
		до	після	до	після

1. Чи вагома для майбутньої професійної діяльності майбутніх учителів технологій «якість освіти»?	так	29,6	74,1	84,1	94,4
	ні	44,8	14,7	7,8	2,3
	важко відповісти	25,6	11,2	8,1	3,3
2. Чи знайоме Вам поняття самоосвіта, самооцінка, самоаналіз у контексті проблеми навчання протягом життя?	так	57,7	74,2	88,8	95,6
	ні	37,7	22,7	9,1	3,2
	Не задумувався над ним	4,6	3,1	2,1	1,2
3.Що Ви розумієте під поняттям "Якість освіти"?	Наявність знань з проблем якості освіти	64,8	21,1	15,8	3,6
	Наявність умінь забезпечити якість освіти	20,2	16,9	12,1	4,7
	Особистісні якості	3,7	18,6	41,8	0,1
	Наявність знань, умінь і особистих якостей оцінити якість освіти	11,3	43,4	0,3	8,6
4.Що на Ваш погляд відображає зміст і структуру якості освіти?	Уміння організувати роботу в колективі	14,3	6,4	13,7	11,1
	Матеріальне забезпечення процесу навчання	6,1	13,7	5,0	18,7
	Цінності і норми поведінки	17,3	4,2	6,9	3,8
	Фаховість викладачів	12,1	24,6	17,5	22,9
	Зміст навчальних програм	11,8	23,7	20,7	25,6

		Доступ до інтернету	38,4	27,4	26,6	17,9
5. Чи потрібно змінювати зміст навчання?		так	29,6	30,1	100	100
		ні	16,7	14,3	0	0
		деколи	53,7	55,6	0	0
6. Які фактори відображають якість освіти?		Власне бажання і прагнення до пізнання й навчання	59,0	27,4	12,1	5,7
		Престижність ВНЗ	16,1	31,5	32,3	27,8
		Фаховість викладачів	12,5	19,9	17,7	24,5
		Наявність систематичного внутрішнього моніторингу	12,4	21,2	37,9	42,0

Аналіз отриманих результатів і теоретичні дослідження показали, що проблеми «якість освіти» і «цінка якості освіти» потребує детального дослідження і є вкрай актуальною.

Аналіз елементів системи освіти (заклади освіти, органи управління освітою, навчальні програми, учні, вчителі) і основних замовників освітніх послуг (особистість, система освіти, виробництво і суспільство) показало наявність системи як внутрішніх, так і зовнішніх оцінок системи освіти.

Аналіз внутрішніх оцінок системи освіти дозволив виділити проблеми, які необхідно вирішувати науковцям, практикам і представникам громадянського суспільства, а саме:

- навчити учнів самоконтролю і самооцінки своєї навчальної діяльності, своїх досягнень;
- розробити анкети для внутрішнього моніторингу якості навчання (як для учнів, студентів, так і для вчителів, викладачів, батьків, представників громадянського суспільства);
- зміст навчання (навчальні програми, предмети і т.п.) повинен погоджуватися з громадянським суспільством, а не тільки з міністерством освіти;
- до розробки стандартів професійного навчання залучати роботодавців, політичні партії, громадські організації;
- органи управління освітою на місцях повинні контролюватися громадянським суспільством у партнерстві з органами місцевої влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. org@testportal.gov.ua
2. Хворостяна Н. В., Великжаніна М. В. Аналіз основних чинників, які забезпечують якість освіти // Економіка і регіон. Серія: Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – 2012. – № 3 (34) с. 25–29.
3. Белова Л. О., Бульба В. Г., Поступна О. В. Стан і проблеми здійснення управління якістю освіти та освітньої діяльності в Україні: експертне оцінювання // Теорія та практика державного управління. – 2018. – Вип. 2. – С. 8–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2018_2_3
4. Лукіна Т. О. Організаційно-методичні засади моніторингових систем якості загальної середньої освіти // Теоретико-методичні засади побудови моніторингових систем оцінювання якості загальної середньої освіти: монографія / О. І. Ляшенко, Т. О. Лукіна, Ю. О. Жук та ін. – К.: Інститут педагогіки НАПН України, 2017. – 185 с. URL: http://undip.org.ua/news/library/monografii_detail.php?ID=6888

ЯКІСТЬ ОСВІТИ – В ПРІОРИТЕТАХ ДІЯЛЬНОСТІ

Реформа освітньої галузі триває і є надзвичайно важливою. Очевидно, що сьогодні українська освіта повинна відповідати сучасним запитам з боку суспільства, потребам економіки та світовим тенденціям. Саме тому розпочато системну трансформацію освітньої сфери, головна мета якої – нова висока якість освіти на всіх рівнях: від початкової школи – до закладів вищої освіти.

Закон України «Про освіту» визначив такі поняття, як якість освіти, система забезпечення якості освіти. У всіх стратегічних завданнях та пріоритетних цілях органів державної влади щодо реалізації освітньої політики звучить якість освіти на усіх її рівнях у всіх типах закладів, а також якість діяльності органів управління освітою та установ із забезпечення якості освіти. Пріоритетними завданнями при цьому є підвищення якості освіти і освітньої діяльності в закладах освіти, формування довіри суспільства до школи й органів управління якістю освіти та гарантування якості освіти на законодавчому рівні через зовнішні і внутрішні складові та інструменти розбудови.

Сучасна освіта є державотворчою і має на меті не тільки забезпечення надання високоякісних освітніх сервісів та послуг педагогічного чи суто наукового змісту, характеризується рівнем знань, умінь і навичок особистісного, світоглядного, громадянського розвитку здобувачів освіти, а також вміщає соціальний, політичний та управлінський контексти. Тому питання забезпечення якості освіти на відповідній території з метою повернення довіри суспільства до закладів освіти, органів управління освітою та гарантування високого рівня якості освітніх процесів є одним із ключових у реаліях сьогодення та вимагає вирішення завдань формування спільного розуміння якості освіти серед освітніх стейкхолдерів: місцевих органів управління освітою, уповноважених установ і організацій у сфері забезпечення якості освіти, засновників, керівників закладів освіти, громадських фахових об'єднань тощо.

З цією метою та задля реалізації освітньої політики в Україні було створено Державну службу якості освіти, яка функціонує з грудня 2017 р. і починаючи з 2019 р. її територіальні органи. Місія державних установ, за словами її голови Руслана Гурака, полягає у забезпеченні спільного розуміння якості освіти та вдосконалення освітньої діяльності для успіху людини і країни, формування довіри нашого суспільства до закладів освіти.

4 липня 2019 р. зареєстровано як юридичну особу публічного права управління Державної служби якості освіти у Тернопільській області – орган державної влади, який діє в межах адміністративно-територіальної одиниці та організовує свою діяльність з огляду на освітні потреби розвитку і реформування освіти області в умовах децентралізації. До повноважень установи належить широке коло питань, виходячи з потреб розвитку освітньої галузі, серед яких: надання допомоги керівникам закладів освіти та їх засновникам у формуванні внутрішньої системи забезпечення якості освіти, проведення інституційного аудиту, моніторингу якості освітньої діяльності, участь у сертифікації педагогічних працівників, підготовка експертів освітнього середовища, вивчення роботи органів місцевого самоврядування з реалізації ними освітньої політики щодо забезпечення якості освіти на відповідній території.

Беззаперечним у законодавчих і нормативно-правових документах реформування сфери освіти в Україні, впровадженні реформи Нової української школи є підтвердження того, що одним з головних критеріїв ефективності управління мережею закладів освіти є якість освіти, що визначено статтями 41–51 розділу V «Забезпечення якості освіти» Закону України «Про освіту». При цьому новостворені державні установи відносяться до системи забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти, містять:

- політику та процедури забезпечення якості власної діяльності;
- необхідні ресурси для організації процесів і процедур;
- зовнішній незалежний аудит, оцінювання освітніх та управлінських процесів закладів освіти.

Особливості функціонування системи забезпечення якості на кожному рівні освіти регламентовані спеціальними законами. У статті 6 Закону України «Про освіту» «Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності» визначено, що однією із засад державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності.

З урахуванням останніх документів, які регулюють повноваження Державної служби якості освіти України, її територіальних органів, основними завданнями управління Державної служби якості освіти у Тернопільській області є:

- здійснення інституційного аудиту закладів освіти з наданням рекомендацій закладам освіти щодо організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти;
- здійснення заходів державного нагляду і контролю в закладах освіти;
- проведення моніторингу якості освітньої діяльності та якості освіти;
- інші функції, властиві органам державної влади.

Одним із вагомих інструментів забезпечення якості освіти є інституційний аудит, доцільність якого викликав чималу дискусію в середовищі освітян. Проведення інституційного аудиту – це зовсім інша філософія формування взаємовідносин між закладами освіти і державою, що є фундаментом прогресу, доданої освітньої вартості: як може заклад розвиватися, знаходячи власну траєкторію, будуючи власну стратегію розвитку і покращуючи постійно якість своєї діяльності. Його метою є допомогти школам, ліцеям, гімназіям стати успішними. Це той інструмент забезпечення якості освіти, який допомагає закладу віднайти успішний шлях розвитку. Він передбачає зовнішню перевірку, під час якої здійснюється оцінювання освітніх та управлінських процесів. За результатами такої перевірки надаються висновки і рекомендації самому закладу та його засновнику щодо удосконалення якості освіти. З проведенням інституційного аудиту освітній заклад, його працівники, керівництво, здобувачі освіти і батьки отримують кваліфікований і професійний, а головне – об'єктивний зворотній зв'язок щодо організації освітньої та управлінської діяльності: висновок – це відзначення досягнень закладу освіти у всіх напрямках його діяльності та рекомендації щодо покращення якості освітнього процесу, але у жодному випадку він не передбачає каральних заходів (якщо, наприклад, якість виявиться не на висоті).

Варто відзначити, що Державною службою якості освіти України проведено велику підготовчу роботу: спільно з Міністерством освіти і науки України було напрацьовано Порядок проведення інституційного аудиту, критерії оцінювання освітніх і управлінських процесів у закладах освіти за чотирма напрямками: освітнє середовище, педагогічна діяльність, система оцінювання здобувачів освіти й управлінська діяльність, а також інструментарій, за допомогою якого він буде здійснюватися. Подібні системи оцінки якості освіти успішно працюють у більшості європейських країн – Австрії, Великій Британії, Норвегії, Данії, Бельгії, Швеції, Чехії, Литві. Служба також прагне врахувати європейські досвід, підходи та цінності, які є в системах забезпечення якості шкільної освіти, для того, щоб імплементувати позитивні надбання у власній діяльності.

Найочікуваніша подія в інформаційному просторі з формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти - це напрацьовані методичні поради та коментарі для керівників закладів освіти в Абетці для директора. Тут ми знайдемо інструменти, які допоможуть з'ясувати: які найкращі складові освітнього процесу, а що потребує покращення; що в роботі педагога вартує уваги, а що – удосконалення; чи справедлива у закладах освіти система оцінювання навчальних досягнень; наскільки якісно організований управлінський процес. І що важливо, що цей методичний poradnik має цінність для усіх типів закладів освіти. Абетка допоможе самостійно вивчити та оцінити якість освітньої діяльності, реальний стан справ та прийняти рішення щодо його удосконалення й підвищення якості освіти.

Одним із аргументів “Чому не варто боятися інституційного аудиту?” є той факт, що процедура інституційного аудиту відбувається за участі освітніх експертів - освітян, які обов'язково проходять необхідне навчання, аби зробити його справді дієвим інструментом забезпечення якості освіти. Лише у тісній співпраці закладів освіти, усіх учасників освітнього процесу ми можемо досягти результату, якого очікує все українське суспільство. На сьогодні в області зареєструвалися понад 100 освітян, які мають бажання стати експертами та долучитися

до оцінювання закладів освіти на предмет якості надання освітніх послуг. Зараз на сайті Державної служби якості освіти України продовжено реєстрацію, у зв'язку з чим педагоги, керівники закладів освіти, науковці матимуть можливість поповнити пул експертів й брати участь в інституційному аудиті та оцінювати практичний досвід вчителів під час сертифікації.

Ще одна велика ділянка роботи Державної служби якості освіти України та її територіальних органів – це організація та проведення сертифікації педагогічних працівників. Цьогоріч 36 вчителів початкових класів Тернопілля, з числа тих, які дбають про надання якісних освітніх послуг, будуть підтверджувати свою професійність, своє бажання активно впроваджувати освітню реформу, реалізуючи завдання нової української школи, у сертифікації 2020. Ця процедура дозволить переконатися вчителю у власній професійній майстерності та ввійти у когорту освітян, які є агентами змін у розбудові нової української системи освіти. Сертифіковані педагогічні працівники стають освітніми експертами і будуть залучатися до проведення інституційних аудитів. Успішне проходження сертифікації дає можливість отримувати 20% надбавку до заробітної плати і є підставою для звільнення педагогічного працівника від атестації та присвоєння наступної кваліфікаційної категорії та/або педагогічного звання (або підтвердження наявної вищої категорії).

Нашими партнерами у розбудові системи якості освіти та реалізації завдань у формуванні якісної української школи є засновники закладів освіти, освітні управлінці, педагогічна спільнота, здобувачі освіти та їх батьки, громадські фахові об'єднання.

З прийняттям у 2017 р. Закону України «Про освіту» органи місцевого самоврядування отримали вагомі управлінські повноваження і функції для самостійного прийняття рішень щодо формування власної ефективної системи забезпечення якісними освітніми послугами населення відповідної території. Ці завдання є першочерговим і найбільш актуальним для органів влади (засновників закладів освіти):

- рішення про зміну шкільної мережі;
- закріплення території обслуговування за школами;
- організація підвезення учнів та вчителів до шкіл;
- організація харчування;
- облік дітей дошкільного і шкільного віку;
- утримання шкільних будівель;
- ухвалення фінансових планів шкіл;
- рішення про підвищення категорії вчителя;
- призначення директора школи;
- створення рівних умов розвитку закладів освіти всіх форм власності
- інші.

Важливо зрозуміти, що реформа освіти в умовах децентралізації змінила підхід до управління освітою - авторитарна модель управління, раніше дуже поширена в Україні, має поступитися демократичній моделі. Органи управління освітою повинні надавати підтримку школам і всім учасникам освітнього процесу, бути їх партнерами. Лише за цих умов можна реалізувати зміст і цінності як реформи освіти, так і реформи місцевого самоврядування.

У процесі децентралізації заклади освіти отримали більше повноважень і відповідно більше відповідальності, щоб створити в школі не тільки гарну інфраструктуру, але новий освітній простір, з сучасним обладнанням, мотиваційний, безпечний і безбар'єрний, атмосферу сучасних методів навчання, залучення дітей до розвитку необхідних навичок адаптації, забезпечення соціально-психологічного супроводу освітнього процесу, прозорість і демократичність прийняття рішень, якість роботи педагогічного колективу, інші завдання. Тільки при належній організації освітнього й управлінського процесів можна гарантувати якісні освітні послуги, а здобувачам освіти сільських і міських шкіл рівний доступ та можливість щодо навчальних досягнень, результативності ДПА, ЗНО, зовнішніх незалежних моніторингов.

Отримані в кінці 2019 р. за підсумками зовнішнього міжнародного моніторингового дослідження Програми PISA-2018 результати не є критичними, але надають рекомендації щодо першочергового вирішення проблем формування освітнього середовища, якості й методики викладання, ефективності використання навчального часу, мотивації і рівня кваліфікації

вчителів тощо. Програмою пропонуються конкретні шляхи подолання браку ресурсів у закладах освіти України: важливим є не так обсяги фінансування, скільки те, куди і на що саме витрачаються ці фінанси, разом з тим доводиться констатувати, що брак коштів в освіті частіше приводить до нижчих результатів учнів, а отже, потрібно шукати шляхи як для залучення коштів у сферу освіти, так і для ефективного їх використання.

На виконання Програми діяльності Уряду України до 2025 р. актуалізовані питання забезпечення стандартів доступності публічних сервісів та послуг у сфері освіти, виконання вимоги закону про рівний доступ до шкільної освіти за індивідуальною формою навчання, навчання дітей з особливими освітніми потребами, діяльність інклюзивно-ресурсних центрів, доступність і охоплення дошкільною освітою, доступність позашкільної освіти тощо.

Стаття 66 Закону України “Про освіту” зазначає, що районні, міські ради та об’єднані територіальні громади, які є засновниками закладів освіти, “відповідають за реалізацію державної політики у сфері освіти та забезпечення якості освіти на відповідній території, забезпечення доступності дошкільної, початкової та базової середньої освіти, позашкільної освіти”.

Очевидно, що всіх ресурсів - часових, експертних, організаційних, інформаційних - для реалізації всього об’єму заходів розбудови системи якості освіти є замало і недостатньо. Однак забезпечити якість освіти кожному учню – пріоритетне завдання, бо наша робота і кінцева мета спільні: і Міністерства освіти і науки, і Державної служби якості освіти України, і кожного директора школи, педагога, місцевих органів управління освітою, управління Державної служби якості освіти у Тернопільській області, засновників закладів освіти, громадських організацій, усіх батьків. Це спільна енергія, яка направлена на одне – реалізувати право кожної дитини на доступну і якісну освіту.

ОГНИСТИЙ АНДРІЙ

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри фізичного виховання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ОГНИСТА КАТЕРИНА

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри фізичного виховання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН (З ДОСВІДУ РОБОТИ КАФЕДРИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТНПУ)

Сьогодення спрямовує заклади вищої освіти на створення та впровадження сучасних педагогічних технологій, що забезпечують високу якість освіти та підготовки майбутніх фахівців, які в майбутньому будуть здатні працювати у вільному, мобільному, готовому до виробничих інновацій середовищі. Освітня послуга конкурентоспроможна, якщо вона відповідає вимогам якості. Проте на тлі збільшення чисельності студентів одночасно зростає і чисельність безробітних випускників, які мають диплом про освіту. Значна частина випускників закладів вищої освіти, зіткнувшись з проблемами працевлаштування, змушені змінювати отриману професію [7].

Сучасна система української освіти не повною мірою відповідає потребам інноваційного розвитку національної економіки. Ефективна система інституційної модернізації економічних відносин в освітній сфері повинна передбачати, поряд з іншими заходами, організацію плідного діалогу між представниками різних її учасників для безперервного функціонування і взаємодії ринків праці, освіти та інновацій [3].

Однією із сучасних інноваційних педагогічних технологій, актуальних для ефективного розвитку взаємодії між різними соціальними інститутами, є технологія партнерства. Що і стало предметом дослідження нашого наукового доробку.

Метою дослідження було розкрити особливості партнерства кафедри фізичного виховання, як структурного навчального підрозділу педагогічного університету, із зацікавленими сторонами підготовки фахівців освіти, фізичної культури і спорту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт ТНПУ з теми: «Теорія і практика підготовки майбутніх учителів-початкових класів до роботи з фізичного виховання у школі» (державний реєстраційний номер 01191U00969).

Результати дослідження та їх обговорення. Для освітньої галузі в умовах загострення суперечностей між потребами суспільства і реальними можливостями вищих навчальних закладів з підготовки конкурентоспроможних фахівців особливо актуальним стає питання формування ефективної системи відносин між закладами вищої освіти, підприємствами, службою зайнятості та іншими структурами, що утворюють систему соціального партнерства [1].

Трактування терміну «партнерство» має два основних аспекти. Перший – організаційний, де партнерство розглядається як об'єднання, співдружність, союз, сумісну діяльність, співпрацю, взаємодію. Другий аспект – особистісний, визначає партнерство як співдружність, співпраця, співпереживання, погодження, відповідальність, довіра, союз, взаєморозуміння, взаємодопомога, взаємодія, єдність [2, 4].

Партнерство у галузі освіти – категорія недостатньо вивчена науковцями, її метою є взаємодія навчальних закладів із центральними та місцевими органами влади, об'єднаннями роботодавців, профспілок, підприємствами різних форм власності й підпорядкування, органами служби зайнятості, іншими зацікавленими партнерами, спрямована на максимальне узгодження інтересів усіх учасників цього процесу [8].

Професійна педагогіка визначає партнерство як цивілізовану систему суспільних зв'язків в освіті і соціально-трудої сфері, які спрямовані на узгодження інтересів органів освіти, зацікавлених працівників, органів державної влади та місцевого самоврядування через розробку договорів, досягнення компромісів, консенсусу тощо [10].

Партнерство в освіті – це цивілізований підхід відносин, який забезпечує добровільність, взаємодію, компроміс, взаємодопомогу, толерантність, взаємовідповідальність [9].

Дане партнерство проходить через:

- договірні відносини (включають у себе всі види взаємодії на основі двосторонніх та багатосторонніх договорів);
- організаційні форми (створення додаткових органів – консультаційні, наглядові та інші ради) [5].

Цільовим орієнтиром вищої освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців відповідного рівня, конкурентоздатних на ринку праці, здатних до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів.

На думку М. М. Левіна [6], педагогічний університет може виступати як основний ініціатор партнерства у галузі професійної педагогічної освіти, оскільки:

По-перше, він володіє достатньою кількістю різноманітних приміщень для проведення зібрань громадськості, де можуть обговорюватись професійні проблеми, шляхи і способи їх вирішення, визначатись способи взаємодії. Зауважимо, що значна частина учасників даних зібрань – це соціальна група студентів та їх батьків, яка і так регулярно обговорює проблеми освіти, дозвілля, здоров'я, безпеки та інше.

По-друге, заклад вищої педагогічної освіти – це колектив професіоналів, які мають педагогічну освіту і володіють практичними навичками навчальної, культурно-просвітницької, виховної, організаційної діяльності.

По-третє, він має потужні матеріально-технічні ресурси, забезпечений обладнанням, оргтехнікою для практичної реалізації різних інновацій, втілюючи їх у повсякденному навчально-виховному процесі [6].

Важливим у цьому процесі є залучення кафедр університету до формування партнерських відносин.

Як зазначають О. М. Головінов, Л. А. Дмитриченко [3], Н. В. Шевченко [9], у більшості випадків розробка моделі партнерства повинна здійснюватись за такими напрямками:

- аналіз перспектив розвитку методів економіки, на які орієнтована освітня установа;
- визначення кількості соціальних партнерів;
- виявлення конкурентів;

- визначення професій (спеціальностей) підготовки та ліцензування;
- оформлення договорів з соціальними партнерами;
- розроблення необхідної нормативної документації.

Партнерство, відновлення і зміцнення зв'язків з освітніми та спортивними установами відкриває для кафедри фізичного виховання додаткові можливості випереджаючого розвитку, а саме:

- спрощується доступ до інформації про ринок праці (кого і скільки треба готувати);
- забезпечується врахування вимог роботодавців до змісту підготовки фахівців;
- спрощується процедура коригування старих і розробки нових навчально-методичних матеріалів і програм, що відповідають вимогам роботодавців;
- відкриваються більш широкі можливості для організації практики студентів;
- розширюються можливості працевлаштування випускників.

Зауважимо, що партнери можуть бути реальними та потенційними. До реальних партнерів відносяться суб'єкти або освітні та спортивні організації, з якими вже працює кафедра фізичного виховання, має постійні зв'язки та програми взаємодії. Потенційні партнери – це ті, з якими ще не має постійних зв'язків, але заключення партнерських зав'язків може принести користь обом партнерам. До потенційних партнерів можна віднести: освітні навчальні заклади в Україні та за кордоном, працедавці всіх форм власності.

Технологія партнерства дозволяє кафедрі забезпечити вирішення таких завдань, як підвищення кваліфікації майбутніх і діючих фахівців; ефективна організація професійних практик; включення студентів до науково-дослідницької та практично-орієнтованої діяльності; формування громадської думки щодо діяльності кафедри та якості підготовки фахівців, що є основою формування іміджу кафедри, факультету й університету загалом.

Сьогодні одним із головних завдань кафедр педагогічного університету, у зв'язку з зростанням вимог до кваліфікації та якості підготовки вчителя, є здатність швидко реагувати на зміни кон'юнктури ринку освітніх послуг. Це можливо тільки при створенні кафедрою стійкої та перспективної системи партнерства.

Кафедра фізичного виховання ТНПУ у своїй діяльності використовує такі напрямками партнерства:

- підвищення кваліфікації викладачів кафедри;
- перепідготовка та навчання фахівців в освітніх навчальних закладах;
- спільна комерційна діяльність та реалізація проєктів;
- спільна участь у конкурсах, ярмарках, виставках;
- спільна участь у міжнародних проєктах;
- проведення науково-дослідних робіт;
- профорієнтація, сприяння у працевлаштуванні випускників.

Розкриємо організаційно-змістовні аспекти партнерства кафедри та роботодавців у рамках реалізації цілей і завдань підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту.

Для більш активного партнерського співробітництва з освітніми та спортивними установами (організаціями, федераціями) міста Тернопіль і Тернопільської області та вирішення питань підготовки педагогічних кадрів і підвищення кваліфікації працюючих вчителів при кафедрі у 2019 р. створено творчу наукову лабораторію з фізичного виховання, спорту і олімпійської освіти «СОКРАТ» (спорт, освіта, культура, розвиток, активність творчість).

Співробітники лабораторії (викладачі кафедри і факультету, залучені спеціалісти) надають науково-методичну допомогу вчителям і тренерам у:

- проведенні семінарів і консультацій з організації системи дослідницької діяльності;
- проведенні тренінгів з конструювання, що враховують реальні умови школи, спортивної школи, спортивного клубу, форм інноваційної роботи;
- спільній розробці планів і програм для роботи з певними групами дітей;
- розробці сценаріїв масових форм занять фізичними вправами;
- створенні на замовлення шкіл, спортивних шкіл, клубів, федерацій, громадських організацій навчально-методичних посібників.

На засідання творчої наукової лабораторії з фізичного виховання, спорту і олімпійської освіти «СОКРАТ» запрошуються студенти випускних курсів з метою презентації своїх науково-дослідних проєктів.

В рамках роботи творчої наукової лабораторії спільно з представниками міських та обласних органів управління освітою та фізичної культурою і спортом, вчителями шкіл міста і області обговорюються актуальні проблеми методики навчання фізичним вправам і організації навчально-тренувального процесу дітей.

Кафедра фізичного виховання ТНПУ підтримує міжнародний проєкт «Shuttle Time» Світової федерації бадмінтону започаткований за ініціативи Федерації бадмінтону України та підтримки Міністерства освіти і науки України. Програма має на меті підвищення рівня професійної майстерності вчителів фізичної культури з впровадження у шкільне фізичне виховання варіативного модуля «Бадмінтон».

Протягом зими 2020 р. силами Shuttle Time Ukraine підготовлено 31 тьютор (тренер для вчителів фізичної культури), проведено 16 науково-практичних семінарів Shuttle Time, 286 вчителів успішно пройшли навчання.

Вагомим досягненням ми вважаємо те, що у січні-лютому 2020 р. на базі ТНПУ під керівництвом викладачів кафедри фізичного виховання за партнерства з федерацією бадмінтону України, міського та обласного відділів освіти 55 (з 286 загалом в Україні) вчителів фізичної культури м. Тернопіль пройшли навчання за програмою Shuttle Time.

На даний час ефективно вирішення завдань вищої освіти передбачає активну взаємодію закладу вищої освіти та його основного навчального структурного підрозділу – кафедри з органами управління освітою (міськими, районними, обласними).

Під час розробки та реалізації освітніх програм, зокрема курсів за вибором і дисциплін, кафедра фізичного виховання прагне до організації процесу засвоєння майбутніми фахівцями різних форм професійно-педагогічної діяльності, використовуючи потенціал партнерства.

Важливу роль у партнерській взаємодії з працедавцями відіграє спільна діяльність з формування змісту вибіркової частини освітніх програм підготовки фахівців фізичного виховання і спорту, початкової та дошкільної освіти.

Зміст навчального матеріалу предметів, що реалізуються в рамках партнерства, орієнтований на особистісно-професійне становлення майбутніх фахівців з фізичного виховання у процесі збагачення і розвитку досвіду особистісно-професійного самопізнання, яке сприяє успішному подальшому вивченню спортивно-педагогічних дисциплін.

У процесі організації таких занять та формування змісту навчального матеріалу потрібно опиратись на провідні принципи педагогіки та теорії і методики фізичного виховання:

- гуманітаризації, визначає тенденції інтеграції знань про людину і розвиток особистісно-професійної рефлексії;
- варіативності, орієнтованої на максимальне врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів у процесі особистісно-професійного становлення;
- професійної спрямованості, що дозволяє врахувати особливості професійної підготовки спортивного педагога;
- наступності, що дозволяє успадкувати минуле знання і визначати сферу його застосування в процесі освоєння нового знання;
- цілісності навчального матеріалу, що розуміється як єдність когнітивного, емоційного і поведінкового компонента, тобто органічний взаємозв'язок інформації, яка пропонується студенту, з емоціями і почуттями, викликаними цією інформацією, а також з обумовленим нею поведінкою.

Більш ефективно вивчення даних дисциплін можливе за умови, коли навчання відбувається в рамках партнерства. Так окремі заняття викладаються фахівцями управління фізичної культури і спорту Тернопільської обласної державної адміністрації, Комітету (Тернопільської обласної філії) фізичного виховання і спорту Міністерства освіти і науки України, Тернопільського обласного відділення Національного олімпійського комітету України та Олімпійської академії України, представниками федерацій з видів спорту, директорами спеціалізованих спортивних шкіл, спортивними медиками тощо.

У цьому напрямку творчою лабораторією фізичного виховання, спорту і олімпійської освіти «СОКРАТ» ТНПУ підписані партнерські угоди з Тернопільським обласним відділенням

Олімпійського комітету України, регіональним відділенням Олімпійської академії України, обласним відділенням федерації легкої атлетики.

Налагоджені партнерські відносини кафедри фізичного виховання з федерацією бадмінтону України дозволили започаткувати реалізацію міжнародного проєкту BWF Shuttle Time University Course. Як результат партнерської співпраці студентам нашого університету був відкритий безкоштовний доступ до онлайн навчання з бадмінтону на одній з провідних світових освітніх платформ World Academy of Sport.

Важливе значення в партнерських взаємовідносинах у напрямку спортивно-педагогічної підготовки має організація та спільний конструктивний вплив на практичну підготовку студентів, що здійснюється під час проведення педагогічних практик. І тут простежується зв'язок з роботодавцями, які є невід'ємною ланкою в системі професійної підготовки вчителів фізичної культури, початкових класів, фахівців дошкільної освіти, тренерів з виду спорту.

Одним із шляхів реалізації партнерства кафедри фізичного виховання з освітніми та спортивними установами є педагогічна практика студентів та магістрантів. Майбутні роботодавці, як правило, активно співпрацюють з кафедрою в період проведення практики, а по її завершенні дають свою оцінку теоретичної і практичної підготовленості студентів, змісту програм практик та організаційних питань їх проведення. Результатом вдалого партнерства, як результату проходження практики студентами, є запрошення частини з них до працевлаштування за фахом.

Якість професійної підготовки випускника закладу вищої освіти багато в чому визначається його спроможністю і готовністю конструктивно використовувати отримані знання в практичній діяльності, вміння їх трансформувати. У зв'язку з цим одним із завдань є цілеспрямована підготовка студентів до науково-дослідницької, експериментальної діяльності, спрямованої на створення та впровадження інновацій в освітню практику, і тим самим вдосконалення власної професійної компетентності.

Результатом проходження освітньої програми є випускова кваліфікаційна робота бакалавра чи магістерська робота майбутнього магістра. Важливим є залучення провідних фахівців освітніх, спортивних установ, органів управління освітою, фізичною культурою і спортом до рецензування випускних кваліфікаційних робіт у рамках партнерства.

Особливе значення для створення умов для ефективної організації науково-дослідницької діяльності студентів є широта партнерських зв'язків кафедри з науковими центрами та іншими вузами. В даному аспекті діяльність кафедри носить достатньо відкритий характер для встановлення партнерських відносин. Першим кроком у цьому напрямку стало підписання творчою лабораторією фізичного виховання, спорту і олімпійської освіти «СОКРАТ» ТНПУ і кафедрою спортивно-педагогічних дисциплін Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника партнерської угоди про проведення спільних наукових досліджень викладачами кафедр та студентами.

Підводячи підсумок вище викладеного, зауважимо, що формування системи партнерства в сучасних соціально-економічних умовах – досить тривалий і складний процес, який залежить від цілого ряду суб'єктивних і об'єктивних причин: стану економіки регіону, соціально-політичної ситуації, вмотивованості з боку державних, регіональних і муніципальних органів влади, а також від волі, бажання і можливостей керівників освітніх установ та їх підрозділів.

Якісних змін професійної підготовки спортивних педагогів можна досягти, перебудувавши систему їх підготовки на основі використання сучасних досягнень педагогічної науки і практики, застосування сучасних технологій, вдосконалення практичної складової підготовки. Однією з таких технологій є технологія партнерства. У кожній конкретній ситуації можуть складатися більш або менш сприятливі умови для розвитку системи партнерства, але в будь-якому випадку це процеси, що визначають перспективний розвиток освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексейчук В. В. Механізми державного управління соціальним партнерством: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02. – Запоріжжя, 2009. – 19 с.
2. Андреева Г. А., Вяликова Г. С., Тютюкова И. А. Краткий педагогический словарь: учеб. справоч. пособие. – М., 2005. – 181 с.
3. Головінов О. М., Дмитриченко Л. А. Науково-практичні аспекти державно-приватного партнерства в освіті // Економіка та право. – 2013. – № 1. – С. 84–89.

4. Деревягина Т. Г. Понятие «социальное партнерство»: содержательный аспект // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 9. – С. 34–37.
5. Исаев Р. И. Эффективные партнерские отношения // Профессиональное образование. – 2006. – № 5. – С. 34–35.
6. Левина М. М. Технологии профессионального педагогического образования. – М.: Академия, 2001. – 272 с.
7. Міщенко Л. О., Міщенко Д. А. Система соціального партнерства на місцевому рівні як напрям розвитку соціально-культурної сфери в Україні // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 5. – С. 16–0.
8. Піскова Ж. В. Генеза моделі сукупних видатків // Міжнародна науково-практична інтернет конференція «Актуальні проблеми та шляхи забезпечення соціально-економічного розвитку країни та регіонів». – Дніпропетровськ: ДДФА, 2014. – С. 38–40.
9. Шевченко Н. В. Соціальне партнерство в освіті: структурний фундаменталізм як методологічна орієнтація // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2014. – № 1. – С. 285–294.
10. Щербак Л. В. Створення соціального партнерства у сфері професійно-технічної освіти (методичні рекомендації). – К.: Геопринт, 2008. – 45 с.

П'ЄТРУЛЕВІЧ БОГУСЛАВ

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри інженерії безпеки і середовища
Зеленогурського університету (Польща)

ЛЮДИНА І ПРАЦЯ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Глобальні процеси, що відбуваються, створюють нові умови освіти і роботи людини. Передовсім робота вимагає нового визначення її ролі і значення в індивідуальному таі суспільному вимірах. Існує потреба створення нової концепції формування сфери праці людини. Освітні процеси на життєвому шляху забезпечують можливості адекватного залучення людини до роботи, а пошуки найкращого методу для здійснення цього вимагають нового погляду на уклад «людина – робота». Обґрунтована необхідність визначення концепції «робота у житті людини як основа його суб'єктного розвитку». Принциповим питанням є процеси організації роботи на кожному етапі життя. Професійний розвиток, а також професійна кар'єра повинні визначати природній, гуманізований, гідний особистості процес формування діяльності людини у контексті праці. Включення людини в трудову діяльність вимагає інтегрованого трактування всіх процесів, які формують потенціал роботи людини.

Ключові слова: робота, розвиток людини, сфера роботи, професійна освіта протягом усього життя, потенціал роботи, уклад роботи.

While analyzing the processes of a man's activity in the context of labour nowadays, it is necessary to indicate ongoing civilizational changes. It is the global processes, which are used to being called the 4,0 economy, digitalization, artificial intelligence etc. These processes indicate new concepts of a man's role and meaning in the system of labour, its development, as well as individual and social activity.

The occurring changes are characterized by:

- “– globalization directing the operations of a man into activity,
- IT, digitalization – as a unique tool of recognition and improvement of oneself and the world,
- individualization – indicating new aims to a man performing the labour, activity of a self,
- values and culture – determining a man's behaviour and specifying a level of activity in every sphere of life” [1].

We face challenges which indicate essentially a new approach to the lifelong professional way of a man. In this context the problem of labour seems basic, central dimension of a man's functioning system. It adopts primarily two aspects:

- the development of a man in the concept of labour,
- the organization of labour and a man's life.

As we live “in a world where there is information, not the material goods, where we live on a global scale thanks to the net (not always thinking locally), where there is no stability, but the ever-being mobility, a constant political, economic, social and educational order is no longer possible” [2].

Essential seem messages that the development of a civilization may not occur without supporting the processes in progress with the values and moral culture. This thesis leads us to a statement that a man, as the subject of all processes, must be characterized by dignity, honour, the harmony of life in the system of labour and beyond.

This essential for the civilizational development thesis has a few detailed aspects:

Primarily:

- the reality of the occurring changes,
- time and place specifying our individuality and development,
- individual and social possibilities of forming oneself and the reality surrounding one,
- the systems of development, support and safety necessary in a man's life" [3].

New social-economic reality requires new qualifications and competencies in forming our own and social sphere of labour.

It is a challenge for the processes of forming an active, creative, enterprising man, forming their own and social dimension of inhabitation. It is the educational systems that should co-create the possibilities of such a development. In the report *Learn in Order to Be* the authors highlighted the importance of such an education, stating that "the upbringing does not perform its basic obligation to teach people the art of life, show them how to live, love, work in a society which they are going to form on a scale of their ideals" [4]. The research currently run on a large scale, presented in the literature in subject, analyses, projects in the scope of a lifelong education corresponding to a present man, confirm the presented view.

A man's labour remains a complex system forming one's development. In this context, relation man-labour indicate fundamental social, philosophical, economic processes etc. It is labour that constitutes the fundamental dimension of a man's functioning nature. "The inevitable value of humans of all epochs and formations is performing "the labour in general", no matter what historic forms it takes, for labour is the fundamental condition of all human existence" [5].

In the subjective dimension, labour realizes the humanity of an individual – and in the objective matter it creates the sphere of life and forms values, culture, civilizational development. Thus, labour is and shall remain a unique dimension of a human identity in the concept of life.

The appearing thesis on "the decaying of labour" (the ideas of Ralph Dahrendorf, Jürgen Habermas, Dominik Meda, Daniel Bell, Jeremy Rifkin) has no confirmation. The economic development, technologization, digitalization, create new spheres of labour and remain the essential need of development. Labour as an indisputable value is and shall remain the fundamental dimension of human inhabitation. The character of labour is changing and its intellectualization is in progress, new organizational, competence determinants etc. are being created.

Analyzing problems of a human in the context of labour, we should mention the issue of a man's activity in the process of their development. Essential processes here are those concerning the preparation for labour and their professional development. Precisely, we indicate the regularities of social-professional development of a man. These regularities are characterized by the following processes:

- labour and profession in the context of human development,
- spheres and environment of labour in the process of social-professional activity,
- the system of social-professional development of a man.

Apart from the systemic understanding of the processes of human development, also the indicators of that activity are of importance. The fundamental ones are as follows:

1. lifelong professional education;
2. educational and social activity in the context of human labour;
3. enhancement of the educational-professional activity of a man.

A worker is characterized by the work potential. It is formed at every stage of human life. At a specific time and in a specific place an individual becomes included into the systems forming his or her personality. These are the following:

- family,
- education in scholar system,
- pre-professional,
- professional,
- education beyond the system,
- self-education,

– systems of including an individual into the processes of cultural, sports, social activities etc.

The process of professional preparation and development requires a greater responsibility from the person starting work, for the professional tasks being performed, the environment of labour. The relation between professional education and economics is essential (e. g. practical preparation), new culture of labour, forming the organizational schemes including the environments from the outside of an organization etc.

The need of changes in forming the sphere of labour emerges. This stems from the abovementioned processes. “Every innovation, technology, digitalization, informatization forms:

- new organization of labour in an entrepreneurship,
- other competence requirements towards the employees and the organizers of labour,
- new requirements towards the system of professional preparation and development,
- new activity of a man in the context of labour etc.” [6].

Characteristics of these schemes allow for general conclusion:

- underestimating the problems of including a child (an employee) into the systems of labour and activity in its context,
- “expanding the scissors” between the pro and professional education and the civilizational-technological development,
- insufficient support of the educational-professional activity of a man during life.

The need for a new “educational and social order” emerges, in order to form the circumstances of the preparation of labour, through labour and for forming the labour of a self and also in a social dimension. If we adopt the thesis of the basic dimension of a man’s labour in their social activity of life then also including this labour into the processes of forming personality and human development should correspond to this thesis.

Let us discuss basic dimensions of forming the integrated systems of a man’s labour.

In our deliberations, we have reached some essential ascertainment which must be in the centre of social changes being formed. We are seeking for an integrated sphere of a man’s activity in the context of labour. This paradigm is characterized by:

- organization of a man’s processes of labour at every stage of life (way of life),
- supporting a man in forming his or her own labour potential,
- the concept of the essence of labour for a man describing his subjectivity, development, dignity, the harmony of life,
- time-spatial structures allowing an individual and society to co-create the possibilities of a man’s development.

While analyzing a man’s labour, we can see it fully. It takes both a systemic and holistic character. It allows the development of a holistic man in holistic labour. In relation to the functioning of a man within an organization this processes may have a self-complementing form.

In a general view, the scheme presented below shows the development of a man and organization.

Fig. Holistic man in holistic labour [7].

It is important to create systemic solutions for a man’s professional self-becoming in order to include the ideas of:

- creating the idea of labour in the concept of a man’s self-development,
- organization of labour in a man’s spheres of labour on a way of life,
- creating integrated spheres of labour and a man’s life,
- creating the conditions of a dignified labour.

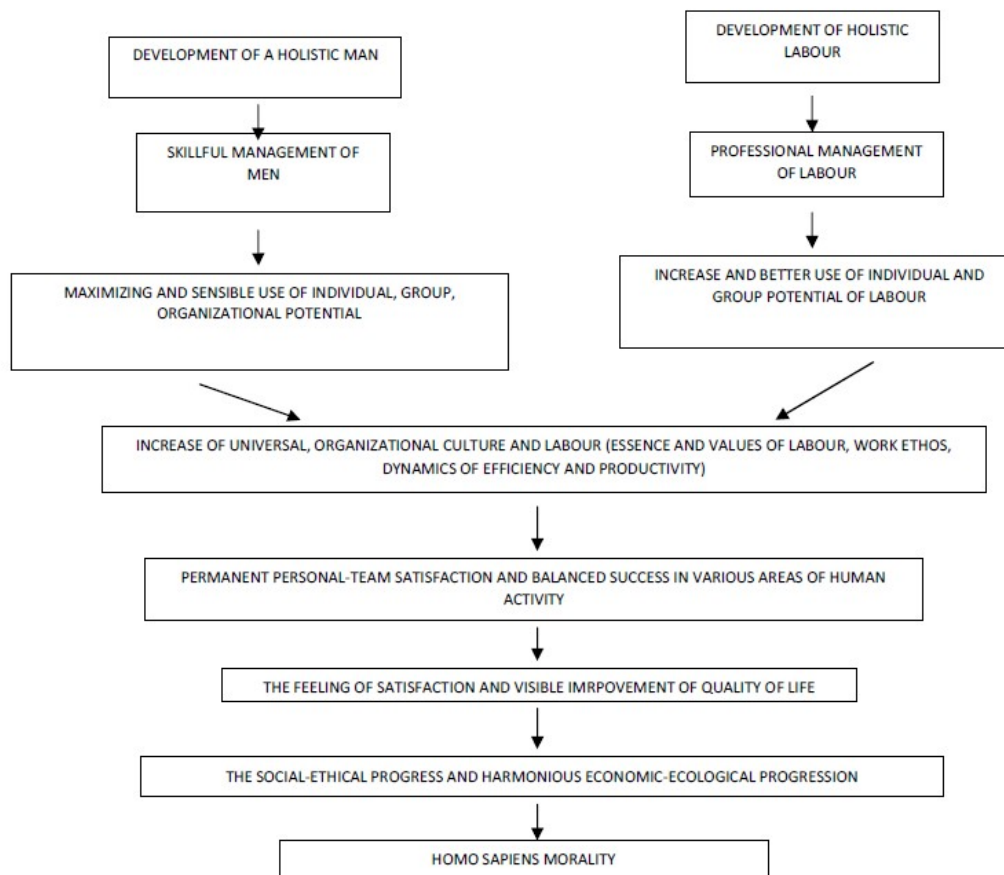
Human labour is interdisciplinary in its nature. To its characteristics many various field of science are included. Only in a systemic view, one can form the processes and organization of labour.

Such an approach is accurately characterized by Bogdan Suchodolski: “Modern labour is not “beyond a human” as a in a way “outer” process of their factually formed activities, but it is “in a human” as their realistic action, as an indication of personality” [8]. Moreover, the social aspect of labour has a special dimension. Since “each person is situated in a net of interdisciplinary relations and is a part of those in many ways” [9].

Analysis of the essence and meaning of a man’s labour will be incomplete without taking into account the output of many scientific fields. It is pedagogy and psychology of labour, profession,

ergonomics, the organization of labour etc. that can mutually create the right theoretical and practical grounds for the meaning of labour in the concept of a man's development and organization.

Civilizational processes being in progress increase the need for changes in the process of professional self-becoming of a human. This requirement is essential for introducing individual concepts of labour in human life, as well as in the social dimension determining the processes of organization of labour and education during life. It is also a challenge for the functioning of an organization. There is a need to create, not only locally, but also on a global scale, the integrated spheres of labour. These spheres should be created by:

- the concept of labour by a man,
- including social systems of labour and education,
- systems of professional development of a man,
- the possibility of a life-professional career.

Throughout life, a man has to remain dignified, have a possibility to create him- or herself and their spheres of activity.

It is the standard requirement and moral obligation in the creation of concept of labour, the subjectivity of a human, a humanized space. *Charter of Fundamental Rights of the European Union* states “a dignity of a man is inviolable, must be respected and protected” [10].

Seeking solutions for the presented theses and problems seems to be the need of modern civilizational progress.

REFERENCES

1. Pietrulewicz B. Man and Labour. The Spheres of a Man's Activity in the Context of Labour, Zielona Gora, 2018, p. 12.

2. Furmanek W. Humanistic Pedagogy of Labour. The Market and the Labour Market as the Object of Research, Rzeszow, 2017, p. 146.
3. Pietrulewicz B., *ibid.*, p. 14.
4. Faure E. and others. Learn in Order to Be, Warsaw, 1975, p. 153.
5. Jaroszewski T. M. Treaty on Human Nature, Warsaw, 1980, p. 34.
6. Pietrulewicz B., *ibid.*, p. 131.
7. Korcz I., Pietrulewicz B. Holistic man and the Potential of Labour, Problems of Profession, 2006, no. 1.
8. Suchodolski B. The Shape of Life, Warsaw, 1979, p. 164.
9. Fromm E. On the Art of Being, Warsaw–Wroclaw, 1997, p. 42.
10. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2010), Journal of Laws. EU of 30th March 2010, Art. 1.

ПИСАРЧУК ОКСАНА

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Серед основних критеріїв визначення якості освіти є критерій № 7 Освітнє середовище та матеріальні ресурси освітньої діяльності закладу вищої освіти (ЗВО) за конкретною освітньою програмою.

Цей критерій має відповідні підкритерії:

1. Фінансові та матеріально-технічні ресурси (бібліотека та наповнення її фондів, інша інфраструктура, обладнання, фінансове та навчально-методичне забезпечення тощо).

2. ЗВО забезпечує безоплатний доступ викладачів і здобувачів вищої освіти до відповідної інфраструктури та інформаційних ресурсів, потрібних для навчання, викладацької та/або наукової діяльності в межах освітньої програми.

3. Освітнє середовище є безпечним для життя і здоров'я здобувачів вищої освіти, що навчаються за освітньою програмою, та дає можливість задовольнити їхні потреби та інтереси. (Не лише сукупність матеріальних умов, а й цінності академічної спільноти, практики соціальних взаємодій, взаємовідносини із викладачами тощо; освітнє середовище ЗВО – безпечним для життя і здоров'я здобувачів вищої освіти та дозволяє задовольнити їхні потреби та інтереси позаосвітньої діяльності (можливості для соціальних активностей на кампусі, гуртожитки, студентські сервіси); дотримання санітарних норм, охорона публічного порядку, психічне здоров'я, співпраця ЗВО із органами студентського самоврядування).

4. ЗВО забезпечує освітню, організаційну, інформаційну, консультативну та соціальну підтримку здобувачів вищої освіти, що навчаються за освітньою програмою. (Якість роботи деканатів, інших допоміжних підрозділів та їх взаємодії із студентами. Освітня підтримка включає в себе індивідуальну взаємодію викладачів із студентами: організаційна підтримка стосується, наприклад, взаємовідносин студентів із ЗВО з адміністративних питань, консультування щодо працевлаштування, психологічна підтримка і ін.).

5. ЗВО створює достатні умови щодо реалізації права на освіту для осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються за освітньою програмою. (Особи, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їхнього права на освіту (пункт 20 частини першої статті 1 Закону України «Про освіту»)).

6. Наявні чіткі і зрозумілі політика та процедури вирішення конфліктних ситуацій (зокрема пов'язаних із сексуальними домаганнями, дискримінацією та/або корупцією тощо), які є доступними для всіх учасників освітнього процесу та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

Освітньо-розвивальне середовище (ОРС) як фактор підвищення якості підготовки майбутніх учителів ми конкретизуємо в таких поняттях:

«ОРС – система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що міститься в просторово-предметному, соціально-комунікаційному, психолого-дидактичному і пізнавально-мотиваційному компонентах».

Можемо стверджувати, що освітнє середовище впливає на реалізацію удосконалення особистісних проявів та професійне становлення майбутніх педагогів саме через оптимальну організацію його компонентів (просторово-предметного, соціально-комунікаційного, психолого-дидактичного, пізнавально-мотиваційного) та їх взаємодію.

Середовище буде розвивальним, якщо воно створює умови для розвитку і саморозвитку кожної особистості з урахуванням індивідуальних особливостей; сприяє особистісному і професійному становленню студентів; ставить їх у ситуації вибору, прийняття самостійних рішень; виховує відповідальне ставлення за результати навчально-пізнавальної діяльності; створює можливості досліджувати, експериментувати, використовуючи при цьому певні засоби, форми педагогічного спілкування і взаємодії.

До структури ОРС належать і суб'єкти освітнього процесу, які формують його, постійно на нього впливають. У цьому контексті ОРС можна розглядати і як предмет, і як ресурс спільної діяльності.

Освітнє середовище професійної підготовки вчителів ТНПУ включає в себе усі ці чотири компоненти, які забезпечують індивідуальний стиль освітньої діяльності студента та педагогічний стиль викладача, а також стиль їхньої взаємодії як суб'єктів освітнього процесу. Стилю охарактеризуємо основні компоненти ОРС.

Важливим компонентом освітньо-розвивального середовища є просторово-предметний компонент, що охоплює архітектурні особливості будівлі, обладнання, умови навчально-виховного процесу, що стимулюють розвиток кожної особистості. Він представлений сучасними аудиторіями та іншими приміщеннями: інтерактивно-розвивальна дитяча кімната, центр лідерства ELLITE, кімната «Дитячі мрії», хаби, коворкінг-центри для дозвілля студентів, психологічний центр, НУШівська кімната та ін., в яких студенти оволодівають змістом навчання, матеріалізованим у технічних та нетехнічних засобах: підручниках, навчальних посібниках, додатковому дидактичному матеріалі, аудіо-, відео- і комп'ютерній техніці.

Соціально-комунікаційний компонент визначають насамперед типом культури, соціальними нормами взаємодії, міжособистісними стосунками викладачів, студентів, учнів та роботодавців (студенти, викладачі, учні та вчителі, з якими студент взаємодіє під час педагогічної практики, батьки учнів, роботодавці, а також носії мови). Міжкультурній іншомовній комунікативній компетентності сприяє міжнародна діяльність ТНПУ (Літня україномовна школа для студентів з Канади, організація автентичних комунікативних ситуацій через спілкування з носіями мови та стажування в країнах ЄС). Студентів та викладачів залучають до виконання наукових та освітніх проєктів і програм, через які викладачі і студенти здобувають міжнародні гранти; здійснюють стажування в університетах Польщі, Німеччини, Словаччини. Стиль педагогічної взаємодії в процесі професійної підготовки вчителя в ТНПУ може бути охарактеризований як особистісно-орієнтований, який демонструє гуманізацію відносин учасників освітнього процесу; відмову від авторитарного стилю викладання і жорсткої регламентації діяльності студентів; відхід від монологу й домінування таких форм навчальної діяльності, як діалог і полілог. За допомогою діалогічних методів навчання створюється атмосфера психологічного комфорту для учасників освітнього процесу, встановлюються партнерські взаємини й забезпечується можливість інтелектуальної співтворчості.

Психолого-дидактичний компонент спрямований на забезпечення змісту освітнього процесу, що його засвоюють через різноманітні види діяльності, організацію навчання, відповідність методів навчання розвитку учнів. Своєрідним ядром цього компонента є відповіді на запитання «чому навчати?», «як навчати?», «як навчити результативно?», «як вчитися?». Особливе місце при цьому займають інтерактивні методи навчання, сучасні медійні технології, вибіркова частина дисциплін, які студенти можуть обрати в процесі професійної підготовки, написання курсових та творчих проєктів, навчання за програмою подвійних дипломів, стажування, співробітництво із закордонними університетами-партнерами. В межах укладених угод робота спрямована на обмін досвідом з питань подальшого вдосконалення та зближення навчальних планів підготовки бакалаврів, магістрів; підвищення ефективності освітнього процесу шляхом використання сучасних методів навчання з оперттям на широке застосування новітньої комп'ютерної інформаційно-виміральної техніки; обмін методичними матеріалами, навчальними посібниками й підручниками; обмін студентами та викладачами.

Пізнавально-мотиваційний компонент передбачає формування позитивного ставлення до освітньо-пізнавальної діяльності, здатність до постановки значущих цілей, наполегливість та самостійність у їх досягненні, є синтезом пізнавальних процесів, розвинутого інтелекту, волі та емоцій, що забезпечує реалізацію ідей та думок у практичній діяльності, характеризується наявністю в особистості потреби, мотивів, інтересів до пізнання (тренінги, участь у підвищенні кваліфікації; організація спільних наукових та науково-практичних семінарів і конференцій із залученням зацікавлених організацій і фірм та спільна видавнича діяльність, випуск збірників наукових статей, монографій, підручників і навчальних посібників; зустрічі зі стейкхолдерами у форматі «Клуб успішних людей», тренінгові практики для підвищення рівня психологічної грамотності серед студентів і викладачів. Вони мають форму науково-методичних семінарів, лекцій-бесід, «круглих столів», колоквиумів).

Таким чином, якість освітнього середовища можна визначити як якість просторово-предметного, психолого-дидактичного, соціально-комунікаційного й пізнавально-мотиваційного компонентів, як зміст цього середовища, як якість соціальних відносин у такому середовищі, а також якість їх зв'язків.

Розвивальний ефект кожного компонента освітнього середовища можна забезпечити лише за наявності комплексу можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу.

Отже, чітко організоване ОРС ЗВО, взаємодія його суб'єктів, ціннісно-мотиваційні відносини, процеси, які у ньому відбуваються, здатні впливати не лише на якість підготовки майбутніх учителів, а також на їх готовність до професійного саморозвитку і в кінцевому результаті – визначити траєкторію власного самовдосконалення.

СОРОКОЛІТ ЮЛІЯ

головний спеціаліст відділу моніторингу, позапланового контролю та взаємодії з органами місцевого самоврядування управління Державної служби якості освіти у Тернопільській області

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сьогодні проблема навчання дітей з особливими освітніми потребами набуває широкої актуальності. Наразі в нашій державі відбувається реформування і модернізація освіти. Одним з глобальних чинників цього процесу є цивілізаційні процеси, пов'язані з еволюційним розвитком людства та зміною ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. Зважаючи на це, реформування освіти в Україні сьогодні пов'язують із задоволенням освітніх потреб, інтересів і реалізацією потенційних можливостей розвитку особистості кожного члена суспільства, зокрема громадян з інвалідністю та особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Інклюзивна освіта стає доступною для дітей з особливими освітніми потребами, адже право на рівний доступ до якісної освіти та навчання за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу – це право всіх дітей. Кожна людина, незалежно від особливих потреб, має право на одержання освіти, якість якої не відрізняється від якості освіти інших. Навчання в інклюзивних освітніх закладах є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин і суспільства в цілому. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами [1]. Інклюзія в освітній сфері – динамічний процес позитивного реагування на багатоманітність учнівського контингенту та ставлення до індивідуальних відмінностей не як до проблем, а як до можливостей для збагачення навчального процесу.

Питання інклюзії варто розглядати не тільки в аспекті створення доступного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта в широкому сенсі передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей в Україні. Жоден з них не має відчувати себе іншим – і це головне завдання інклюзії.

Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з ООП у загальноосвітніх школах за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. Отримані поза соціумом дітьми з ООП знання і уміння не є дієвими, корисними для цілковитої адаптації в суспільстві, а отже, не дають їм можливості реалізуватися повною мірою як рівноправними і повноцінними членами суспільства. В інклюзивних класах діти з ООП включені в освітній процес, вони засвоюють нові форми поведінки, спілкування, вчать свідомо робити вибір, приймати самостійні рішення.

Варто зазначити, що якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються й реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості [2]. Якими б не були фізичні та психологічні обмеження, поруч із ними в дитини завжди є резерви розвитку, використання яких може суттєво змінити якість її життя.

Створення інклюзивного освітнього середовища - це не лише відкриття інклюзивних класів або забезпечення архітектурної доступності, це також розроблення адаптованих освітніх програм, спеціальне матеріально-технічне забезпечення; підвищення компетентності педагогічних працівників та руйнування суспільних стереотипів щодо освіти таких дітей. Основна цінність організованої освіти базується на якості безпосередньої взаємодії вчителя й учнів. Будь-яка інновація, що сприятиме подальшому усуненню вчителя від такого безпосереднього спілкування з учнями, беззаперечно веде до руйнування якості освіти та сприятливого освітнього середовища.

На сучасному етапі розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами пріоритетного значення набуває моделювання інклюзивного освітнього середовища. У такому середовищі всі діти навчаються разом у системі масової освіти за загальноосвітніми навчальними програмами, що пристосовані до потреб такої дитини.

Серед першочергових кроків у напрямі моделювання інклюзивного середовища вбачаються такі: відмовитися від стереотипних поглядів на вчителів, учнів і навчальний процес; формувати в школі атмосферу, засновану на ідеях інклюзії; розбудувати школу як громаду; зосереджуватися на співпраці, а не на конкуренції; прищеплювати віру в свої сили кожному члену шкільного колективу.

Необхідними умовами формування інклюзивного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах є:

- визнання педагогом необхідності використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей;
- адаптація навчальних матеріалів для використання по-новому, підтримуючи самостійний вибір дитини у процесі навчання у класі;
- використання різних варіантів об'єднання дітей у групи;
- налагодження співробітництва та підтримки серед учнів класу;
- використання широкого спектру занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини [4].

Мета освітнього середовища – орієнтуватися на розвиток особистості та відповідати запитам соціального оточення і сподіванням людини. Освітнє середовище тільки тоді буде інклюзивним, коли матиме ряд ознак, а саме:

- спланований і організований фізичний простір, у якому б діти могли безпечно пересуватися під час групових та індивідуальних занять;
- наявність сприятливого соціального та емоційного клімату;
- створені умови для спільної роботи дітей, а також надання один одному допомоги в досягненні позитивного результату.

В інклюзивному освітньому середовищі всі діти здатні досягати успіху, втім також існує ряд переваг для дітей з особливими освітніми потребами:

- в інклюзивному середовищі діти з обмеженими можливостями демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, які таких обмежень не мають;
- в інклюзивному освітньому середовищі підвищується соціальна компетентність і вдосконалюються комунікативні навички дітей з відмінними здібностями;

- діти з особливими потребами навчаються за складнішою й глибшою навчальною програмою, завдяки чому процес набуття вмій і навичок протікає ефективніше, а академічні досягнення покращуються;

- посилюється соціальне сприйняття дітей з відмінними здібностями завдяки методиці навчання в інклюзивних школах, де воно часто відбувається у формі групової роботи.

- працюючи в малих групах, діти навчаються бачити людину, а не її ваду, та починають усвідомлювати, що між ними та дітьми з обмеженими можливостями є багато спільного;

- дружні стосунки між дітьми з обмеженими можливостями та іншими, що таких обмежень не мають, зазвичай частіше розвиваються в інклюзивному середовищі.

Усі діти, перебуваючи в інклюзивному середовищі, можуть навчитися цінувати й поважати дітей з іншими здібностями. Вони навчаються бачити людину, а не передусім її ваду чи обдарованість, та не помічати пов'язаних із ними соціальних ярликів. Метою інклюзивного навчання є покращення навчального середовища, в якому вчитель і учні відкриті до різноманіття, де гарантується забезпечення потреб учнів і повага до їх здібностей та можливостей бути успішними [2].

На сьогодні є актуальним ще один аспект забезпечення комфортного освітнього середовища для здобувачів освіти, це універсальний дизайн в освіті, концепцією якої передбачено, що вчитель інтерпретує освітню програму і процес, щоб забезпечувати особливі освітні потреби кожної дитини без подальших суттєвих змін.

Універсальний дизайн (UNIVERSAL DESIGN) – це основа для розробки чи проектування навколишнього середовища, громадських будинків і споруд, транспортних засобів загального користування, речей, технологій, будь-яких інформаційних видань чи подачі інформації та комунікацій у такий спосіб, щоб ними могли користуватися найширші верстви населення, незважаючи на наявні в них чи можливі функціональні обмеження.

Універсальний дизайн є стратегією, яка спрямована на те, щоб проектування і наповнення різних типів середовищ, виробів, комунікацій, інформаційних технологій і послуг були доступні та зрозумілі всім і підходили для загального використання у якомога незалежний і природний спосіб, бажано без необхідності в адаптації чи спеціалізованих рішеннях.

Універсальний дизайн ґрунтується на семи принципах:

1. Рівність і доступність використання. Надання однакових засобів для всіх користувачів: для уникнення відособлення окремих груп населення.

2. Гнучкість використання. Дизайн повинен забезпечити наявність широкого переліку індивідуальних налаштувань і можливостей з урахуванням потреб користувачів.

3. Просте та зручне використання. Дизайн повинен забезпечувати простоту та інтуїтивність використання незалежно від досвіду, освіти, мовного рівня та віку користувача.

4. Сприйняття інформації з урахуванням різних сенсорних можливостей користувачів. Дизайн повинен сприяти ефективному донесенню всієї необхідної інформації до користувача незалежно від зовнішніх умов або можливостей сприйняття користувача.

5. Припустимість помилок. Дизайн повинен звести до мінімуму можливість виникнення ризиків і шкідливих наслідків випадкових або ненавмисних дій користувачів.

6. Низький рівень фізичних зусиль. Дизайн розраховано на затрату незначних фізичних ресурсів користувачів, на мінімальний рівень стомлюваності.

7. Наявність необхідного розміру і простору. Наявність необхідного розміру і простору при підході, під'їзді та різноманітних діях, незважаючи на фізичні параметри, стан і ступінь мобільності користувача [3].

Універсальний дизайн у сфері освіти:

- формує філософію освіти, навчального процесу, середовища, яке враховує потреби всіх користувачів;

- змінює стереотипи й підходи до викладання та навчання;

- визнає право кожної людини на освіту без будь-яких розмежувань;

- змінює навчальний процес і середовище, а не учня/студента;

- підтримує міждисциплінарний підхід за участі широкого кола фахівців;

- підтримує гнучкість програм, різні навчальні методики та проведення відповідного оцінювання, зважаючи на різноманіття потреб учнів/ студентів та підготовки їх до опанування матеріалу;

- вимагає від учителів, адміністрацій шкіл, фахівців розуміння того, яким чином краще інтегрувати нові навчальні методики, допоміжні технології в практику та щоденне функціонування навчального закладу;

- не є «розміром, який пасує всім», «не панацея»; насамперед, це гнучкість і пошук альтернативних рішень;

- процес, який підтримує усіх учнів, які навчаються у загальноосвітньому закладі.

У випадку, коли мало універсальності, яка розрахована на те, що кожна дитина може скористатися тими методом, наочністю і засобами, можна говорити про розумне пристосування.

Прикладом розумного пристосування в інклюзивній освіті вважається гнучкий розклад навчання. Пандуси, підйомні пристрої також є прикладом розумного пристосування у випадку неможливості реконструкції приміщень школи під потреби учнів з порушеннями опорно-рухового апарату учнів, які пересуваються на візках.

Невід'ємною складовою сучасного освітнього простору із застосуванням принципів універсального дизайну є ресурсна кімната та медіатека.

Ресурсна кімната є прикладом удосконалення інклюзивного середовища та гармонізації навчання дітей з особливими освітніми потребами, приміщення ресурсної кімнати містить навчальну, соціально-побутову, ігрову зони та зону відпочинку. У кімнаті також є кухня для розвитку дитиною щоденних навичок, а також корекційні та наочні засоби для проведення розвивальних занять. Меблі в ній модульні, що дозволяє по-різному формувати робочі зони – індивідуальні та групові. Окрім того, приміщення оснащено телевізором, ламінатором, комп'ютерним обладнанням та принтером для роботи з додатковим навчальним матеріалом.

Медіатека – це кімната, оснащена новітніми технологіями, які створюють відповідні умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Візуально кімната поділена на зони: перша зона - з медіатехнічним обладнанням - використовується для розвивальних і корекційних занять з корекційними педагогами і практичним психологом. Друга – для розвитку моторики, пізнавальних процесів за допомогою інтерактивних ігор та роздаткового матеріалу, наприклад, кінетичним піском, конструктором, магнітною абеткою. Є і третя зона - для релаксації, де можна провести психоемоційне розвантаження, що дуже важливо для учнів, які швидко втомлюються, для них важливий відпочинок і часта зміна діяльності [3].

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища в рамках Концепції «Нова українська школа» є забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування. Звертаємо увагу, що в Україні діють нові державні будівельні норми: ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти», ДБН В.2.2-4:2018 «Будинки і споруди. Заклади дошкільної освіти», ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». Ці норми є обов'язковими до виконання під час проектування та будівництва нових та реконструкції існуючих будівель, споруд і приміщень закладів освіти. Дотримання вимог архітектурної доступності дозволить створити безбар'єрне і безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з особливими потребами на навчання та гармонійний розвиток в освітньому просторі.

Отже, інклюзивне освітнє середовище – це середовище, де всі учні, незалежно від своїх освітніх потреб, здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною спільноти. Створення інклюзивного середовища являє собою гнучку, індивідуалізовану систему, що передбачає не лише пристосування фізичного середовища, але й підготовку педагогів, зміну системи надання вихованцям можливості навчатись за індивідуальним навчальним планом, забезпечення медико-соціального, психолого-педагогічного та наукового супроводу, створення навчальних програм, навчально-методичного забезпечення тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. – К.: Університет «Україна», 2009. № 6(8). – С. 10–15. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Actualni_problemi/XII_Act%20problemi_tezi_2013.pdf
2. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 3–6. URL:

https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/bondar_t.i._developing_the_inclusive_setting_in_higher_education_institutions_in_ukraine.pdf

3. Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти // Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібник; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – К., 2007. – 127 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3026/1/Sofiy_N_2.pdf
4. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2011. – № 1. – С. 17. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719179/1/>

СТЕПАНЮК АЛЛА

доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ЖИРСЬКА ГАЛИНА

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

СПІВПРАЦЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: НОВІ РЕАЛІЇ

В умовах впровадження Концепції Нової української школи зростає актуальність співпраці між середніми загальноосвітніми закладами (ЗЗСО) та закладами вищої освіти (ЗВО), адже школа готує підґрунтя для того, щоб майбутній студент став не тільки висококваліфікованим спеціалістом у своїй галузі, а й всебічно розвинутою особистістю. В рамках такої співпраці необхідна плідна співпраця педагогів усіх рівнів системи освіти, що дає можливість поєднувати їх знання, вміння, навички та досвід для ефективного вирішення нагальних проблем освіти та підвищення рівня професіоналізму.

Проведений аналіз літературних джерел [1; 2; 3] та освітньої практики засвідчив, що дослідження у рамках партнерства школи і ЗВО проводяться у таких напрямках: удосконалення навчальної діяльності та поліпшення успішності учнів; ефективний професійний розвиток педагогів; координація, розвиток та оцінювання навчальних програм і процесу навчання; мобілізація, розподіл та ефективне використання освітніх ресурсів. Однак цілісний підхід до висвітлення проблеми в сучасному трансформованому освітньому середовищі не отримав ще належного опрацювання, тому метою нашого дослідження є розробка інноваційної моделі організації партнерської взаємодії в системі «Школа – ЗВО».

Багаторічний досвід власної педагогічної діяльності, результати проведеного анкетування студентів (реалізація студентоцентричного підходу в навчанні), бесіди з учителями дозволили нам виокремити перспективні напрями інноваційної діяльності щодо співпраці ЗЗСО і ЗВО. А саме:

- відпрацювання механізмів взаємодії школи і ЗВО з метою модернізації форм і методів організації освітнього процесу;
- формування умов для професійного самовизначення учнів й підвищення рівня компетентності майбутніх абітурієнтів певного університету;
- створення ЗВО умов для вчителів щодо здійснення освіти упродовж життя. Ці напрями покладені в основу запропонованої нами моделі організації партнерської взаємодії в системі «Школа – ЗВО». Її системотвірним чинником є ідея реалізації принципів дитиноцентризму та студентоцентризму в організації паритетної взаємодії учасників освітнього процесу.

Головною передумовою подальшого успішного навчання учня, як студента ЗВО, є те, що школа й університет повинні подбати про наступність в освітніх програмах, удосконалення сучасної освіти згідно вимог Нової української школи [2]. Обговорення цих вимог здійснюється на спільних семінарах, круглих столах, на науково-практичних конференціях, панельних дискусіях, які організуються для учителів шкіл і викладачів ЗВО. Такі форми співпраці дають

можливість обмінятися досвідом, виробити певні єдині вимоги до навчальних досягнень учнів, обговорити методику викладання певних навчальних предметів як в ЗЗСО, так і у ЗВО, працювати над створенням навчально-методичного комплексу з предмету для середніх шкіл із залученням викладачів вишів і навпаки.

Як засвідчив досвід, на таких формах партнерської взаємодії доцільно обговорити проблеми особливостей природничо-наукової підготовки учнів та студентів, сучасної освіти для сталого розвитку, тенденцій природничо-наукової освіти в основній та старшій школі й перспективи підготовки вчителів за спеціальністю Середня освіта «Природничі науки», новітніх технологій партнерського навчання школярів, особливостей реалізації сучасних функцій педагога у освітньому процесі як консультанта, тренера, коуча, ментора, тьютора, куратора, модератора, фасилітатора. Наприклад, надзвичайно корисною для вчителів природничих дисциплін були міжнародні наукові конференції «Нова українська школа: теорія і практика реалізації інтегрованого підходу» (2018) та «Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи» (2019, 2020), проведені на базі ТНПУ. Участь у роботі конференцій взяли педагоги-науковці, вчителі та студенти. На секційних засіданнях, крім цікавих доповідей, були проведені змістовні майстер-класи щодо досвіду реалізації інтегрованого підходу у природничо-науковій освіті, круглий стіл на тему «Інтеграція природничо-наукових знань в екологічній освіті», науково-методичний семінар викладачів методики навчання природничих дисциплін: «Особливості підготовки вчителів до реалізації концепції Нової української школи» і тренінг на тему «Проектування інтегрованих завдань як стратегічної складової компетентнісної освіти».

Цікавим є досвід проведення спільних заходів кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін хіміко-біологічного факультету і Тернопільського комунального методичного центру науково-освітніх інновацій та моніторингу Тернопільської міської ради (ТКМЦНОІМ) у формі міждисциплінарної локації освітнього містечка інноваційних можливостей. Так, у зустрічі на тему «Проектування компетентнісних завдань як стратегічна складова компетентнісної освіти» (2019) взяло участь понад 150 учителів біології, хімії, географії, фізики та основ здоров'я шкіл м. Тернополя, методисти ТКМЦНОІМ, науковці та студенти університету. Цікавою та продуктивною була робота п'яти тренінгових груп, під час яких учасники удосконалювали вміння щодо моделювання інтегрованих компетентнісно орієнтованих завдань з метою формування природничо-наукової компетентності школярів; організації практичних робіт як засобу формування діяльнісного компонента природничо-наукової компетентності школярів; проєктної технології навчання як засобу реалізації компетентнісного підходу.

Однією з проблем, з якою стикаються викладачі ЗВО, це те, що студенти не мають навичок самостійної пізнавальної діяльності, які повинні бути сформовані в них ще в школі. Для цього вчителям рекомендовано організовувати спільні проєкти, конкурси, презентації для школярів, які б давали можливість сформувати в них ці навички. Щорічно такі заходи проводить ТНПУ. Практикується проведення Крайового форуму освітян «Освіта – енергія майбутнього» під гаслом «#Будуємо_Майбутнє_Разом», на якому педагоги шкіл та університету обговорюють дискусійні освітні проблеми під час семінарів, тренінгів, панельних дискусій тощо. Долучаються до їх проведення також студенти і школярі.

Форми співпраці ЗЗСО та ЗВО щодо профорієнтаційної діяльності, спрямованої на усвідомлений вибір випускником професії та підвищення мотивації, також різноманітні. Як правило, профорієнтаційна робота закладів вищої освіти з майбутніми абітурієнтами відбувається шляхом проведення днів відкритих дверей, ярмарок та виставок професій, екскурсій для учнів тощо. Такі заходи спрямовуються переважно на створення позитивного іміджу закладу вищої освіти. Однак цінність таких заходів полягає в активізації процесу професійного самовизначення школярів, сприянні виховання в учнів відповідального й активного ставлення до свідомого та самостійного вибору майбутньої професії.

Як свідчить багаторічний досвід, актуальним є проведення фестивалю професій «Гостини в ТНПУ», під час якого учні відвідують Центр довузівської підготовки та оглядають презентації усіх факультетів. Велике зацікавлення у майбутніх абітурієнтів, приміром, викликають локації кафедр хіміко-біологічного факультету ТНПУ. Хімічна локація може запропонувати демонстраційні експерименти «Вулкан», «Фараонові змії», «Каскадерська кров», досліди із природними індикаторами «Світлофор», «Тайнопис» та багато інших. У

біологічній локації відвідувачі можуть ознайомитися з особливостями вивчення біохімічних та молекулярно-генетичних характеристик рослин різних за типом росту культур *in vitro*, побачити колекції насіння і жуків, попрацювати з сучасними мікроскопами, поспостерігати за тваринами, вивчити фізіологічні особливості свого організму, взяти участь у майстер-класі з виготовлення осінніх композицій тощо.

З метою підвищення рівня компетентності майбутніх абітурієнтів функціонує Літня хіміко-біологічна школа ТНПУ «Мій майбутній професійний вибір», яка організована на базі Голицького біостаціонару. Вона передбачає реалізацію таких основних напрямів діяльності: профорієнтаційного, навчально-професійного, спортивно-оздоровчого, культурно-масового, комунікативного розвитку та учнівсько-студентського самоврядування. Зокрема, профорієнтаційний напрям передбачає ознайомлення з професіями природничого профілю, діагностику професійної спрямованості учнів. Навчально-професійний напрям містить систему практико-орієнтованих занять з ботаніки, зоології, хімії, спрямованих на розвиток особистісних і професійно значущих якостей особистості школярів. Напрямок комунікативного розвитку спрямований на формування та розвиток культури ділового спілкування. Учнівсько-студентське самоврядування передбачило спільну діяльність учнівської та студентської молоді з формування й розвитку уявлень про демократичні процеси управління організацією, формування активної життєвої позиції та розвиток лідерських якостей.

Організація і проведення конкурсів, турнірів, інтелектуальних ігор, що сприяють розвитку творчості, таланту дітей є домінуючим вектором взаємодії школи і вишу. Зокрема, ТНПУ вже третій рік пропонує майбутнім абітурієнтам посилити свої позиції на майбутньому вступному конкурсі – взяти участь у Всеукраїнській профорієнтаційній олімпіаді з природничих і технічних спеціальностей. Участь в олімпіаді дає можливість здобути до 20 додаткових балів до одного з предметів сертифіката ЗНО при розрахунку конкурсного балу у вищому навчальному закладі. Кожного року у цій олімпіаді беруть участь школярі випускних класів ЗЗСО. Отже, співпраця в системі «Школа – ЗВО» з профорієнтації випускників покликана дати учням мотивацію самостійно вчитися та розвиватися, адже у закладах вищої освіти саме це вміння є найціннішим. Запорукою ефективності партнерства шкіл та університетів є готовність педагогічних працівників, членів партнерства здійснювати спільну діяльність, яка сприяє кращому розумінню специфіки кожного рівня освіти, можливостей реалізації освітніх реформ та різних форм професійного розвитку.

З метою реалізації інноваційної діяльності щодо створення ЗВО умов для здійснення вчителями освіти упродовж життя, в університеті ліцензовані освітні програми підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників (партнерська взаємодія в системах «викладач – учитель», «учитель – учитель – викладач»). Мета підвищення кваліфікації учителів: набуття нових та вдосконалення існуючих професійно-методичних компетентностей, сприяння реалізації принципу «освіта упродовж життя» в освітній галузі. Очікувані результати: підвищення професійного рівня та особистісного зростання, підготовка вчителя до забезпечення освітнього процесу згідно вимог Нової української школи.

Кожна програма (за фаховим спрямуванням) розрахована на один – п'ять років навчання (на вибір учасників освітнього процесу) і передбачає 5 кредитів ECTS (150 год.). Вона включає 5 модулів, у кожному з яких 10 год. відведено на аудиторну та 20 год. на самостійну роботи. Послідовність вивчення модулів – на вибір учителів. Аудиторна робота передбачає проведення тренінгів, майстер-класів, панельних дискусій, круглих столів тощо. Самостійна робота здійснюється в індивідуальній формі, в т. ч. шляхом онлайн комунікації. Виконання програми окремого модуля (відвідування аудиторних занять протягом двох субот в календарному році та обговорення результатів самостійної позааудиторної роботи на останньому занятті) завершується отриманням сертифікату про підвищення кваліфікації (30 год.). Звітність за виконання програми модуля: індивідуально за кожним окремо взятим модулем (приміром: написання есе; розробка, представлення та саморефлексія навчального заняття); підготовка проектів з їх презентацією тощо). Програма передбачає отримання максимум 5 сертифікатів.

У системі партнерської взаємодії «студент – учитель» у галузі використання інформаційних технологій у навчальному процесі студенти можуть продемонструвати можливості використання електронних ресурсів на різних освітніх платформах (наприклад, seesaw), українського освітнього онлайн-порталу для вчителів «На Урок» тощо. Особливий інтерес викликає у вчителів тренінг на тему: «Освіта в смартфоні», під час якого усі присутні

вправляються у створенні навчальних ресурсів з різних предметів та перевірки їх ефективності, що надзвичайно актуально сьогодні в умовах дистанційного навчання.

Цікавою інноваційною формою взаємозв'язку в системі «вчитель – студент – викладач» є переведення студентів (за їх бажанням) на дуальну форму навчання. Ця форма навчання забезпечує зміщення акцентів у навчанні на організацію партнерської взаємодії в системі «студент дуальної форми – студент традиційної форми» та використання дослідницької технології навчання (професійна діяльність виступає засобом пізнання нового для формування інтегральних, загальних та фахових компетентностей).

Отже, запропонована модель організації партнерської взаємодії в системі «Школа – ЗВО» охоплює різноманітні шляхи співпраці ЗЗСО та ЗВО. Її апробація уже принесла позитивні результати і найважливіший з них – значна кількість абітурієнтів, які обирають ТНПУ, та підвищення якості їхньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Степанюк А. В. Особливості педагогічної взаємодії в умовах кредитно-модульної системи навчання // Збірник наукових праць Херсонського університету. Педагогічні науки. – Вип. 49. – 2008. – С. 41–46.
2. Mykhailenko L. Partnership of the pedagogical university and the school as a prerequisite for methodical development of mathematical teachers. Modern Technologies in the Education System. Edited by Michał Ekkert and Iryna Ostapolets. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Katowice School of Technology. Monograph 26. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2019. – S. 167–176.
3. Коханова О. П. Исследование специфики партнерского взаимодействия в процессе профессионального обучения будущих учителей: Сб. науч. работ КПНУ имени Ивана Огиенко. Институт психологии им. Г. С. Костюка АПН Украины. Проблемы современной психологии. – 2010. – Вып. 10. С. 336–345.
4. Степанюк А. В., Жирська Г. Я., Міщук Н. Й. Наступність у формуванні компетенцій майбутніх учителів біології в умовах ступеневої освіти. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Вип. LXVI. – Херсон: Вид-во ХДУ. – 2014. – С. 229–235.

ТЕРЕЩУК ГРИГОРІЙ

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
перший проректор Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

БУЯК БОГДАН

доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
ректор Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ЛОЛА ВІТАЛІЙ

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної освіти, трудового навчання та технологій
Бердянського державного педагогічного університету

ПРОБЛЕМА ЯКОСТІ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

На конференції ООН з навколишнього середовища й розвитку в Ріо-де-Жанейро (червень 1992 р.) було прийнято історичне рішення про концепцію «сталого розвитку» як парадигму суспільного зростання ХХІ ст. В центрі концепції сталого розвитку було поставлено людину, оскільки вона сама з її потребами є метою суспільної діяльності, і вона ж є основним фактором досягнення мети. «Людина (як ресурс розвитку), з одного боку, є біологічною істотою, з іншого

– носієм інтелекту, творцем і споживачем інформації (в широкому розумінні), яка якраз і є невичерпним ресурсом розвитку. Людина, як особливий вид ресурсів, не тільки наділена інтелектом, але й здатна робити вибір. Тому перехід людства до сталого розвитку приведе до гармонізації взаємодії з природою всієї світової спільноти, формування сфери розуму (ноосфери), а мірою національного та індивідуального багатства стануть духовні цінності і знання людини, яка житиме в гармонії з навколишнім середовищем» [9].

Україна, як і інші 193 країни, що є членами ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку і розробила власну стратегію цього процесу «Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020”». У ній задекларовано вектор сталого розвитку, за яким Україна має стати державою з сильною економікою та передовими інноваціями, повинна створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів. Дорожня карта та першочергові пріоритети реалізації Стратегії передбачали серед іншого реформу освіти, програму розвитку інновацій, програму залучення талантів [11].

Проїшли роки від часу прийняття цієї стратегії. І що ми маємо на сьогоднішній день?

За даними агентства Bloomberg, у рейтингу інноваційних економік-2020 Україна, на жаль, опустилась на 3 позиції і посідає 56 місце із 60. Рейтинг очолила Німеччина, яка уперше за 6 років «посунула» Південну Корею. На другому та третьому місцях Південна Корея і Сінгапур відповідно. Рейтинг інноваційних економік розраховується на підставі інформації про інтенсивність досліджень та розробок, виробництво інноваційних послуг та товарів, продуктивність праці, активності патентної діяльності та інших показників. Індекс також враховує якість освіти та концентрацію високотехнологічних компаній у країні [12].

До країн з розвинутими економіками відносяться насамперед країни «великої сімки». Це – США, Японія, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія та Канада. На них припадає майже половина ВВП та виробництва промислової продукції світу, більша частина оборотів світової зовнішньої торгівлі. Однак до 2050 р. список найпотужніших економік світу поміняється до невпізнання. Яка країна матиме найбільший ВВП та чи є серед світових лідерів місце для України?

За прогнозами міжнародної компанії PwC, структура світової економіки до 2050 р. зазнає суттєвих змін: розвинуті зараз країни поступляться лідерськими позиціями країнам, що розвиваються. Китай та Індія «посунуть» США з першого місця. Немає вагомих підстав не довіряти таким прогнозам, адже PricewaterhouseCoopers – найбільша у світі консультативно-аудиторська мережа. Сьогодні PwC об'єднує більше 161 000 кращих фахівців із 154 країн [3].

Найпотужніша економіка світу за 2016 р. – США – вже зараз поступається Китаю за багатьма параметрами, серед яких не лише імпорт нафти, а й впровадження технологій, рівень інвестицій та паритет купівельної спроможності.

За даними вже іншої організації – Всесвітнього Банку, Китай вже у 2018 р. посів друге місце в світі за обсягом ВВП, відсунувши після себе Японію, Німеччину, Великобританію. Індія ж вийшла на 6 місце. Україна – на 60 місці.

За даними консультативно-аудиторської мережі PwC, на жаль, України серед світових економічних велетнів навіть через 30 років не буде.

Чи так безнадійно Україна відстала від розвинутих економік світу? Чи є у нас сподівання на краще майбутнє? На нашу думку, попри невтішні прогнози авторитетних міжнародних організацій, підстави для оптимізму все ж таки є. Так, у рейтингу країн, що сприяють загальному благу людства, у 2019 р. Україна посіла 1-ше місце за категорією науки. Рейтинг складала організація The Good Country Index. У 2018 р., у рейтингу The Good Country Index в категорії "Наука та технології" Україна теж посіла перше місце із 153 країн, обігнавши навіть США [5]. Успіх України є в основному завдяки високим технологіям, зростанню кількості іноземних студентів, міжнародних та наукових публікацій, заявок на міжнародні патенти.

Це означає, що в Україні науковий потенціал досить потужний і знаходиться на світовому рівні, хоча загалом у цьому рейтингу Україна посіла 75 місце зі 153. Сусіди України по рейтингу: 74 місце – Сенегал, 76 місце – Марокко. Вниз Україну опустили інші показники: за показниками з культури Україна на 55 місці, миру та безпеки – 131-му.

Які саме технології розвиваються в нас? Чи допомагає Україні місце в рейтингу «Наука та технології» покращувати свій економічний стан?

По-перше. Україна позиціонує себе як один з найбільших глобальних експортерів ІТ-послуг, виручка від яких становить близько 5 млрд. дол. на рік. В Україні працює понад 4 тис.

технологічних компаній, з них 1,6 тис. – з розробки програмного забезпечення. 100 компаній із списку Fortune 500 є клієнтами української ІТ-галузі. Нові офіси по всьому світу відкрили 13 українських компаній із списку Fortune 500. Мова йде про здебільшого сервісні компанії, які надають послуги з розробки програмного забезпечення закордонним замовникам.

Однак швидкий ріст та позитивна динаміка сервісної ІТ-галузі не означає, що Україна досягла суттєвих результатів у розвитку технологій для нашої держави. Ю. Лазебніков, керівний партнер холдингу ТЕСНІА, зазначає: «Швидше ми, українці, розробляємо технології для світу і при цьому мало що з розробленого впроваджуємо в себе. Можна навести приклад автомобіля «Мерседес», навігацію у якому розробили українці і за кермом якого може бути українець. Але ще більше буде прикладів, коли наші співвітчизники розробляють рішення, застосування яких ще не скоро прийде в Україну». Аутсорсинг ІТ-послуг, розробка ІТ-продуктів і, як наслідок, ринок стартапів: ось напрямки, які в Україні прийнято вважати високими технологіями.

«Високі технології – це не тільки розробка програмного забезпечення. Це також розробка рішень для промисловості. Наразі Україна не може похвалитися досягненнями в цьому напрямку, хоча в неї є великий потенціал. Запровадження високих технологій може відбуватися переважно в реальному секторі економіки, а загальна забюрократизованість процесів і ресурсні обмеження гальмують розвиток» [5].

За даними Держстату України, основні галузі, які «годують» країну, – металургія, агро, продукти харчування та ІТ. Можна ще додати деревообробну та хімічну галузі, частка яких у державній скарбниці теж велика. В останні роки ці галузі почали все більше використовувати високі технології через необхідність конкурувати на світовому ринку з більш розвинутими компаніями. При цьому на рівні держави відсутні програми із запровадження високих технологій в реальному секторі економіки. Новостворене Міністерство цифрової трансформації дає певну надію, але говорити про результати ще зарано. Наразі підприємства самостійно інвестують у розвиток внутрішніх інновацій. Отже, сфера високих технологій розширюється, технологічний підхід поступово проникає в усі сторони громадського життя, у т. ч. на соціальне управління, науку, освіту. Технологія стає істотним чинником розвитку суспільства [4].

Однак в Україні не створений сприятливий клімат для розвитку інноваційної економіки. З одного боку, держава не ініціює створення наукових і освітньо-наукових центрів світового рівня, не координує впровадження в економіку країни високих технологій через хронічний брак коштів і низку як об'єктивних причин і загроз, з якими вимушена боротися, так і політичних кон'юнктурних факторів, відсутність чіткої стратегії для суспільства сталого розвитку загалом. Незважаючи на загалом високий рівень освіченості громадян, не стимулюється інтелектуальний потенціал суспільства, вищі заклади освіти і наукові установи задля створення інноваційної економіки суспільства сталого розвитку. З іншого боку, приватний сектор економіки, пеербуваючи в руках крупного капіталу олігархічного типу, не набув рис розвинутого конструкту, орієнтованого на вкладення інвестицій у науку і освіту, без яких неможливо виграти конкурентну боротьбу на світовому ринку. Ні держава, ні бізнес на даний час не враховують тієї аксіоми, що інноваційна і конкурентна економіка неможлива без інноваційної освіти і високої науки світового рівня. Сказане веде до необхідності концептуального переосмислення феномена якості освіти на всіх її ланках: від дошкільної до вищої на рівні докторів наук.

Для чого нам якісна і конкурентна освіта і якою вона має бути за характером здобутих компетентностей? Відповідь очевидна: якісна освіта – запорука сталого розвитку суспільства, переходу держави на інноваційні рейки економіки, зростання національного та індивідуального багатства, добробуту і духовного комфорту кожного громадянина.

Як відомо, в Україні 80 % випускників йдуть за вищою освітою [8]. Можемо констатувати, що, з одного боку, в цьому немає нічого поганого. Очевидно, що освічене суспільство має більше шансів не відстати від технологічного прогресу і розвитку світової спільноти.

Однак, з іншого боку, виникають питання: чи відповідає вища освіта в Україні потребам ринку праці і чи задоволені своєю вищою освітою дипломовані фахівці? Адже більше половини випускників працює не за фахом, а кожен третій змінив професію відразу після закінчення вишу. Серед тих, хто пішов працювати за фахом і залишився в професії, лише третина відповіла, що задоволена своєю роботою [10]. Спостерігаємо, як молоді люди з дипломами про

вищу освіту працюють продавцями на ринках, офіціантами в ресторанах, на інших посадах, що не вимагають вищої освіти.

Ще одне запитання: чи не призводить масовість вищої освіти до втрати її якості?

Звичайно, частково, що так. Але за рейтингом QS Higher Education System Strength Rankings Україна все-таки ввійшла до ТОП-50 рейтингу держав за якістю вищої освіти. Перші три позиції рейтингу зайняли США, Великобританія та Німеччина. Україна ж посіла 45 місце, поступившись Польщі (43) та обігнавши Естонію (49). Китай посідає 8 місце, Південна Корея – 9, Японія – 10 [6].

Дослідження обсягів підготовки та подальшого працевлаштування фахівців з вищою освітою в межах національної економіки дозволив узагальнити ситуацію на ринку праці та, зокрема, виявити низку тенденцій. Зокрема, розвиток інформаційного і зародження суспільства знань суттєво підвищило попит населення на високоякісну освіту.

Однак аналіз динаміки обсягів підготовки фахівців з вищою освітою показує значні невідповідності між попитом і пропозицією праці за окремими спеціальностями та регіонами: чітко простежується надлишкова пропозиція праці за одними спеціальностями при дефіциті фахівців з інших (особливо в сільській місцевості). Вирішення проблем, що стоять перед вітчизняною системою підготовки фахівців з вищою освітою, потребує негайного і дієвого законодавчого забезпечення центральними, місцевими і виконавчими органами влади питань узгодження взаємовідносин між підготовкою фахівців з вищою освітою і потребою в них національної економіки та її інноваційного розвитку, а також законодавчого визначення ролі підприємств, установ, організацій у цьому процесі. Практичне втілення сучасних підходів до підготовки фахівців з вищою освітою на державному і регіональному рівнях дасть можливість удосконалити систему відносин між сферою вищої освіти й ринком праці та забезпечить підвищення рівня національної безпеки країни [2].

Виникає ще одне питання: чи правильною є державна політика, щоб сконцентрувати фінансування вищої освіти на сильних ЗВО, які знаходяться в кількох великих містах України, а саме в Києві, Харкові, Львові? Чи захочуть повернутись випускники цих ЗВО – вихідці з інших регіонів до своїх колишніх місць? А чи не породить ця політика ще й гіперурбанізацію непомірної концентрації міського населення в кількох великих містах, коли будуть вимирати не тільки невеликі міста й села, а й міста обласного значення. Зрештою ця тенденція й без того була помітна впродовж останніх десятиліть через закриття підприємств у регіонах, міграцію студентської молоді за кордон. А тут ми посилюємо її ще й цим цілеспрямованим фактором фінансування ЗВО у великих містах. Колись заохочувалось цільове направлення, а зараз – прийшли до протилежної формули. Які наслідки економічні, демографічні, культурні, духовні будуть? Чи хтось це прораховував? Цей фактор посилює важливість взаємодії ЗВО і місцевих установ, що мають відношення до забезпечення якості освіти, в тому числі впливають на орієнтації учнівської молоді.

Висновок 1. Проблеми якості вищої освіти, зокрема диспропорції на ринку праці, безробіття фахівців з вищою освітою, падіння інтересу учнівської молоді до точних наук, які є основою інноваційного розвитку держави, – все це, у т.ч. через недостатність взаємодії системи вищої освіти з регіональними установами, що визначають освітню і кадрову політику краю, з підприємствами, роботодавцями.

З одного боку, цій диспропорції сприяє централізоване бюджетне фінансування ЗВО і водночас мізерне або ж відсутнє регіональне замовлення для ЗВО. Якби ЗВО мали шанси на більш вагомий внесок регіону у підготовку фахівців з вищою освітою – вони б більш ефективно і конкретно враховували потреби місцевого ринку праці, побажання роботодавців (стейкхолдерів), реально і адекватно в цьому контексті вносили б зміни у освітні програми і форми навчання, в тому числі інтенсивніше застосовували б дуальну форму здобуття освіти тощо.

З іншого боку, підприємства, роботодавці дуже віддалено зацікавлені у прямому впливі на зміст освітніх програм і взаємодію із закладами вищої освіти, оскільки вони не беруть участі у фінансуванні вищої освіти, і, крім того, поки-що мають можливість безоплатно брати випускників ЗВО на роботу, оскільки держава централізовано фінансує підготовку (для чого тратити кошти, якщо випускник сам попроситься на роботу). Така картина характерна саме в регіонах. У столиці й інших містах ситуація дещо інша.

На жаль, в умовах широкого конкурсу часто кращі студенти обирають кон'юнктурні та популярні спеціальності, які не затребувані економікою країни. Як будемо враховувати іншу

сторону медалі - потреби економіки держави? Відповідно до статті 3 Закону України «Про вищу освіту» державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах, у тому числі сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу, державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності. Ми маємо перелік спеціальностей, яким надається особлива підтримка держави. Цього недостатньо. Можливо, доцільно зробити для них закриті конкурсні пропозиції [7].

Отже, як уже й зазначалось вище, нині існують суттєві ризики для держави, пов'язані з потенційною неспроможністю розвивати і підтримувати у майбутньому високотехнологічні галузі економіки та формувати людський капітал для розбудови держави на інноваційних засадах. Разом з тим, загальне підвищення інтелектуального й освітнього рівнів населення має низку макро- та мікроекономічних переваг, оскільки супроводжується поліпшенням позицій України у світових рейтингах, активізує розвиток національної економіки на інноваційних засадах. Наявність вищої освіти, поглиблених знань, навичок та вмінь є потужною конкурентною перевагою фахівців як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку праці. Однак існування значних диспропорцій між обсягами підготовки фахівців з вищою освітою та їх працевлаштуванням обумовлює необхідність удосконалення механізму взаємоузгодження системи вищої освіти та ринку праці [2].

Висновок 2. Дуже важко або ж неможливо досягти високої якості вищої освіти в контексті побудови інноваційної економіки без наступності забезпечення якості в системі шкільної і вищої, зокрема, педагогічної освіти. ЗВО мають розуміти вимоги, стандарти якості освіти в школі, і водночас ділитися своїм досвідом забезпечення якості майбутніх педагогів. Ці дві ланки неперервні і мають в умовах сталого розвитку, якщо ми прагнемо стати суспільством такого типу, тісно і системно взаємодіяти. Така взаємодія може дати ефект, якщо педагогічний ЗВО буде розуміти, чого чекає від нього заклад середньої загальної освіти (ЗСЗО), а школа розумітимете, в яких умовах і вимогах знаходиться ЗВО. Маємо пам'ятати, що технологи, інженери, економісти – всі вони вийшли із школи, а в школі їх формували як особистості і майбутніх фахівців учителі. Останні ж здобували педагогічний фах у ЗВО.

Дехто може засумніватися у ключовій ролі школи і педагогічної освіти в інноваційній діяльності й успішності країни, адже, мовляв, головне – це економіка, банки.

Британська організація New Economics Foundation (NEF) запропонувала запровадити інноваційні основи розрахунку вартості праці – виходячи з її суспільної користі. За даними дослідження NEF, найбільше збитків суспільству завдають банкіри, а також працівники сфери реклами і податкові консультанти. Як з'ясували експерти NEF, провідні британські банкіри, які отримують до 80 млн фунтів стерлінгів на рік, на кожен свій зароблений фунт завдали країні 7 фунтів стерлінгів збитку. Працівники реклами при зарплаті від 50 тисяч до 12 млн фунтів на кожен фунт доходу завдають суспільству 11 фунтів шкоди. Податкові консультанти, допомагаючи багатим не платити податки, на кожен фунт зарплати (від 75 тисяч до 200 тисяч фунтів) завдають 47 фунтів збитку. Саме банкіри, страхові і рекламні компанії відповідальні за хвору атмосферу в суспільстві. Коли в людях виникає відчуття незадоволеності, це штовхає громадян з невеликими доходами на неадекватні дії. Наприклад, виникає ситуація надспоживання, характерна якраз для країн, де фінансові інститути розвинені найкраще.

Для прикладу, няні, вихователі, санітари та прибиральники, навпаки, діють на суспільство позитивно і приносять йому користь. Няні й вихователі "беруть на себе важливу функцію турботи про дітей, дозволяючи їх батькам продовжувати працювати". На кожен фунт вони приносять 9,5 фунтів додаткової вартості. Є кричущий дисбаланс між користю для суспільства і заробітком: "Рівень оплати праці часто не відображає дійсного значення роботи. Як суспільство ми потребуємо нової форми оплати праці, яка б винагороджувала працівників, які приносять соціальну користь, а не тих, які отримують прибуток за рахунок суспільства й навколишнього середовища", - зазначила представниця NEF Ейліс Лоулор [1].

Висновок 3. Якість вищої педагогічної освіти сьогодні потребує посиленої уваги й залежить не лише від самих закладів вищої освіти, а й від держави загалом і регіональних органів влади, від рівня фінансування освітньої сфери на усіх її ступенях. І ця якість неможлива без інновацій у технологіях навчання, у змісті освіти. В свою чергу, якість вищої освіти – невід'ємна складова інноваційного розвитку держави, підняття її на рівень світових стандартів.

На думку західних та українських науковців, проблеми у сфері підготовки фахівців з вищою освітою найбільш помітно проявляються в таких позиціях:

- відставанні наукових розробок вищої школи від потреб і запитів економічної діяльності, а також низькому рівні практичної реалізації низки розроблених науковцями перспективних та конкурентоспроможних інновацій;
- зниженні рівня якості навчального процесу і, як наслідок, системи вищої освіти в цілому;
- зниженні рівня знань, умінь і навичок професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів;
- зростаючому незадоволенні умовами навчання у вищих навчальних закладах з боку студентів, їх батьків тощо [2].

Для кардинального прориву в забезпеченні якості вищої освіти світового рівня необхідне створення в Україні дослідницьких університетів нового типу на рівні стандартів світового рівня, свого роду, український Гарвард чи Стенфорд. Навіть лише декілька таких центрів могли б стати катализатором інноваційного розвитку й інших університетів. В Україні є основа для цього, є сильна школа IT-галузі, про що говорилось вище, є лідерство українців у створенні стартапів. Потрібне вливання серйозних капіталовкладень і залучення всесвітньо відомих учених, в т. ч. повернення в країну тих українців, які працюють на інноваційні економіки США, Канади, країн Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банкірів і податкових консультантів назвали бур'янами суспільства – прибиральники і санітари приносять набагато більше користі URL: <https://tsn.ua/groshi/profesiyyu-bankira-viznali-naibilsh-shkidlivoyu-ta-zbitkovoyu>. (дата звернення 5.06.2020)
2. Бріт О. В. Вплив соціально-економічних факторів на формування пропозиції праці фахівців з вищою освітою. Ефективна економіка. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3875> (дата звернення 7.06.2020).
3. Букатюк У. Економічні монстри майбутнього. Які країни пануватимуть у світі в 2050 році. URL: https://espresso.tv/article/2017/07/13/yaki_krayiny_keruvatymut_svitovoyu_ekonomikoyu_v_2050_roci (дата звернення 4.06.2020).
4. Интеграция учебных дисциплин в профильном обучении. URL: <https://works.doklad.ru/view/tN1gXTnyqoE.html> (дата звернення 17.06.2020).
5. Коніна М. Де місце України у світі високих технологій. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/techiiia/2020/01/21/655931> (дата звернення 24.05.2020).
6. Кохлан Ш. Світовий рейтинг освіти: Україна стала 38-ю. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/science/2015/05/150513_vj_education_rankings_it (дата звернення 24.05.2020).
7. Співаковський О. Грунтовна методика визначення потреби у фахівцях з вищою освітою відсутня. URL: <http://vzn.org.ua/novyny/podiyi/10724-gruntovna-metodyka-vyznachennja-potreby-u-fahivtsjah-z-vyschoju-osvitoju-vidsutnja-oleksandr-spivakovskij> (дата звернення 7.06.2020).
8. Стадний Є. 80% випускників йдуть здобувати вищу освіту. Ви в це вірите? URL: <https://gazeta.ua/blog/50758/80-vipusknikiv-jdut-zdobuvati-vischu-osvitu-vi-v-ce-virite> (дата звернення 14.05.2020).
9. Сталий розвиток як парадигма суспільного зростання XXI ст. URL: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/273-stalyi-rozvytok-yak-paradygma-susplnogo-zrostannya-21-st> (дата звернення 20.06.2020).
10. Стало известно, сколько украинцев не работает по специальности. URL: <http://hronika.info/obwestvo/166653-skolko-ukraincev-ne-rabotaet-po-specialnosti.html> (дата звернення 14.05.2020).
11. Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020": схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> (дата звернення 20.06.2020).
12. Україна опустилась на 3 позиції у рейтингу інноваційних економік – Bloomberg. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/20/655999> (дата звернення 24.05.2020).

ЯКІСТЬ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Реалізація навчальних цілей, що лежать в основі змісту відповідно до програми, яка матеріалізується тоді, коли дидактична та навчальна робота планується учителями технології спочатку шляхом детального результативного плану (на один семестр чи навчальний рік), а потім у формі індивідуальної дидактичної роботи заняття, потребує постановки цілей, враховуючи різні типи уроків, які гарантують різні способи навчання, а також правильно підібрані правила та методи навчання.

Ключові слова: навчання, уроки трудового навчання, методи навчання технологій у школі

Nowadays, when discussing crucial drawbacks present in the school educational process, the attention is often drawn to the fact that teaching – learning process stands as foundation of all educational effects of individualistic creative work of school. Moreover, teaching contents have often too little power of affecting students' system of values.

However, in school practice it is accepted that education and teaching processes occur inseparably and every teaching is education. Every modern teacher in Poland has been obliged to follow unity of this processes by people who create programmes for different subjects or subject blocks which are specified by Ministry of National Education directive –that is programme basis. At this point, it should be stressed that close connection of upbringing and teaching processes had been pointed by K. Sech [1] a long time ago. Sech claims that teaching brings up through work, forms moral attitude and develops students' personality in a broad way. This view about upbringing character of every teaching is also shared by J. Zborowski. He shows that “information acquiring form student's philosophy of life. Learning is not only individual work but also group work, what creates will and personality features as well as teaches living and acting in a team” [2, s. 12]. Therefore, according to format assumptions, teachers’ postulates, requirements of pedagogical supervision, modern teaching is seen as upbringing.

Let us discuss the rules and methods of educational teaching in didactic-educational process.

In present considerations, we want to draw attention to possibility of searching for upbringing influence at educational classes of Technology subject in the process of students' acquiring information and abilities which occur in teaching programme.

Teaching and upbringing integrity at Technology lessons is shown by overriding aims of this subject, which relate mainly to:

- teaching value of work and its products as well as sense of Technology and active attitude towards its development;
- sense of responsibility, ability of interaction with others in conviction of common value of group work;
- economy and respect for social value;
- conscientiousness and persistence;
- active attitude towards technical development of own environment as well as ecological matters.

Precise outline of upbringing and teaching aims serve as guidelines and its materialisation takes place when teachers plan their didactic classes. Therefore, in each individual lesson there can be separated not only didactic aims, which cover information and abilities, but also upbringing aims (attitudes). Proper way of formulating those aims guarantee accurate and easy measuring of gained effects level. To quite a high degree, effectiveness of task realisation depends on the fact whether aims have general character or precise description of planned students' knowledge, abilities and attitudes changes. The aim of lesson should be measurable, accessible and verifiable on a given lesson. Thus, at individual Technology lessons there should be specific upbringing tasks e.g. taking care of order on work stand, attitude deepening towards the need of working according to instructions, making students aware of the need to protect human health and environment, obeying safety rules and work hygiene when working with computers etc.

Upbringing value of each Technology lesson depends not only on properly selected contents and aims but also on students' acquiring knowledge process itself. It is not only about those didactic situations which stress students' experience of particular values, but also upbringing influence of all didactic situations, namely those when a student acquires ready made knowledge served by teacher and those when a student individually reaches new elements of knowledge or conforms it. Therefore, didactic process should be organised for all forms of activities to be present: perception, cognitive, kinaesthetic, manual and expressive. This integration of various ways of teaching assures using all four types of lessons by teachers: given, problematic, operating and emotional [3].

Undoubtedly, educational lessons which are planned and for which above lesson types will serve as basis will enable students to gain basic technology knowledge, varieties of abilities, customs, will and personality creating habit, diligence, precision establishment provided that classes organizers will use fixed teaching rules and methods.

Teaching rules and methods are commonly known by teachers, however, it gets worse when it comes to knowing and using upbringing rules and methods, which are essential for completing Technology teaching upbringing assumptions.

Upbringing teaching rules relate to all school subjects, however obeying them in teaching Technology is especially beneficial in directing upbringing influence on children and teenagers in the course of teaching – learning process of this subject. Those are the following rules: work humanisation, work cooperation and harmony, work economy, discipline and order at work, systematic work control and evaluation [4]. Those rules include student's and teacher's work in a broad meaning together with teaching and learning.

Work humanisation rule depends on creating such conditions, that every work done by a student is personal, accepted task for him. This rule recommendation refers not only to executive tasks since it is also used in cognitive tasks. Properly directed teenagers' perception to command practical aspects of given theoretical issues (e.g. knowledge of technical appliances, technological rules etc.) not only reinforces the meaning of students' activity in cognitive processes, but also serves as an important factor conditioning beliefs and intellectual attitudes towards technology and work, such as: value of knowledge appreciation, understanding and accepting the meaning of work and technology for human beings etc.

Work economy rule is fundamental rule in organising each work, especially creative work. It says, that intended result of activity should be obtained with little cost (of materials, tools, time, energy). In teaching Technology, this rule orders to respect specific action requirements, which relate to purposefulness of undertaken tasks, materials, tools and appliances saving, regularity at work and quality of its effects. Applying this method has high educational sense, especially when it comes to shaping economical attitudes since when students know those rules, they introduce and obey them in their work

Work cooperation and harmony rule is fundamental in shaping personal features that can be called collectivity (ability to subordinate, feeling of responsibility for group work and its results, ability and will to cooperate). This rule refers to different types of tasks completed by teams, when it is necessary to harmonize partial actions in order to succeed common goal. Such situations are present often in generative tasks, but also in tasks which refer to using technical appliances, construction or technology planning, carrying out technical experiments etc.

Discipline and order at work rule refers to fundamental elements of upbringing interaction, especially in shaping attitudes ranked as self-discipline (internal discipline, self-control, high self-esteem etc.). This rule applies making students aware of being subordinated to different standards at Technology lessons, especially standards which are included in workshop regulations, technical appliances manual instructions, safety and hygiene regulations, timing and precision requirements. Discipline is connected with the need of obeying order, commonly expressed in words "Everything has its place and should be there". It refers to rational tools, materials etc. arrangement on work stands, tools in cupboards and to bringing back given state of things if changing it when working. Order relates also to creating piece of work, and this is crucial aesthetic condition.

Systematic work control and evaluation is the last method based on educational interaction at Technology lessons. This rule shows the need to check and evaluate students' school achievements, carried on systematically, open and objective according to fixed criteria and what is

important from educational point of view, with students active participation (self-control, self-evaluation).

Possibility of achieving upbringing aims during didactic classes rise, when teachers use methods which release learning by doing, discover and experience as well as methods especially directed towards upbringing interaction. In present paper, only those methods are presented, which are applied in upbringing teaching technology. Among them, we can distinguish: direct influence method which include among others persuasion and reward - punishment method, indirect influence method with example and mutual interaction method.

Persuasion method consists in producing in students' mind, beliefs, opinions as well as in attitudes changes according to tutor's upbringing assumptions. This method influence mainly intellect, but not only. Applying this method should lead to student's understanding and acceptance of rightness of behaviour standards which are obligatory in a given range. The effects of applying this method are influenced by: atmosphere of mutual trust and respect (teacher – learner); aim awareness which teacher wants to achieve, familiarity with situation which requires persuasion and selection of substantial arguments.

Reward and punishment method consists in expressing appreciation of well done work or disapproval towards actions which are against rules. Effectiveness of punishment – as well as reward - depends on whether punished individual (group) see it as objective, fair. Therefore, it should be sentenced with consideration and moderation.

Example method – is the most effective way of upbringing influence. It has huge value in teaching Technology. Teacher should stand as a good example. Organisation and equipment conditions of place when programme contents are realised depend on him. Teacher's idealisation (not rarely or for show) should be reinforced by offering other personality examples.

Mutual interaction in team method has different types at work and in life. It is connected with influence of: individual on individual, individual on team, team on individual and team on team. In terms of teaching Technology, stimulating team's influence on an individual usually can be found as desirable from upbringing point of view. It is connected with task regularity and quality of completing it by members of a team and ability of cooperating, subordinating to team's aims, co-responsibility for completing tasks etc.

Rationally organised and effectively carried out didactic process together with applying above methods and rules of educational teaching allows to realise and reach simultaneously upbringing aims and resulting from them educational aims.

To sum up, it should be stressed firstly that upbringing and educational aims do not appear separately and every teaching is upbringing and thus it should be considered in order to prepare pupils for life in times of fast developing technology. Secondly, in teaching Technology, one of very important educational result is not only social shape of desired beliefs and attitudes, but also reaching such a level of durability in order to create crucial behaviour stimulator and become resistant to opposite actions, which confirm the need of using discussed rules and methods in upbringing education. School has to shape a man who will further improve his personality and educate as well as will be able to combine individual aims together with those of a team.

BIBLIOGRAPHY

11. Lech K. Nauczanie wychowujace, Warszawa, 1967.
12. Zborowski J. Proces nauki domowej ucznia, Warszawa, 1961.
13. Okon W. Wprowadzenie do dydaktyki ogolnej, Warszawa, 1987.
14. Pochanke H. (red) Dydaktyka techniki, Warszawa, 1985.
15. Kuisiewicz Cz. Podstawy dydaktyki, Warszawa, 2005.

ЯЦІШИН ІРИНА

начальник відділу моніторингу,
позапланового контролю та взаємодії з органами місцевого самоврядування
управління Державної служби якості освіти у Тернопільській області

ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН У СИСТЕМІ ОСВІТИ

В умовах масштабної модернізації функціонування суспільства об'єктивно виокремлюють як основний пріоритет інноваційний розвиток. Питання запровадження освітніх інновацій є актуальним для України, оскільки освіта є пріоритетною сферою розвитку сучасного суспільства [1]. Інноваційні процеси, що відбуваються в освіті, вимагають відповідних змін у професійній діяльності педагога, зокрема, якісної професійної підготовки фахівців.

Потребу модернізації галузі у зв'язку з визнанням її провідним чинником соціального прогресу обґрунтовано в Законах України «Про освіту» [1] і «Про повну загальну середню освіту» [2], Концепції Нової української школи [3], Державному стандарті початкової освіти, де чітко визначено складники, якими має забезпечуватися успішна організація освітнього процесу, а саме: умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно. Реалізація освітньої політики потребує принципово нових методичних розробок, нової якості педагогічного новаторства.

Не менш гострими є проблеми адаптації нововведення до нових умов роботи. Часто вони спричинені намаганнями пристосувати до конкретних умов педагогічні технології, елементи змісту навчання, які виявили свою ефективність в інших галузях, або концепції, розроблені в зовсім інших історичних умовах [4]. Таке механічне перенесення призводить до втрати змісту і глибинної суті інновації, що нерідко має наслідком її дискредитацію, розчарування багатьох людей, породжує нову хвилю консерватизму. Дуже актуальними сьогодні є слова стосовно впровадження ідей реформування освіти: «Трудність полягає не у сприйнятті нових ідей, а у відмові від старих уявлень» (Дені Дідро) [6].

Успішність інноваційної діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі освіти не лише на професійному, а й на особистісному рівні [4]. Однак включення педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності.

Готовність до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що формує інноваційну позицію педагога. За структурою це складне інтегративне утворення, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості [3]. Як один із важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу [5]. Джерела готовності до інноваційної діяльності сягають проблематики особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, виховання й самовиховання, професійного самовизначення педагога.

В інноваційних освітніх перетвореннях особливо високими є вимоги до рівня теоретичних знань і практичної підготовки вчителя, оскільки він повинен уміти спрямовувати освітній процес на особистість вихованця, вибудовувати свою професійну діяльність так, щоб кожен учень мав необмежені можливості для самостійного і високоефективного розвитку [4]. А це у принципово інших вимірах визначає проблематику і зміст професійної та особистісної підготовки педагога, актуалізує необхідність створення педагогічних систем, зорієнтованих на інноваційну діяльність, і відповідно на пошук нових підходів до підготовки майбутнього педагога [5].

Йдеться про те, що, під час навчання в інноваційному контексті, педагог має розвинути свою творчу уяву, отримати стійку систему знань, що розкривають суть, структуру і види інноваційної педагогічної діяльності, покращити власне вміння цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних інструментів і механізмів самореалізації [5]. Окрім цього, найважливішим фактором можна вважати психолого-педагогічну компетентність, яка полягає у двох аспектах: знання про освоєння і впровадження інноваційних процесів у систему освіти та спеціальні психолого-педагогічні методи, прийоми і засоби, використання яких дає змогу активно включитися в інноваційну педагогічну діяльність [4].

Окрім цього, педагогу інноваційного спрямування під час освітнього процесу необхідно вміти реалізовувати себе в основних аспектах.

Аспекти інноваційної реалізації педагога

Інноваційна педагогічна реалізація	
Аспект	Експлуанація
Гуманізм	Довіра до вихованців, повага до їх особистості, гідності, впевненість у своїх здібностях і можливостях
Емпатія	Прагнення і вміння відчувати іншого як себе, розуміти внутрішній світ вихованців, сприймати їх позиції
Співробітництво	Поступове перетворення вихованців на співтворців освітнього процесу
Діалогізм	Уміння слухати дитину, цікавитися її думкою, розвивати міжособистісний діалог на основі рівності, взаємного розуміння і співтворчості
Самобутність	Творче самовираження, за якого педагог постає перед вихованцями не як позбавлений індивідуальності функціонер, а як особистість, котра має свою думку, відкрита у вираженні своїх почуттів, емоцій

Джерело: Розроблено автором на основі [4; 5; 6].

Професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання. Однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є готовність та мотивація до інноваційної діяльності, оскільки мотивація - це бажання, відповідно у вчителя - бажання вчити, в учня - бажання вчитися [5].

Сучасний вчитель – «агент змін»: фасилітатор, тьютор, модератор, коуч з академічною свободою, укладач індивідуальних програм, тактик і стратег в освітній індивідуальній траєкторії дитини, фахівець, що досконало оволодів ІКТ та користується освітнім порталом з методичними та дидактичними матеріалами, українськими енциклопедіями, мультимедійними підручниками та інтерактивними онлайн-ресурсами [6].

Чи має такого педагога українська школа? Думаю, що питання риторичне.

Все починається стосовно цього не зі школи, а з університету [3]. Студент, якого упродовж навчання у вузі вчили комунікувати, досягати поставлених цілей, вести індивідуальну та групову роботу, дискутувати, перебувати у професійному середовищі, організувати і планувати свою діяльність й інших, дійсно може стати фасилітатором, коучем, тьютором, модератором і загалом – гарним сучасним вчителем Нової української школи.

Ми хочемо, щоб до школи прийшов фасилітатор (людина, що забезпечує успішну комунікацію в групі), коуч (той, хто допомагає комусь досягнути життєвої і професійної цілі, тренер, наставник), модератор (професійний ведучий, організатор роботи фокус-груп).

Тільки випробувавши себе в різних моделях навчання, можна обрати адекватні особистісні і професійні спрямованості методи, прийоми, способи роботи та сформувані необхідні в подальшому якості.

Підготовлений до професійної діяльності сучасний педагог Нової української школи має такі професійні й особистісні якості, що сприяють досягання бажаних результатів у професійно-педагогічній діяльності [4; 5; 6]:

- усвідомлення смислу і цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи;
- осмислена, зріла педагогічна позиція;
- уміння по-новому формулювати освітні цілі з предмета, певної методики, досягати і оптимально переосмислювати їх під час навчання;
- здатність вибудувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до дітей, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;
- співвіднесення сучасної йому реальності з вимогами особистісно-орієнтованої освіти, коригування освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності;
- здатність бачити індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей;
- уміння продуктивно, нестандартно організувати навчання, тобто забезпечити творення дітьми своїх результатів і, використовуючи інноваційні технології, стимулювати їх розвиток;
- володіння технологіями, формами і методами інноваційного навчання, яке передбачає уміння на основі особистого досвіду і мотивів вихованців бути співтворцем мети їх діяльності, зацікавленим і компетентним консультантом і помічником у співвіднесенні мети з результатом, використанні доступних для дітей форм рефлексії та самооцінки;
- здатність бачити, адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та форми культурного самовираження вихованців;
- уміння аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей вихованців;
- здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів;
- отримання задоволення від професійно-педагогічної діяльності.

Педагоги за своєю природою схильні до змін, хоч і не позбавлені консерватизму. Вони по-різному бачать нове і займають різні позиції стосовно педагогічних інновацій.

Готовність педагога до роботи в Новій українській школі формується не сама по собі, не у віртуальних розмірковуваннях, а під час педагогічної практики, акумулюючи все накопичене на попередньому етапі, сягаючи, завдяки цьому, значно вищого рівня [3]. Це означає, що кожен попередній рівень такої готовності є передумовою формування нових. Креативність педагога формується на основі наслідування досвіду, концепції, ідеї, окремого прийому, форми, методу з поступовим зменшенням питомої ваги наслідувального і зростанням питомої ваги творчого компонента педагогічної діяльності [5].

У творчих педагогів краще розуміння себе, висока самоповага, адекватна самооцінка, сильний зв'язок між такими підструктурами самосвідомості, як знання про себе, ставлення до себе, задоволеність своєю професійною діяльністю [3]. Але творчий, конструктивний педагог не обов'язково є педагогом з високим інноваційним потенціалом. Інтерес до новачій може співіснувати із спрямованістю не на розвиток вихованця, а на інші зовнішні цілі: підвищення престижу в очах адміністрації, колег, батьків вихованців, задоволеність від володіння «модними» методиками.

На сучасному рівні розвитку цивілізації особливу роль відіграє інноваційний потенціал суспільства, що потребує людей, здатних системно й конструктивно мислити, ризикувати та експериментувати, бути винахідливим, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати адекватні рішення, створювати принципово нові ідеї в різних галузях знання [4]. А це у свою чергу формує соціальне замовлення на нові підходи в системі освіти, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності, результатом якої має бути виховання «інноваційної людини». Для цього в освітній сфері має панувати дух творчості, постійного пошуку, які є живильним середовищем для нових ідей, шукань, досягнень [6].

Підготовка сучасного педагога, здатного впроваджувати ідеї особистісно-орієнтованої освіти, оригінально вирішувати актуальні освітні та соціокультурні проблеми, вимагає особливої організації його практичної та мислительної діяльності. Готовність до інноваційної діяльності обумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність [4].

Своєчасне, об'єктивне з'ясування рівня сформованої готовності конкретного педагога до інноваційної діяльності в умовах реалізації освітніх інновацій дає змогу спланувати роботу

щодо розвитку його інноваційного потенціалу, який є важливим компонентом структурних професійних якостей.

Підсумовуючи, відзначимо, що мотиваційний, когнітивний, креативний і рефлексивний компоненти в сукупності репрезентують структуру готовності педагога до інноваційної діяльності. Ця готовність є особистісним утворенням, яке опосередковує залежність між ефективністю діяльності педагога і його спрямованістю на вдосконалення свого професійного рівня.

Реалізація цих принципів забезпечує системність у підготовці педагога до інноваційної діяльності як у період вузівського навчання, так і на етапі післявузівської освіти та в процесі методичного удосконалення педагогічної майстерності. Саме тому підготовка педагогів до змін в освітньому процесі є актуальним завданням сучасної формальної, неформальної та інформальної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/prijnyatopovij-zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu-za-progolosuvali-450-nardepiv>
3. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. K.: TOB «Vydavnyчий дім “Плеяди”», 2017. – 206 с.
5. Нова школа у нових громадах: посібник з ефективного управління освітою в об'єднаних територіальних громадах / А. Сеїтосманов, О. Фасоля, В. Мархлевські. – К., 2017. – 128 с.
6. Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 28 квітня 2017 р., м. Київ / редкол.: В. В. Сидоренко, М. І. Скрипник, Я. Л. Катюк. – К.: Агроосвіта, 2017.

ЗМІСТ

<i>БАРНА ОЛЬГА</i> Складові моделі ідеального вчителя нової української школи.....	3
<i>БОЙКО МАРІЯ</i> Партнерство «університет–роботодавець» у процесі забезпечення якості підготовки майбутнього вчителя	10
<i>ВІННИЦЬКА ІРИНА</i> Сертифікація 2020. Експертне оцінювання професійних компетентностей вчителів початкових класів (з досвіду роботи).....	12
<i>ГУЗАР ОЛЕНА</i> Організаційна культура як вимір якості освіти	14
<i>ЖАРКОВА ІРИНА</i> Система забезпечення якісної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до професійної діяльності.....	17
<i>ЗАДОРЖНА ОЛЕКСАНДРА</i> Міжнародні дослідження освіти в Україні – можливість виявлення тенденцій розвитку освітньої системи.....	18
<i>ІГНАТЕНКО НАТАЛІЯ</i> Державна освітня політика України щодо забезпечення якості освіти: зміст та основні напрями.....	23
<i>КУЛИК ЄВГЕН, КУЛИК ЮРІЙ</i> Аналіз системи оцінок забезпечення якості освітньої підготовки майбутніх вчителів технологій	26
<i>МОРАВСЬКА НАТАЛІЯ</i> Якість освіти – в пріоритетах діяльності.....	30
<i>ОГНИСТИЙ АНДРІЙ, ОГНИСТА КАТЕРИНА</i> Особливості партнерських відносин (з досвіду роботи кафедри фізичного виховання ТНПУ)	33
<i>П’ЄТРУЛЕВІЧ БОГУСЛАВ</i> Людина і праця у контексті глобальних змін	38
<i>ПИСАРЧУК ОКСАНА</i> Освітньо-розвивальне середовище як фактор підвищення якості підготовки майбутніх учителів	42
<i>СОРОКОЛІТ ЮЛІЯ</i> Інклюзивне освітнє середовище як один з аспектів соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами.....	44
<i>СТЕПАНЮК АЛЛА, ЖИРСЬКА ГАЛИНА</i> Співпраця закладів загальної середньої та вищої педагогічної освіти: нові реалії.....	48
<i>ТЕРЕЩУК ГРИГОРІЙ, БУЯК БОГДАН, ЛОЛА ВІТАЛІЙ</i> Проблема якості освіти України в контексті розвитку інноваційної економіки	51
<i>ФРЕЙМАН СТАНІСЛАВА-ДАНУТА</i> Якість навчання та виховання на уроках трудового навчання: постановка проблеми.....	57
<i>ЯЩИШИН ІРИНА</i> Готовність педагога до інноваційних змін у системі освіти	59
ЗМІСТ	64

Здано до складання 25.0.2.2020. Підписано до друку 19.02.2020. Формат 60 x 84/8. Папір друкарський.
Умовних друкованих аркушів — 5, 6. Обліково-видавничих аркушів — 8.
Замовлення № 56. Тираж 100 прим. Безкоштовно.
Видавничий відділ ТНПУ 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

Commissioned in in preparation 25.02.2020. Signed in print 31.03.2020. Format 60 x 84/8. Printing paper.
Order No. 47. Circulation 100 copies. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
2, Kryvonosa Str., Ternopil, 46027